

Lånestationsträsket och omöjlighetsverksamheten

En rapport om situationen vid skolbibliotek på grundskolor i Halland

Förord

Denna utredning avser att, genom kvalitativa metoder, bidra till en bättre förståelse för skolbiblioteksverksamheten i Halland. Med detta sagt ämnar denna utredning inte att göra något som redan gjorts – att återuppfinna hjulet är sällan ett kunskapsbidrag. Det är emellertid svårt att svara på frågan kring vad för forskning som *finns* om skolbibliotek och vad som behöver finnas. Svaret, om frågan skulle ställas, är att relativt många studier är gjorda inom ämnet skolbibliotek – åtminstone tillräckligt många för att konstatera att skolbiblioteket bidrar med omfattande positiva effekter på elevers skolprestation och lärande. Det kan, trots allt och med tanke på de studier som redan finns, vara svårt att i denna utredning helt undvika att uppfinna hjulet på nytt. Med detta sagt bör det också tilläggas att det visserligen redan gjorts liknande utredningar som denna, vilket innebär att det därför heller inte en fråga om en helt egen idé (se till exempel Nordell, 2017). Trots att åtminstone en liknande studie tidigare gjorts, bör det hållas i åtanke att uppdaterade och aktuella data om skolbibliotek kan vara lika viktigt som att tillföra nya data, eftersom det kan bekräfta att det fortfarande finns ett aktuellt behov att möta inom skolbiblioteksverksamheten. Detta faktum motiverar syftet och nödvändigheten med att denna utredning görs. Vidare utgår denna rapport endast från Halland, vilket gör denna utredning mer eller mindre unik i denna region då en sådan kvalitativ rapport av denna omfattning inte tidigare gjorts. Av denna anledning utgör denna utredning ett kunskapsbidrag för åtminstone vår verksamhet och är således viktig att genomföra.

Tilläggas bör också, i syfte att göra detta ytterligare komplicerat, att två terminologier används för att beskriva denna publikation. Begreppen *utredning* och *rapport* förekommer frekvent genom samtliga kapitel. Anledningen är att denna skrift till naturen dels är *utredande*, det vill säga att analysera, undersöka och sammanställa information kring en fråga, likväl som den även är *rapporterande*, det vill säga att den informerar läsaren om det givna ämnet. Skillnaden mellan dessa båda begrepp är mycket tunn och begreppen associeras många gånger med varandra, så är fallet även i denna skrift. Med en kvalitativ undersökning av detta slag, där både rektorer och skolbibliotekarier är representerade, är förhoppningen att de hinder som finns för *det goda* skolbibliotekets existens blir tydligare, vilket sedan möjliggör ett arbete för utveckling och förbättring. Holmqvist & Pålsson (2013) har lyft fram att det finns ett behov av mer forskning i skolbiblioteksverksamheten och menar att det idag inte finns ”... så mycket aktuell svensk forskning kring vad skolbiblioteket faktiskt innebär för elevernas lärande och resultat”. Trots detta har flera viktiga bidrag tillförts skolbiblioteksforskningen, inte minst under det senaste decenniet.

Två, i denna utredning, ofta förekommande referenser är Cecilia Gärdén (2017) *Skolbibliotekets roll för elevers lärande* samt Pamela Schultz-Nybacka (2019) *Värdet av skolbiblioteket: En verksamhet för hållbar utbildning och bildning*. En stor del av det tredje kapitlet som behandlar tidigare gjord forskning utgår från dessa verk och dessa referenser är därför återkommande. Det bör dock tilläggas att flera viktiga forskningsbidrag finns att tillgå, som är publicerade före de ovannämnda publika-

tionerna, såväl nationella som internationella (se till exempel Gaver, 1958; Elley, 1994; Ofsted, 2006; Klinger, med flera, 2009; Bikos, Papadimitriou, Giannakopoulos, 2014; med flera). Dessa forskningsbidrag har på senare år tillkommit därför att man, inte minst i Sverige, har efterfrågat bevis och framför allt *argument* som skulle kunna användas gentemot olika lokala aktörer så som rektorer, skollledning och kommunpolitiker. Denna utredning görs, mer eller mindre, av just denna anledning. Regionbibliotek Halland ser allvarligt på att skolor inom och utanför regionen inte efterlever skollagens krav på skolbibliotek. Samtidigt finns det flera fördelar till varför alla skolor bör ha skolbibliotek – *utöver det faktum att lagen måste efterföljas*. Tanken är emellertid att denna utredning på olika sätt ska bidra till kunskapen om och utvecklingen av skolbibliotek i landet. Det är onekligen ett viktigt steg för en långsiktig utveckling av landets skolbibliotek.

Det är även intressant att fråga sig varför Regionbibliotek Halland anser att denna utredning behövs, eller varför det på regional nivå över huvud taget finns ett intresse för skolbiblioteksfrågor. I synnerhet är denna fråga intressant eftersom det är kommunerna (och rektor i de fall där skolorna är fristående) som är ansvarig huvudman, inte regionerna i landet. Regionbibliotek Hallands uppdrag att främja samverkan och driva utvecklingsfrågor inom såväl den nationella som den internationella biblioteksarenan inrymmer även arbetet med att stärka skolbiblioteken i regionen. Regionbibliotek Halland kan således bidra till att stödja skolbiblioteksutvecklingen i samarbete med de kommunala huvudmännen och kan bidra med kunskap för att främja möjligheterna för existensen av goda skolbibliotek. Med detta sagt är inte denna utredning ämnad att utvärdera eller kartlägga skolbiblioteksverksamheten i regionen, sådan information har till viss del redan tagits fram av Regionbibliotek Halland genom *Cinna Svenssons* kartläggning som gjordes 2017–2018 och som nu används som arbetsmaterial. Istället är ambitionen att belysa tankar, idéer och reflektioner från rektorer och skolbibliotekarier i Halland och deras syn på skolbiblioteksverksamhet.

Slutligen vill jag även rikta min tacksamhet till ett par personer. Cinna Svensson och Maria Wilhelmsson Hane, mina skarpsinniga kollegor tillika utvecklare på regionbiblioteket, som genom mångårig erfarenhet inom biblioteksverksamheten varit behjälpliga på många sätt. Ett särskilt tack skall riktas till Eiler Jansson, som med stort tålamod har korrekturläst denna utredning. Ett tack skall även riktas till avdelningschef Maria Ehrenberg, som varit en stöttepelare och som givit mig sitt förtroende att ro i hamn detta arbete. Slutligen vill jag även tacka de skolbibliotekarier och rektorer som ställt upp och på olika sätt bidragit till genomförandet av denna utredning. Arbetet som ni eldsjälar inom skolvärlden gör är ovärderligt.

Flakrim Osmani

Utredare, skolbiblioteksfrågor och digital kompetens
Regionbibliotek Halland, juni 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.1.1 Syfte	6
1.1.2 Frågeställningar	6
1.2 Utredningens målgrupp och intressenter	7
1.3 Begreppsdefinitioner	7
1.3.1 Skolbibliotek	7
1.3.2 Skolbibliotekarier	7
1.4 Den deskriptiva och normativa diskursen och synen på skolbiblioteket	7
2. Resultat och analys	10
2.1 Hur ser skolbibliotekarierna på skolbibliotekets funktion på skolor runt om i Halland?	10
a) Tjänstgöringsgrad på skolbiblioteken	10
b) Utbildning	12
c) Skolbiblioteket som en integrerad del i skolans pedagogiska verksamhet	12
d) Har rektor uttalade förväntningar på att, och hur, skolbiblioteket ska användas?	14
e) Anpassas skolbiblioteket efter elever och elevgruppers behov?	16
f) Elevers inflytande på skolbiblioteket	17
g) Ingår skolbiblioteken i skolans systematiska kvalitetsarbete?	18
h) Skolbibliotekariernas syn på vad som kan bli bättre på deras skolbibliotek	19
i) Övriga synpunkter från skolbibliotekarierna	20
2.2 Rektorerna i ett sammanhang – en kort redogörelse för bakgrundsinformation och skolor	22
2.3 Vilken syn på skolbibliotek har rektorer i grundskolan i Halland?	22
2.4 Rektorns inflytande och avgörande makt över skolbiblioteket	30

3. Vad vet vi om skolbibliotek?	32
3.1 Varför skolbibliotek?	32
3.2 Det ideala skolbiblioteket	33
3.2.1 Det ideala skolbiblioteket – IFLA:s riktlinjer	36
3.3 Skolan som organisation	36
3.3.1 En förklaringsfaktor till framgångsrika skolor	36
3.3.2 Med Linköping och Göteborg som exempel – ett organisatoriskt upplägg för framgång	38
3.4 Den resultatansvariga rektorn och något om kommunalt ansvar	39
3.5 Hur ser det ut idag? – En nationell lägesbeskrivning av skolbiblioteksverksamheten	40
3.5.1 Ett rum med endast böcker? Så tomt!	41
3.6 Kemisten i köket... Och läraren i biblioteket?	42
3.7 Nationella satsningar på skolbibliotek	42
4. Metod och tillvägagångssätt	44
4.1 Urval – val av skolbibliotek och skolor	44
4.2 Enkätintervju	44
4.3 Intervjuer av rektorer	44
4.4 Reliabilitet och validitet	45
4.5 Avgränsningar	45
5. Diskussion och slutsatser	46
5.1 Diskussion – vad kan vi förstå ur det resultat som framkommit?	46
5.2 Systemfelsparadoxen – de inbäddade problemen med skolbiblioteken	47
5.3 Slutsatser och avslutande reflektion	50
6. Förslag på åtgärder	52
Källförteckning	53
Bilagor	56
Bilaga 1. Intervjufrågor till rektorer	
Bilaga 2. Frågeformulär till skolbibliotekarier	

1. Inledning

Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek. Så uttrycks det i skollagen, som sedan 2011 tydliggör att samtliga elever i det svenska skolväsendet, från grundskola och upp till gymnasienivå, skall ha tillgång till ett skolbibliotek (SFS 2010:800). Trots elevernas lagstadgade rättighet till ett skolbibliotek saknade cirka 210 000 elever från grund- och gymnasieskola år 2017 ett eget skolbibliotek (Kungliga biblioteket, 2016; Gärdén, 2017). Endast en av tre elever har tillgång till ett skolbibliotek inom skolans lokaler som är bemannat 20 timmar i veckan eller mer (Kungliga biblioteket, 2016). Idag, flera år senare, har en tredjedel fortfarande inte tillgång till skolbibliotek. Andra skolor tvingas genom politiska beslut att nedrusta skolbiblioteken och dra in skolbibliotekstjänster, då man anser att lärare och elever klarar av att sköta skolbiblioteksuppdraget själva (Hallands Nyheter, 2020-02-14). Detta politiska beslut, som av många ansågs vara ologiskt och ett beslut i fel riktning, kom att kritiserats och beskrivas av Anna Troberg, förbundsordförande i DIK, i en insändare till Hallands Nyheter. Hon menade bland annat att denna politiska logik är ”... som att ta bort skolsköterskan för att man har en förbandslåda i varje klassrum eller att rationalisera bort kuratorn för att eleverna ju pratar med varandra på rasterna” (ibid.). Vidare definieras heller inte skolbibliotek som begrepp närmare i lagtexten. Istället hänvisar förarbeten till en ”... gemensam och ordnad resurs av medier” som har till funktion att ”... stå till elever och lärares förfogande...” (Troberg & Linder, 2018). Denna svaga definition i lagstiftningen har skapat fri väg för rektorer och huvudmän att komma undan kravet på ett gediget skolbibliotek, som genom sin avsaknad dels är lagbrytande och samtidigt inte kan sanktioneras eller bestraffas då sådana möjligheter är mycket få och nästintill obefintliga (Schultz Nybacka, 2019).

Avsaknaden av skolbibliotek och biblioteksutbildad personal är problematisk då det finns en stor enhetlig såväl nationell som internationell forskning, som i över 40 år påvisat sambandet mellan goda elevprestationer och skolbibliotek (Haycock, 2011). Nationellt genomförda studier visar på samma resultat; nämligen att välutvecklade skolbibliotek är mycket fördelaktiga både för elevernas skolprestationer men även för lärare (Skolinspektionen, 2018; Schultz Nybacka, 2019; Gärdén, 2017; Troberg & Linder, 2018; med flera). Trots alla vetenskapliga studier bortser många skolledare från forskningen. Det är huvudman och rektor som ansvarar för att utbildningen och skolan organiseras så att elever har tillgång till skolbibliotek (Skolinspektionen, 2018; Gärdén, 2017). I de fall där enskilda skolor sticker ut med välutvecklade skolbibliotek är det

många gånger enskilda rektorers förtjänst (Schultz Nybacka, 2019). Enskilda rektorers påverkan på huruvida skolbiblioteken är välutvecklade eller nästintill obefintliga är därför mycket stor – och rektorers insatser och syn på skolbibliotek är därför många gånger helt avgörande för elevernas tillgång till ett bra skolbibliotek (Gärdén, 2017). Den viktiga kamp för goda skolbibliotek som förts i ett antal år bör med all rätt fortsätta. Det krävs däremot stora insatser från nationell nivå likväl som ett regionalt stöd kan öka medvetandet gällande skolbibliotekens betydelse för elevers utbildning. I denna rapport är därför rektorer och skolbibliotekarier nyckelaktörer vars syn på skolbiblioteken i ett antal skolor i Halland kommer att framföras, belysas, analyseras och även problematiseras för att slutligen bidra med kunskap om skolbiblioteksverksamhet i Hallands län.

1.1 Syfte och frågeställningar

1.1.1 Syfte

Syftet och målet med denna rapport är att tillföra kunskap om skolbiblioteksverksamhet till inomregionala organisationer men även att vara ett informationsunderlag till alla aktörer som arbetar inom och med skolbibliotek. Utöver detta är syftet med rapporten även att vara ett underlag för diskussion och vidare reflektion kring skolbiblioteken i Halland och hur status för dessa är. Förhoppningen är därför att resultatet och analysen av densamma ska komma till användning för samtliga aktörer som på ett eller annat sätt berörs av skolbiblioteksfrågor och att detta material kan fungera som ett argument för vikten av ett bemannat och väl fungerande skolbibliotek.

1.1.2 Frågeställningar

De två nedanstående frågeställningarna ska ses som vägledande frågor som ska genomsyra hela rapporten. Besvarandet av dessa frågeställningar sker under avsnitt *Resultat och analys* (se avsnitt 2).

1. Hur ser läget för skolbiblioteken ut i Halland, utifrån skolbibliotekariernas syn? Hur ser skolbibliotekarierna på skolbibliotekets funktion?
2. Vilken syn på skolbibliotek har rektorer i grundskolan i Halland? Kan rektors syn på skolbibliotek förklara huruvida skolans skolbibliotek är välutvecklat eller inte?

1.2 Utredningens målgrupp och intressenter

Utredningen riktar sig i första hand till de aktörer som är verksamma inom Halland. Med det sagt innebär det inte att andra aktörer (utöver de som är verksamma i Halland) inte kan dra nytta av utredningen. Andra regioner med liknande skolbiblioteksuppdrag kan ta del av resultatet från denna utredning som inspiration till vidare undersökningar eller för att få en förståelse för hur skolbibliotek kan variera inom en region. Vidare kan denna utredning även verka som ett stöd till den nationella *Utredningen för stärkta skolbibliotek och läromedel* (U 2019:04) som ska presenteras senast 30 november 2020. Tänkt målgrupp och intressenter för denna utredning är enligt följande; ledningen för förvaltningen Kultur- och skola i Region Halland, kommunala huvudmän och rektorer inom och utanför länet, våra folkhögskolor, barn- och ungdomsförvaltningarna i Halland, Skolverket och inte minst aktörer på nationell nivå som kan ha fördel av att ta del av denna utredning och de resultat som presenteras och diskuteras.

1.3 Begreppsdefinitioner

För att det ska vara möjligt för läsaren att förstå sammanhang och kontexter i utredningen är det viktigt för läsaren att förstå den terminologi som används. De två frekvent förekommande begreppen som kretsar kring denna utredning är *skolbibliotek* och *skolbibliotekarier*. Vad som inryms i de båda är inte alltid helt självklart. Nedan följer en kortare förklaring av hur dessa begrepp används i denna utredning.

1.3.1 Skolbibliotek

Trots svårigheter med att definiera begreppet *skolbibliotek* måste en definition ändå formuleras. I denna utredning definieras ett skolbibliotek på den lägsta nivån som *en lokal innanför eller i direkt anslutning till skolans lokaler och som, på olika sätt, arbetar för att bistå skolans personal och elever med sådant material som krävs för att skolans övergripande mål ska nås*. Jag väljer att inte inkludera på vilket sätt skolbiblioteket utgör en funktion i denna definition, då detta är ett normativt antagande (se avsnitt 1.5). Jag nämner i definitionen heller ingenting om hur ett skolbibliotek bör se ut och därför är detta ingen beskrivning av det *ideala* skolbiblioteket, utan är endast de grundläggande kriterier som måste uppfyllas för att en skola i denna utredning över huvud taget ska betraktas ha ett skolbibliotek.

Med skolbibliotek avses i denna utredning heller inte folkbibliotek. Ett undantag är de skolbibliotek som är kombinerade med ett folkbibliotek. Huvudprincipen är dock att ett skolbibliotek, i denna utredning, är ett bibliotek som syftar till att arbeta för att främja elevernas lärande och skolans mål, vilket således utesluter folkbiblioteken som knappast kan sägas ha detta som sin primära eller enda uppgift.

1.3.2 Skolbibliotekarier

I denna utredning är definitionen av skolbibliotekarie *en av rektor utsedd och anställd medarbetare som arbetar i och ansvarar för skolbiblioteket*. Arbetet kan ske på heltid eller genom andra former av tjänsteuppbygg. Genom att använda ett sådant brett begrepp som inrymmer alla de som på något sätt ansvarar för skolbiblioteket innebär det att även lärare som endast har ett skolbiblioteksansvar räknas som skolbibliotekarie i denna utredning. Det kommer dock specificeras i texten när det syftas på en utbildad skolbibliotekarie, en lärare med skolbiblioteksansvar eller andra typer av tjänster.

1.4 Den deskriptiva och normativa diskursen och synen på skolbiblioteket

I avsnittet ovan gjordes ett försök att definiera *skolbibliotek* och *skolbibliotekarier* så som dessa begrepp används i denna rapport. Förståelsen för begreppens användning utgör en grundläggande förutsättning för att läsaren ska förstå olika sammanhang och kontexter. När jag, under arbetets gång, tagit del av den tidigare forskning som finns inom skolbiblioteksområdet har jag kunnat identifiera två diskurser som präglat skolbiblioteksforskningen. Dessa två diskurser kallar jag för den deskriptiva och den normativa diskursen. Den förstnämnda kan sägas innebära att skolbiblioteksforskningen, eller de utredningar och rapporter som berör ämnet, är av beskrivande karaktär. Dessa syftar till att göra kartläggningar, sammanställningar och olika former av informationsrapporter gällande skolbiblioteket. Det primära syftet är således att bidra med kunskap inom skolbiblioteksområdet och att ge en bild av hur det ser ut idag. Många gånger tar man avstamp från exempelvis juridiska bestämmelser och andra faktorer som påverkar hur skolbiblioteken ser ut och försöker förklara varför verkligheten ser ut som den gör.

Den sistnämnda diskursen, den *normativa*, handlar i grund och botten om att försöka förklara hur skolbibliotek *bör* vara och vilken roll och funktion som skolbiblioteket *bör* ha. De studier som intagit den mer

normativa inriktningen forskar istället kring skolbibliotekets, huvudsakligen positiva, effekter på elevers lärande och skolans mål i syfte att argumentera för hur skolbiblioteket bör se ut. Som ett exempel kan man säga att kännetecknande för dessa typer av studier är, mer eller mindre, att forskare anser att skolbiblioteket bör utgöra en *funktion* på skolan därför att detta är en förutsättning för att de positiva effekterna ska vara möjliga att tillgå. De normativt inriktade studierna kännetecknas också av att de föreslår ändringar och förespråkar en eller flera lösningar på eventuella problem som lyfts fram. Flera av de normativa studierna kritiserar även rådande lagstiftning för att vara alldeles för snäv och informationsfattig gällande vilken roll och funktion som skolbiblioteket ska ha. Utöver det finns oftast stora skillnader mellan hur man väljer att definiera skolbiblioteket, där det inte räcker med att definiera ett skolbibliotek som en lokal med böcker. De normativa skolbiblioteksforskarna förkastar många gånger denna definition. De anser därför att definitionen av vad som är ett skolbibliotek, eller åtminstone bör vara ett skolbibliotek, är något annat än den beskrivningen som ges via lagbestämmelserna.

Med det sagt är det idag svårt att hävda att det finns en allmän och enhetlig syn på vad ett skolbibliotek egentligen innebär. Det har medfört stora utmaningar att försöka definiera och klargöra vad ett skolbibliotek är. För att göra detta måste man hålla isär de båda diskurserna när man formulerar en definition, trots att det inte alltid är tydligt. Olika aktörer väljer att definiera skolbibliotek på olika sätt, däremot är det glädjande att mer eller mindre samtliga aktörer förstår att det behövs en förändring inom skolbiblioteksvärlden. Den juridiska definitionen av skolbibliotek, som av flera anledningar inte är att föredra, behöver ses över om skolbiblioteket ska utgöra en funktion på skolan. Det är hur som helst tydligt att definitionen och innebörden av skolbibliotek varierar beroende på vem som tillfrågas och med vilka *glasögon* den svarande väljer att se skolbiblioteket med. Om ett par personer får frågan om vad ett skolbibliotek innebär kan utfallet rimligen bli följande: En jurist svarar kortfattat och enligt de paragrafer och kapitel som reglerar skolbiblioteken. En skolbibliotekarie svarar baserat på mångårig erfarenhet av arbete i ett skolbibliotek eller utefter dennes roll i skolbiblioteket. En forskare svarar i enlighet med hur

forskningen visar att skolbiblioteken effektivast bör användas och slutligen svarar en rektor beroende på vilken av alla dessa uppfattningar han eller hon själv instämmer med och anammat.

För att ytterligare klargöra och urskilja den deskriptiva och normativa diskursen används här ett par exempel, både juridiska bestämmelser men också sådant som förekommer i Skolverkets, Skolinspektionens samt i flera forskares rapporter och studier av olika slag. Vi börjar med den förstnämnda. Skollagens krav på skolbibliotek innebär att *eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek*. Detta är, som också nämns i senare avsnitt, en relativt kortfattad bestämmelse som inte säger något om vilken *funktion* skolbiblioteket ska utgöra, bara att skolbiblioteket ska *existera*. Ett försök till att säga något om skolbibliotekets funktion gjordes i en proposition, där skolbiblioteket beskrivs vara ”... en gemensam ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande” (prop. 2009/10:165, s. 284). Det framgår också av skollagen, i 2. Kap. 35 §, att *för utbildningen ska de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas*. Utan att djupare diskutera detta kan man kortfattat säga att många delar uppfattningen att dessa lagbestämmelser inte är tillräckligt klargörande gällande vad ett skolbibliotek är samt vilken roll och funktion detta ska utgöra på skolan. Hur som helst är detta de formella bestämmelserna kring ett skolbibliotek och i så måtto att anse som en deskriptiv ansats.

Den normativa diskursen handlar istället om att försöka tillföra skolbiblioteket en roll och en funktion, vilket kräver att man utökar lagbestämmelsernas formuleringar. Lagbestämmelserna i exemplen ovan beskriver verkligheten – det är dessa formuleringar man har att utgå ifrån. Däremot är dessa inte tillräckliga, menar normativt inriktade forskare. Den uppfattning som jag har gällande den mer eller mindre eniga synen mellan forskare kring hur skolbibliotek bör definieras och vad skolbiblioteket bör innebära, kan sammanfattas med minst följande kriterier:

- Skolbiblioteket ska vara tillgängligt för eleverna i skolenhetens lokaler eller inom ett avstånd som är att anse rimligt. Avståndet får inte vara längre än att det ska vara möjligt för elever att använda skolbiblioteket som en del av deras utbildning och för att nå målen för denna utbildning.
- Skolbibliotekets mediebestånd ska utgöras av ett brett och varierat utbud, det vill säga böcker inom fack- och skönlitteratur, informationsteknik och andra former utav medier.
- Skolbiblioteket ska vara anpassat till de behov som eleverna har, för att således kunna främja språkutveckling och stimulera till läsning.
- Skolbiblioteket ska bestå av en utbildad skolbibliotekarie som arbetar pedagogiskt gentemot eleverna och ges utrymme att, genom delaktighet och inkludering, vara en del av skolans pedagogiska verksamhet.
- Skolbibliotekarien ska samverka med lärare och annan skolpersonal på skolan gällande litteratur, läsfrämjande och andra ämnen.
- Skolbiblioteket ska representeras i skolans systematiska kvalitetsarbete.

Dessa kriterier syftar till att komplettera lagbestämmelserna och porträttera skolbiblioteket utefter funktionen på skolan. Kriterierna är framtagna i syfte att synliggöra skolbibliotekets roll på skolan och att utvidga synen på skolbibliotek bortom en lokal med böcker. Det är alltså en normativ syn på hur skolbiblioteket bör vara. Med andra ord är tanken att man genom dessa kriterier och synsätt kommer undan den snäva syn på skolbiblioteket som lagbestämmelserna utgår från. Dessa utökade kriterier och formuleringar utgör således skillnaden mellan den normativa och den deskriptiva diskursen gällande skolbiblioteket, förhoppningen bland de normativt inriktade forskarna har varit att dessa kriterier ska övergå till att bli verklighet.

Den position och diskurs som intas i denna utredning kan sägas vara en kombination mellan den normativa och den deskriptiva. Dataunderlaget som används i denna utredning, där både skolbibliotekarier och rektorer ingår, kan ses som en deskriptiv form av återberättande. Emellertid är syftet med denna utredning inte bara att återrapportera vad skolbibliotekarier och rektorer anser om skolbiblioteksverksamheten. Syftet är också att, utifrån de data som samlades in, komma med förslag på förbättringsåtgärder. Det sistnämnda är högst normativt, då slutdiskussionen inriktar sig på vad som bör göras och hur skolbiblioteksverksamheten bör vara utformad.

2. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras resultatet av de intervjuer och svar som samlats in från rektorer och skolbibliotekarierna i Halland. Delar av samtliga fyra intervjuer som har genomförts kommer att presenteras, där syftet i första hand är att citera de delar som är mest relevanta för frågeställningen och som bidrar till förståelsen kring skolbiblioteket. I den andra delen av avsnittet kommer istället skolbibliotekarierna att få utrymme. Svaren från de sammanlagt 12 frågorna som de 32 skolbibliotekarierna har besvarat kommer på ett översiktligt sätt att presenteras och försiktigt analyseras. Visualiseringar i form av cirkel- och stapeldiagram används i syfte att göra innehållet lättöverskådligt och för att stödja läsaren i delar av detta avsnitt.

Under *avsnitt 2.3* är målsättningen att redogöra för de samtal som hållits med rektorer på grundskolor runt om i Halland. De frågor som ställdes till rektorerna finns att ta del av i *bilaga 1*. Genom citatutdrag är tanken att rektorernas svar redovisas och genom denna metod behålls originaliteten i samtalet och läsaren får följa samtalet med mer eller mindre exakta ord. Således kommer inte allt innehåll från samtalet att redogöras för här, utan endast det innehåll som är relevant till frågeställningen. Rektors syn på skolbiblioteket är många gånger avgörande för hur skolbiblioteket kommer att utformas och framför allt om skolbiblioteket förblir en utlåningsstation eller om skolbiblioteket blir en integrerad funktion. Rektorns syn på skolbiblioteket kan också påverka skolbibliotekariens tjänstgöringsgrad och påverka en rad andra faktorer som påverkar skolbibliotekets utformning. Det inflytande rektorn har på skolbiblioteket kan därför inte nog poängteras.

Under *avsnitt 2.1* kommer en beskrivning av läget för skolbiblioteken i Halland att göras likväl som skolbibliotekariernas syn på skolbibliotekets funktion att presenteras, genom den information som erhållits via enkäter från grundskolebibliotekarierna i Halland. Vi vet, genom tidigare etablerad forskning, att olika tillgång till skolbibliotek påverkar elevernas möjlighet till en jämlik utbildning. I Halland är problemet med varierande tillgång och utformning av skolbibliotek omfattande. För Falkenbergs kommun ingår endast Vinbergsskolan och Tullbroskolan. Detta då de övriga grundskolorna i kommunen inte har någon bemanning på skolbiblioteken mer än en lärare som ansvarar för biblioteket på planeringstid. För ytterligare urvals- och metoddiskussion hänvisas läsaren till avsnitt 4.

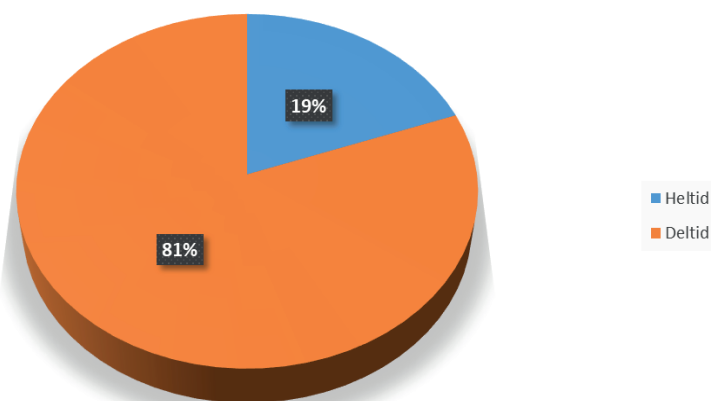
2.1. Hur ser skolbibliotekarierna på skolbibliotekets funktion på skolor runt om i Halland?

a) Tjänstgöringsgrad på skolbiblioteken

Tjänstgöringsgraden på skolbiblioteken i Halland är både varierande mellan norra, centrala- och södra delen likväl som den också är att betrakta som allmänt låg för hela regionen. Tjänstgöringsgraden på skolbiblioteken avser hur mycket tid som bibliotekarien i sin tjänst avsätter för skolbiblioteket. Tjänstgöringsgraden är således en mer korrekt term att använda, då anställningsgraden som en bibliotekarie har inte nödvändigtvis enbart går till skolbiblioteket. En tydlig majoritet av de skolbibliotekarierna som arbetar på skolor i Halland har endast en liten del av sin tjänst avsatt till skolbiblioteket. Den oftast förekommande tjänstgöringsgraden som skolbibliotekarierna har är en deltid på skolbiblioteket som de arbetar på. När de får möjligheten att specificera hur mycket detta innebär i timmar eller procent blir det genast tydligt: Med deltid inryms här allt från 10 % per vecka till en skolbibliotekarietjänst på 75 % per vecka, vilket kan sägas innebära en mycket stor variation i biblioteksservice mellan skolor. Detta kan i sin tur påverka eleverna, som får en ojämlig tillgång till biblioteksservice beroende på hur mycket skolbibliotekarietid som erbjuds. Anställningsgraden på skolan eller folkbiblioteket kan således vara 100 %, men endast en liten del av denna går till skolbiblioteket. Av denna anledning är tjänstgöringsgrad på skolbiblioteket en bättre term att använda.

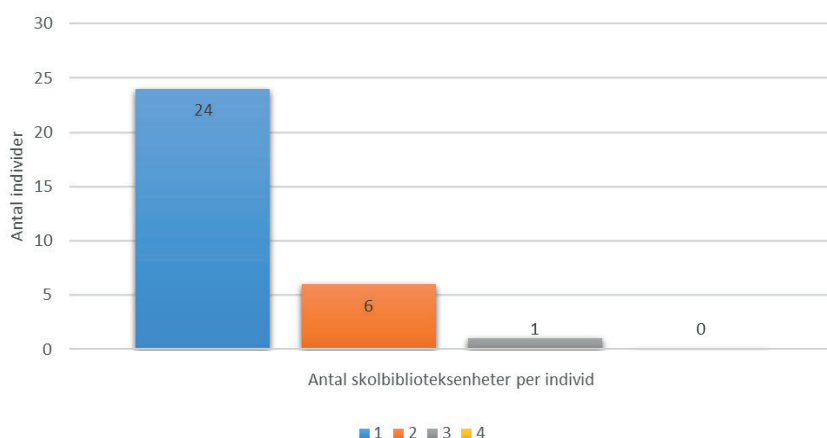
Resultatet som figur 1 visar är intressant av flera anledningar. Dels är resultatet en mätning på hur mycket tid som avsätts för skolbiblioteket dels finns endast två mätindikatorer presenterade. Det innebär således att en deltidstjänst kan variera från att vara nästan obefintlig, 10 %, till att uppgå till 75 %. Av denna anledning var det viktigt för skolbibliotekarierna att specificera hur mycket tid som faktiskt avsätts för skolbiblioteket, då tjänstgöringsgrad på deltid inte tydliggör om det handlar om 10 % eller 75 %. Med detta sagt finns det även en annan aspekt som var viktig att ta hänsyn till, nämligen *hur många* skolbibliotek som en anställd skolbibliotekarie arbetar på. Många av de tillfrågade skolbibliotekarierna uppgav initialt att de har en heltidstjänst som skolbibliotekarie. När de sedan blir tillfrågade om heltidstjänsten gäller på en och samma skola blir svaret många gånger nekande. Ett flertal skolbibliotekarierna är anställda på flera skolbibliotek, ibland på så många som tre och detta påverkar naturligtvis hur många timmar som står till förfogande på varje skolbibliotek.

Tjänstgöringsgrad på skolbiblioteken

Figur 1. Cirkeln illustrerar graden av tjänstgöring och avsatt tid för skolbiblioteken i Halland. Resultatet uppgår till 81 % för deltid respektive 19 % för heltid. Resultatet avser endast den tjänstgöring som är avsatt för skolbibliotek och representerar inte skolbibliotekariens fullständiga anställningsgrad enligt dennes anställningsavtal. Med deltid avses här en tjänstgöringsgrad från 10 % upp till 75 %.

Antal skolbibliotek per anställd

Figur 2. Av stapeldiagrammet framgår hur många skolbibliotek en anställd skolbibliotekarie arbetar på. Resultatet visar att tjugofyra skolbibliotek har en och samma skolbibliotekarie, sex skolbibliotekarier arbetar på minst två skolbibliotek och en skolbibliotekarie arbetar på tre skolbibliotek. Observera att tjänstgöringsgraden på dessa skolbibliotek kan innebära allt från heltid till deltid.

En skolbibliotekarietjänst på 100 % blir därför inte alls lika omfattande när denna ska fördelas på tre olika skolor, där den ena skolan får färre timmar än de övriga två. Ett exempel som belyser förhållandet mellan en heltids bibliotekarietjänst och avsatt tid för skolbibliotek berättas av en skolbibliotekarie i centrala Halland som förklarar att denne har en heltidstjänst, som fördelas på 40 % till skolbiblioteket och resterande 60 % till folkbiblioteket. Det handlar därför inte om en heltidstjänst på skolbiblioteket som det till en början kan framstå som. Snarare är det endast en del av denna tjänst som går till ett eller flera skolbibliotek. Utöver detta är det också vanligt att skolan köper skolbibliotekstimmar från folkbiblioteken och har därför inte en egen skolbibliotekarie. Det rör sig för Hallands del om cirka 10 till 18 timmar i veckan för en del skolor, vilket motsvarar cirka en till två arbetsdagar i veckan. Nedan presenteras en illustration över antalet skolbibliotek per bibliotekarie.

Stapeldiagrammet ovan visar på ett intressant resultat där skolbibliotekarier kan arbeta på flera skolor där tjänstgöringsgraden varierar. En skolbibliotekarie från centrala Halland uppger att dennes biblioteksanställning på heltid fördelas mellan tre skolor, där tjänstgöringsgraden på ena skolan är 50 % medan resterande två skolor får 25 % vardera. Med andra ord innebär det att de elever som tillhör den förstnämnda skolan får dubbelt så mycket tid för skolbiblioteket jämfört med de övriga två skolorna. Graden av tjänstgöring och dess betydelse för skolbibliotekets möjlighet att utgöra en pedagogisk funktion kommer att belysas i ett senare avsnitt. Det är dock rimligt att anta att skolbibliotek som får fler timmar också har en större möjlighet att vara en funktion på skolan och att möta eleverna, snarare än att bara vara en lokal med böcker. Det bör även hållas i åtanke att de 24 skolbibliotek som har en och samma skolbibliotekarie inte heller nödvändigtvis har en hög tjänstgöringsgrad, vilket innebär att flerta-

let av dessa skolbibliotek ändå inte erbjuder särskilt många timmar biblioteksservice bara för att skolbibliotekarien endast har en skola som arbetsplats. Idealet kan därför sägas vara minst en heltidsanställning per skolbibliotek, vilket idag inte tycks vara fallet bland de skolbibliotekarier som tillfrågats.

b) Utbildning

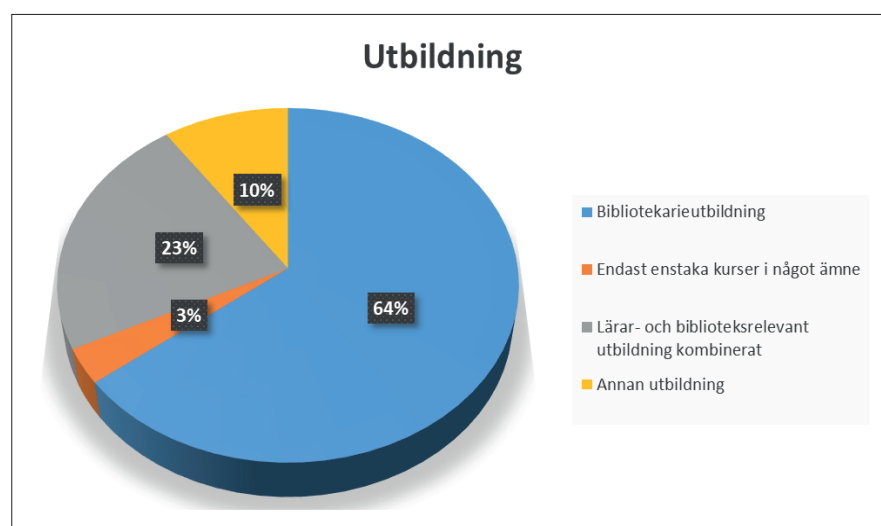
Den utbildning och kompetens som en skolbibliotekarie har spelar enligt forskning en viktig roll för skolbiblioteket och dess funktion (se avsnitt 3). Skolbibliotekarierna i Halland har en varierande grad av utbildning och erfarenhet. Variationen i utbildningsnivå återfinns i hela regionen och kan inte härledas till enskilda kommuner. Bland de skolbibliotekarier som har svarat på enkäten framgår det att majoriteten av de svarande minst har en kandidatexamen på högskolenivå, ett antal av de svarande har även en magisterexamen inom biblioteks- och informationsvetenskap. Detta kan anses vara positivt då tidigare forskning visar att skolbibliotekarierna måste inneha de kompetenser som krävs för att kunna arbeta i ett skolbibliotek. Ett flertal skolbibliotekarier i Halland är emellertid utbildade lärare som, när de inte har bibliotekstimmar, undervisar i något annat ämne. Denna grupp är med andra ord inte biblioteksutbildade, med undantag för enstaka som har både en bibliotekarieutbildning på minst kandidatnivå samt en lärarexamen. Nedanstående illustration ger en översikt av skolbibliotekariernas utbildningsnivå i Halland.

Vad cirkeldiagrammet nedan visar är att en stor del av de tillfrågade skolbibliotekarierna, mer precist 64 % av dessa, har minst en kandidatexamen i en biblioteksutbildning på högskolenivå. Nästa stora grupp, som upptar 23 % av cirkeldiagrammet, består av skolbibliotekarier som har minst en lärarexamen. Det är intres-

sant att denna grupp, förutom att de är lärare, även har gått en eller flera biblioteksrelaterade kurser på högskolenivå. En av de svarande skriver exempelvis att denne, förutom utbildning som grundskollärare, också har läst två kurser på 7.5 högskolepoäng vardera på bibliotekshögskolan. En annan lärare skriver att denne har "... avslutade samt pågående fristående kurser kring informations- och biblioteksvetenskap" på en högskola i landet likväl som även en masterutbildning inom samma område är planerad senare i år. De två övriga kategorierna, *Annan utbildning* samt *Endast enstaka kurser i något ämne*, täcker in de skolbibliotekarier som inte kan kategoriseras i de tidigare alternativen. Den förstnämnda inrymmer de skolbibliotekarier som till exempel har en kandidatexamen, men inom ett annat område som t.ex. fritidsledare eller annat och utgör cirka 10 % av de svarande. Den sistnämnda inrymmer de skolbibliotekarier som endast har läst enstaka kurser på högskolenivå och som inte har en kandidatexamen i något akademiskt område och motsvarar 3 % av respondenterna.

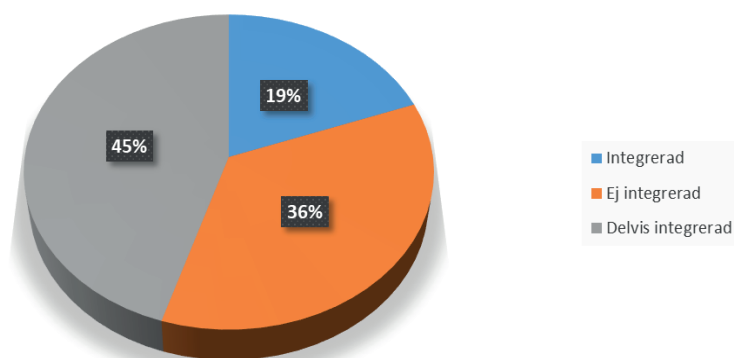
c) Skolbiblioteket som en integrerad del i skolans pedagogiska verksamhet

För att skolbiblioteket ska kunna utgöra en funktion på skolan krävs det att skolbiblioteket inte bara är en lokal med böcker. Skolbibliotekets inkludering i den pedagogiska verksamheten är en förutsättning för att kunna nyttja de fördelar som ett skolbibliotek ger. Av denna anledning ställdes frågan till skolbibliotekarier huruvida de anser sig vara en integrerad del i skolans pedagogiska verksamhet eller inte. Av de svar som framkom visade det sig finnas en stor variation mellan hur väl skolorna förmår att inkludera skolbiblioteken. I figur 4 presenteras en överblick över Hallands skolbibliotek och hur skolbibliotekarierna har svarat beroende på hur de upplever sig vara integrerade.

Figur 3. Skolbibliotekariernas utbildning har i denna illustration utgått från fyra olika indikatorer eller kategorier. En bibliotekarieutbildning innebär minst en kandidatexamen. Endast enstaka kurser i något ämne innebär att skolbibliotekarien inte har en kandidatexamen utan endast läst en/ett par kurser på högskolenivå. Lärar- och biblioteksrelevant utbildning innebär att skolbibliotekarien har en lärarexamen kombinerat med en biblioteksrelevant utbildning, till exempel kurser och/eller kandidatexamen i en bibliotekarieutbildning. Annan utbildning avser en utbildning inom en annan akademi som inte inryms i något av de tidigare svarsalternativen.

Skolbiblioteket som en integrerad del av skolans pedagogiska verksamhet

Figur 4. Upplever du att skolbiblioteket är en integrerad del i skolans pedagogiska verksamhet? Svarsalternativet var öppet – med möjlighet till att kommentera.

Därefter gjordes en tolkning huruvida skolbiblioteket uppfattas vara integrerat, ej integrerat eller endast delvis integrerat i skolans pedagogiska verksamhet. Integrerad innebär att skolbibliotekarierna uttryckligen upplever sig vara delaktiga i skolans pedagogiska verksamhet och att de ges utrymme att på olika sätt bidra till det pedagogiska arbetet. Ej integrerad avser de skolbibliotekarier som inte ges utrymme till det pedagogiska arbetet på skolan. Delvis integrerad avser de skolbibliotekarier som anser att de får ett visst utrymme och att de får möjlighet att arbeta pedagogiskt mot elever ute i klassrummen, men att de anser att de kunde bli mer integrerade.

Det framgår, av cirkeldiagrammet ovan, att en stor andel av skolbibliotekarierna (36 %) inte anser sig vara integrerade i skolans pedagogiska verksamhet. Resterande del av cirkeln är en uppdelning mellan *fullständigt* integrerad (19 %) och *delvis* integrerad (45 %). Trots att det kan framstå som att den andel som inte anser sig vara integrerad i skolans pedagogiska verksamhet är relativt stor, så är det fler som på något sätt är integrerade än den grupp som inte är det. Om utgångspunkten är att mäta vilka som på något sätt är integrerade, utan att bekymra sig över om det är en fullständig eller delvis integrering, så är det möjligt att slå ihop kategorin *Integrerad* med kategorin *Delvis integrerad*. När dessa två kombineras blir siffran istället 64 % jämfört med den andel på 36 % som inte är integrerade. Det skulle naturligtvis vara önskvärt att samtliga skolbibliotekarier upplever sig som fullständigt integrerade i skolans pedagogiska verksamhet. Emellertid är det positivt att en stor andel åtminstone upplever sig vara delvis integrerade. Detsamma kan inte sägas för den andel på 34 % som inte anser sig vara integrerade, därför att det innebär att de mister möjligheten att vara en funktion och att skolbibliotek antagligen endast ses som en lokal med böcker.

En skolbibliotekarie som inte anser sig vara integrerad i skolans pedagogiska verksamhet uttrycker det så här: "Nej. Jag är inte integrerad i skolans verksamhet. Det finns ingen samplanering mellan skola och skolbibliotek...". Liknande kommentarer finns från flertalet skolor i länet, där en annan skolbibliotekarie menar att hon "... inte är integrerad i den pedagogiska verk-

samheten överlag. Enstaka lärare gör jag projekt med emellanåt men inget som sker kontinuerligt". Samma skolbibliotekarie menar även att det "... vore bra att vara mer integrerad men samtidigt är det svårt att hinna när jag är på två skolor". Skolbibliotekarien lyfter fram två problemområden i detta citat; dels anser skolbibliotekarien att hon inte är integrerad i skolans pedagogiska verksamhet och samtidigt menar hon att det ändå inte vore möjligt att bli mer pedagogiskt involverad, då hon arbetar på två skolor. En tolkning av detta uttalande är att skolbibliotekarien upplever att det inte finns tillräckligt med tid för detta då arbetsplatsen och tjänstgöringen är uppdelad mellan två arbetsplatser. Detta kommer att diskuteras mer djupgående under diskussionsavsnittet, se kapitel 5.

På samma linje går flera skolbibliotekarier, två av dessa från två olika skolor i norra delen av Halland, anser att de gärna skulle "... vilja vara med mer i den pedagogiska verksamheten, men i dagsläget räcker tiden inte till". Den andra skolbibliotekarien styrker tidsbristen ytterligare och menar att "... Både lärarna och jag hade säkert önskat det [en större pedagogisk delaktighet, min anm.] men tiden man har är väldigt knapp". Nästan samtliga tillfrågade skolbibliotekarier som inte är delaktiga i skolans pedagogiska verksamhet önskar att de "... gärna deltagit i skolans pedagogiska verksamhet", som en skolbibliotekarie från en kommun i mellersta delen av Halland uttrycker det. En annan skolbibliotekarie har på egen hand försökt engagera sig för att få till en förändring och bli integrerad i skolans pedagogiska verksamhet. Däremot anser skolbibliote-

karien att hon "... *Arbetat för det på olika sätt...*" och trots detta lyckats "... *mer eller mindre bra*". Det tycks vara skolledningen, eller rektor, som är den avgörande faktorn för om skolbiblioteket blir integrerat i skolans pedagogiska verksamhet eller inte. Enskilda försök att på egen hand lyckas gå från en lokal för böcker till att bli en pedagogisk funktion på skolan har visat sig vara en utmaning.

Inledningsvis konstaterades det råda en stor variation mellan huruvida skolbiblioteken är integrerade i den pedagogiska verksamheten. Således finns det många som anser att de är välintegrerade. En av de som är nöjda med detta är en skolbibliotekarie från en kommun i norra Halland som menar att "*Jag ingår i den pedagogiska verksamheten då en del av min tjänst ligger där*" och en annan menar att denne "... *är med på planering framför allt åk. 4-6, men även ibland åk. 1-3 samt att jag går runt och samverkar med lärare*". Det ser därför olika ut för skolbiblioteken i Halland och de är på olika sätt integrerade i den pedagogiska verksamheten på skolan. Ett annat exempel är en skolbibliotekarie som menar att hon "... *är ett bollplank och samarbetspartner för flera av mina svensk- och engelsklärarkollegor gällande främst läsundervisning, men också digitala projekt som att skriva interaktiva berättelser*". Hon fortsätter även med att hon "... *gått in i undervisning med kollegor i projekt utifrån min skolbibliotekarieroll*". Detta skiljer sig väldigt mycket från den förstnämnda gruppen som beskrevs i detta avsnitt och som över huvud taget inte var delaktiga i skolans pedagogiska verksamhet. Faktum kvarstår därför att den andel skolbibliotek som anser sig vara integrerade i skolans pedagogiska verksamhet är relativt liten. Den grupp som är *delvis integrerad* är procentuellt större och är likväl intressant att undersöka närmare.

Det förefaller vara tämligen positivt att åtminstone 45 % av de tillfrågade anser sig vara delvis integrerade i skolans pedagogiska verksamhet. Andelen, nästan hälften, är per se inte särskilt hög. Däremot är det glädjande att denna andel åtminstone i någon grad anser sig vara pedagogiskt delaktiga – det är att betrakta som ett steg i rätt riktning, åtminstone sett till den tidigare forskningen. De skolbibliotek som anser sig vara delvis integrerade har fortfarande en lång väg kvar att gå. När en skolbibliotekarie i norra Halland får frågan om denne anser sig vara integrerad i skolans pedagogiska verksamhet svarar hon "... *Ja, men inte så mycket, jag hade önskat att det skedde i större omfattning*". På samma sätt ser det ut på flera skolbibliotek i regionen, där en skolbibliotekarie som arbetar på en skola i mellersta delen av Halland menar att hon

är delaktig i skolans pedagogiska verksamhet, men att hon mycket sällan "... *är med i planeringen. Oftast handlar det om att jag får önskemål om litteratur eller annan information i ett visst tema*". Det är tydligt att flertalet skolbibliotekarier, förutom i den grad de redan är integrerade, önskar att de gärna skulle "... *vilja vara med mer*" och att de "... *definitivt önskat att biblioteket var en större del av skolans pedagogiska verksamhet*".

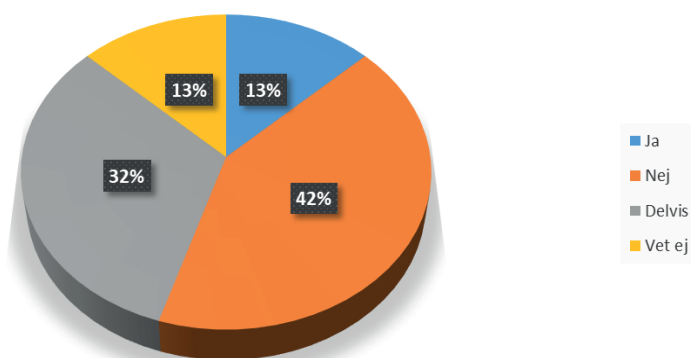
Det är dock inte alltid så att skolledningen är tillräckligt inbjudande för att skolbiblioteket ska kunna vara en större del av skolans pedagogiska arbete. En skolbibliotekarie menar exempelvis att hon inte är särskilt delaktig, åtminstone "... *inte om jag inte själv 'slår' mig in*". Det verkar således som att de skolor som delvis utgör en funktion på skolan fortfarande inte är tillräckligt inbjudande och tillmötesgående för de önskemål som skolbibliotekarierna har. Samtidigt framgår det inte i något av enkätsvaren om skolbibliotekarierna fört fram sina önskemål till skolledningen eller inte. Det är rimligt att anta att skolledningen, eller rektor, inte är medveten om att skolbiblioteken önskar att utgöra en större funktion i skolans pedagogiska verksamhet. Å andra sidan torde det vara rektors uppgift att tillfråga skolbiblioteket om några önskemål finns. Huruvida detta sker eller inte framgår inte av enkätsvaren, varför det förblir ett frågetecken hur det egentligen står till. Emellertid finns det skolbibliotek som, trots att de endast delvis är integrerade, förefaller vara tämligen välintegrerade. En skolbibliotekarie menar exempelvis att hon "... *planerar läsprojekt i en årskurs tillsammans med lärarnas årsplanering...*" likväl som hon även "... *planerar åtgärder tillsammans med lärare med särskilt ansvar för språkutveckling, för att öka läsförmåga*". Hon beskriver vidare att hennes uppgift bland annat är "... *läsinspiration och högläsning*".

Sammanfattningsvis framgår det tydligt att grundskolebiblioteken i Halland har olika förutsättningar och att, precis som det på nationell nivå förefaller, finns enorma skillnader på hur skolbiblioteket används och vilken funktion det har på skolorna. Detta befaras, precis som tidigare forskning också antyder, innebära att ojämlikheten mellan skolorna ökar och att eleverna får en ojämlig tillgång till skolbibliotek beroende på vilken skola de går på.

d) Har rektor uttalade förväntningar på att, och hur, skolbiblioteket ska användas?

De förväntningar som rektorer har på att, och hur, skolbiblioteket ska användas är starkt förknippad med ovanstående behandlad fråga. Skillnaden mellan de båda frågeställningarna är att den förra kan sä-

Har rektor uttalade förväntningar på skolbibliotekets funktion på skolan?

Figur 5. Rektors uttalade förväntningar – eller ej uttalade förväntningar – på skolbiblioteket visualiserar i cirkeldiagrammet ovan. Resultatet visar att 13 % svarar Ja, d.v.s. uttalade förväntningar från rektor finns. 42 % svarar att det inte finns uttalade förväntningar från rektor. 32 % svarar att det delvis finns förväntningar från rektor och 13 % av skolbibliotekarierna svarar att de inte känner till om sådana förväntningar finns.

gas beskriva en *konsekvens* av ett tillstånd och den nu behandlande frågan kan sägas vara *förklaringen* till detta tillstånd. Vikten av att skolbiblioteket är och förblir en *funktion* på skolan likväl som att detta medför stora fördelar för den pedagogiska undervisningen samt elevers prestation och resultat är skolforskningen enig om. Men vilka förväntningar har rektorer på skolbiblioteken i Halland? Finns det över huvud taget några förväntningar på skolbiblioteken? Låt oss först ta en titt på *figur 5*.

Resultatet är intressant av flera anledningar. Dels visar resultatet att en stor andel, cirka 42 % av de tillfrågade skolbibliotekarierna, anser att det inte finns några uttalade förväntningar från rektor. Detta innebär att en stor andel skolbibliotek inte kan förhålla sig till rektors önskemål utan själva leder den större delen av biblioteksuppdraget. Detta kan innebära att de inte kan förhålla biblioteksverksamheten till rektors önskemål, utan kan famla i blindo, som en av skolbibliotekarierna uttrycker det. Resultatet visar också att 13 % väljer att svara att de inte vet om rektor har några uttalade förväntningar på skolbiblioteket, trots att 'vet ej' inte var ett svarsalternativ. Frågan var öppen i hopp om att skolbibliotekarierna skulle kommentera motiverande snarare än att bara kryssa i ett färdigt svarsalternativ. Ändå väljer så många som 13 % att svara att de inte vet. Detta val av svar kan tolkas på olika sätt, men det är tämligen rimligt att utgå från att de skolbibliotek som inte vet om det finns förväntningar från rektor med stor sannolikhet innebär att rektor *inte har några förväntningar* – annars skulle skolbiblioteken varit medvetna om att sådana finns. Det är tämligen osannolikt att rektor har uttalade förväntningar på skolbiblioteken som inte skolbiblioteken känner till. Detta förhållningssätt till svarsalternativet leder till slutsatsen att denna andel, på 13 %, kan tillskrivas och läggas till den andel på 42 % som menar att skolbiblioteket inte

hade några förväntningar. Således blir den hopsplagna siffran istället 55 %, vilket då innebär att en klar majoritet av de tillfrågade skolbibliotekarierna inte upplever att rektor har några förväntningar. Den övriga kategorin som inte nämnts hittills är den andel som upptar 32 % av cirkeln och som svarar att det delvis finns förväntningar från rektor. Dessa menar exempelvis att det finns uttalade förväntningar, men att dessa inte är särskilt specificerade eller särskilt vägledande i arbetet.

En skolbibliotekarie, i södra delen av Halland, förklarar att hon inte vet om rektor har förväntningar på henne då det funnits en "... *Extremt dålig kontakt mellan rektorerna och biblioteket överlag*". Det skulle kunna innebära att det finns uttalade förväntningar, men att kontakten mellan skolbibliotek och rektor är så pass dålig att dessa förväntningar inte har kommunicerats och nått fram till skolbiblioteket. Emellertid är detta dock att anta som osannolikt, då förväntningar på en verksamhet också är intressant att följa upp varvid en kontakt mellan rektor och skolbibliotek måste initieras och upprätthållas. Problemet med bristande kommunikation är tydligt från en del håll, där ytterligare en skolbibliotekarie menar att eventuella förväntningar från rektors sida "... *inte kommuniceras till mig som bibliotekarie*" och att det endast funnits "... *Vaga uttalanden...*" och samtidigt "... *Inget större intresse till kommunikation mellan skolledning och bibliotek*". På flera skolbibliotek är missnöjet tydligt – ett skolbibliotek utan rektors förväntningar är ett "... *Slöseri med resurser*". Vidare menar en skolbibliotekarie att "... *Rektor pratar många gånger så fint om hur det ska vara, men jag har känslan av att skolbiblioteket inte kommer i första hand för rektorerna*". En annan fortsätter i samma spår och berättar att rektorerna inte hade någon "... *inblick i hur jag jobbade. De var aldrig inne på biblioteket och vi hade aldrig några möten*".

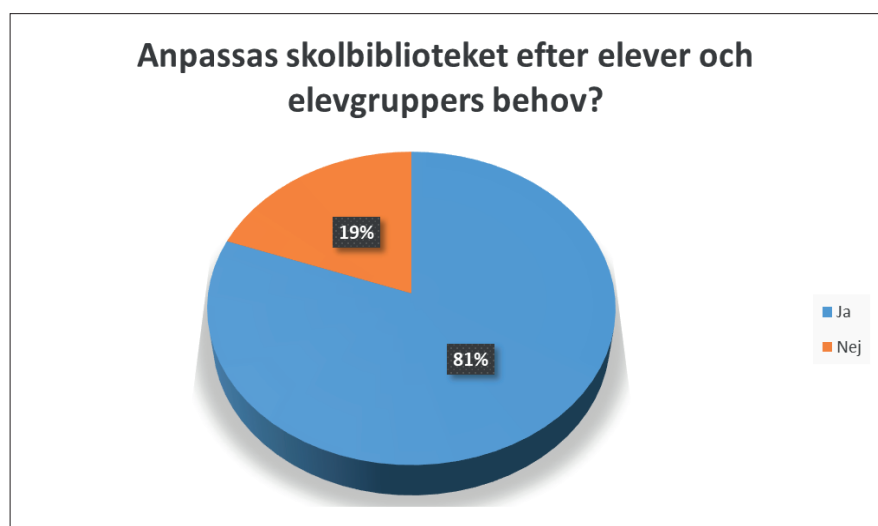
Det finns däremot även de skolbibliotekarierna som inte har uttryckt ett sådant missnöje. För en del skolbibliotek är förväntningarna tydliga, där de "... *Planerar huvudfokus för året/terminen tillsammans...*" och av de som deltar är det "... *Rektor och lärare med särskilt ansvar för språkutveckling*". En stor del av skolbibliotekarierna arbetar däremot mest efter "... *eget huvud*" även om det finns "... *uttalade förväntningar på mig och skolbiblioteket*". En skolbibliotekarie menar exempelvis att hon "... *inte har styrts så mycket ovanifrån...*". Detta är intressant då det finns uttalade förväntningar på skolbiblioteket men att verksamheten fritt lämnas till skolbibliotekariens förfogande. Dessa skolor tycks mer arbeta efter "... *målsättning och inom den tidsram som finns*" snarare än att ha mer detaljerade beskrivningar på verksamheten. Precis som i övriga kategorier tycks det finnas en relativt stor ojämlikhet i huruvida rektor har uttalade förväntningar på skolbiblioteket eller inte. Majoriteten tycks inte ha några förväntningar och den andra större andelen tycks bara delvis ha förväntningar på sin verksamhet och kännetecknas av fritt handlingsutrymme inom vissa ramar.

e) Anpassas skolbiblioteket efter elever och elevgruppers behov?

För att få en förståelse för skolbibliotekets funktion på en skola kan det vara bra att se huruvida skolbiblioteket anpassas efter elever och elevgruppers behov. Detta är intressant då tidigare cirkeldiagram visat att skolbiblioteken inte i särskilt hög grad är integrerade i skolans pedagogiska verksamhet. Innebär det att skolbiblioteken driver sin egen verksamhet, avskuren från övrig skolverksamhet? I cirkeldiagrammet i figur 6 får vi en bild av om skolbiblioteken anpassar sin verksamhet efter elever och elevgruppers behov.

Resultatet visar att majoriteten av de tillfrågade skolbibliotekarierna anpassar sin verksamhet till elevers behov. Detta är intressant då det, i ett tidigare cirkeldiagram, framkom att cirka 36 % av skolbiblioteken inte var integrerade i den pedagogiska verksamheten på skolan. Till synes verkar det som att skolbiblioteken driver sin egen verksamhet och försöker möta upp elever och elevgruppers behov även om de inte ges utrymme i skolans övriga pedagogiska verksamhet. Med andra ord innebär det således att skolbiblioteken bedriver en egen kamp att stödja och hjälpa eleverna, både pedagogiskt och läsförmedlande. En skolbibliotekarie som inte ges utrymme i skolans pedagogiska verksamhet berättar att hon arbetar för att skapa "... *möjligheter för elever med olika läsnedsättningar...*". Detta kunde i sin tur ske genom att hon hjälpte eleverna med att ta fram "... *lättlästa böcker samt möjlighet att få låna böcker på andra språk via stadsbiblioteket*". Den enskilda skolbibliotekariens insats på skolbiblioteket, trots att hon utanför skolbiblioteket inte ges någon insyn i det pedagogiska arbetet, är förvånande positivt. Detta eftersom det inte finns några uttalade förväntningar från rektor om vilken funktion skolbiblioteket ska utgöra och inte heller ges någon möjlighet att möta elever ute i skolans övriga verksamhet. Det arbete som hon gör sker således på egen hand och efter eget omdöme innanför skolbibliotekets lokal.

För vissa av de skolbibliotek som inte anpassar verksamheten efter elevers behov framgår det tydligt att det är organisatoriska förutsättningar som gör att detta inte är möjligt. En skolbibliotekarie menar exempelvis att "... *Biblioteket inte är optimalt byggt även om det är en nybyggd skola. Jag hade önskat att biblioteket hade varit en lugnare plats där elever kan komma undan*

Figur 6. En tydlig majoritet av skolbiblioteken, närmare bestämt 81 %, uppger att de anpassar sin verksamhet efter elever och elevgruppers behov. Motsvarande siffra är 19 % för de skolbibliotek som inte anpassar sin verksamhet efter elevers behov.

den rätt så höga ljudnivån som finns utanför klassrummen...". Detta är dock inte möjligt, menar skolbibliotekarien, på grund av "... hur biblioteket är byggt med nästan öppen planlösning". Däremot kan inköp och liknande anpassas efter behoven, men det framgår dock tydligt att fler verksamhetsanpassningar är önskvärda. För andra skolbibliotek utgör organisatoriska förutsättningar och planlösningar inget hinder, då det är möjligt att anpassa skolbiblioteket och den fysiska lokalen efter de behov som finns, detta genom "... vad som köps in och hur vi omformar skolbibliotekets upplägg inredningsmässigt och placeringar av olika genrer". Yttre anpassningar görs också, exempelvis med hjälp av "... skyltning, möblering och hjälpfunktioner för att elever och pedagoger ska kunna nyttja biblioteket själva".

Andra sätt att anpassa biblioteksservicen efter de behov som identifieras är exempelvis genom att lässvaga elevgrupper får hjälp med "... böcker som är relevanta för att möta deras nivå och locka till ökad läsglädje". Utöver det ökas även beståndet "... efter vilka språk som eleverna talar...". Andra åtgärder som görs är till exempel att de yngre eleverna "... har egna bibliotekstider där jag är på plats och hjälper just deras klass. Förberedelseklass och svenska som andraspråk-grupper har också egna tider. Uppsökande verksamhet för elever som har delar av sin undervisning utanför klassrummet". Samma skolbibliotekarie menar också att "... om eleven inte vill komma till biblioteket får biblioteket komma till eleven". Det framgår dock inte om skolbibliotekarien med detta menar att skolbiblioteket möter eleverna ute i den övriga skolverksamheten eller om skolbibliotekarien med detta endast syftar på mötet med eleven innanför bibliotekslokalen. Det var inte möjligt för alla skolbibliotek att vara verksamma i skolans övriga verksamhet och en skolbibliotekarie som inte anser sig kunna anpassa sitt skolbibliotek efter elevers behov motiverar detta med att det "... självklart hade det varit mycket bättre för skolan om vi var en del av den". Detta kan antyda att det är svårt för skolbibliotekarien att veta vilka behov som finns på skolan när denne inte har en möjlighet att vara delaktig i skolans pedagogiska verksamhet. Detta, i kombination med att inte särskilt många elever besöker skolbiblioteket, kan leda till att det är svårt att nå ut till eleverna. Den skolbibliotekarie som menar att skolbiblioteket ska nå ut till eleverna om de själva inte kommer till skolbiblioteket är också själv delaktig i skolans övriga verksamhet. Det är då enklare för skolbibliotekarien att veta vilka behov som finns då det är möjligt för skolbibliotekarien att uppsöka eleverna om de självmant inte kommer.

Med detta sagt ser vi att de skolbibliotek som har förutsättningar för att nå elevgrupper och upprätthålla en kontakt också har lättare för att identifiera elevers behov. Det framgår också tydligt att det inte alltid är möjligt att förändra lokalen i syfte att anpassa verksamheten efter elevers behov, men enstaka skolbibliotek har större möjlighet att göra fysiska anpassningar än andra. En enskild skolbibliotekarie menade även att skolbibliotekets planlösning försvårade för skolbibliotekets verksamhet och att ett tystare skolbibliotek hade varit mer önskvärt, men att detta inte är möjligt att uppnå på grund av den fysiska formningen av lokalen.

f) Elevers inflytande på skolbiblioteket

Elevers inflytande på skolbiblioteket är starkt sammankopplat med föregående kategori. Det är inte helt orimligt att anta att skolbibliotek som anpassar sin verksamhet efter elevers önskemål även ger elever möjlighet till inflytande och till att påverka verksamheten. Detta visade också resultatet ovan och det står nu klart att elever ges ett visst inflytande – men på vilket sätt och i hur stor utsträckning? Gäller detta samtliga skolbibliotek, oavsett vilka förutsättningar skolbiblioteket har, vilket som vi vet kan variera i hög grad?

När frågan ställdes visade det sig att samtliga 32 skolbibliotek som tillfrågats i Halland ger elever utrymme och inflytande att på olika sätt påverka skolbiblioteksverksamheten. Majoriteten av de tillfrågade skolbibliotekarierna menar att eleverna ges inflytande när det gäller mediebeståndet. En skolbibliotekarie brukar samtala med eleverna "... när de besöker biblioteket och den absoluta majoriteten av böcker köptes in efter att de lämnat önskemål". Samma skolbibliotekarie fyller vidare i att elevers inflytande är en "... väldigt rolig och viktig del av arbetet". Samtidigt är det tydligt att bokuslaget inte är obegränsat och det innebär således att "... alla inköpsförslag inte kan tillgodose", men att samtliga skolbibliotek åtminstone "... alltid lyssnar på elevernas önskemål och försöker i den mån det går att tillhandahålla de böcker som efterfrågas". En annan skolbibliotekarie är tydlig med att "... Det är deras bibliotek" och syftar till eleverna. Det framgår således med klarhet att samtliga av de tillfrågade skolbibliotekarierna ger elever möjlighet att på olika sätt påverka utbudet och mediebeståndet. Det tycks inte finnas en korrelation mellan välutvecklade och välintegrerade skolbibliotek och graden av anpassning av verksamheten till eleverna. Snarare är elevinflytandet en universell egenskap som samtliga skolbibliotek har, oavsett hur skolbiblioteket ser ut i övrigt.

Det kan rentav vara än viktigare för skolbibliotek som är avskurna från övrig skolverksamhet att låta eleverna få inflytande över mediebeståndet och skolbiblioteket då biblioteksrummet är den enda plats där skolbibliotekarien har möjlighet att träffa eleverna. Den större eller mindre yta som skolbiblioteket utgör är det enda territorium skolbibliotekarien kan nå elever på. Om eleven får möjlighet att önska böcker, och önskemål tillgodoses, innebär det att skolbibliotekarien arbetar läsfrämjande mot eleverna trots att skolbiblioteket är avskuren från övrig skolverksamhet. I dessa fall verkar det således som att skolbibliotekarierna bedriver ett eget läsfrämjande arbete och ett arbete för att möta upp eleven och dennes behov oavsett om skolbiblioteket får en möjlighet att göra detta även utanför biblioteksrummet. Det kan därför ses som positivt att skolbiblioteken kan bedriva en god biblioteksservice oberoende av om de av skolledningen ses som en viktig funktion för skolans pedagogiska arbete eller inte. Samtidigt är skolbibliotekens självständighet och det goda arbete som bedrivs på egen hand inte en ursäkt för att skolbiblioteket inte ska eller behöver vara en del av skolans övriga verksamhet – det är tvärtom en indikation på att skolbiblioteken tvingas vara självständiga och på egen hand fånga upp elever om de inte ges utrymme att göra detta ute i klassrummen.

g) Ingår skolbiblioteken i skolans systematiska kvalitetsarbete?

Skolans systematiska kvalitetsarbete är ett kontinuerligt arbete som redovisas årligen och syftet är att synliggöra kvalitet och likvärdighet på den enskilda skolan. Enligt Skolverket (2020) inkluderar det systematiska kvalitetsarbetet en rad områden och verksamheter på

skolan som blir föremål för analys, uppföljning, dokumentering och utveckling. Arbetet är avgörande för att varje elev ska kunna gå i en skola eller förskola där man utvecklas och känner sig trygg. Målet är att kvalitetsutveckla skolverksamheten och genom förändringsarbete ständigt uppnå en bättre presterande skolverksamhet. Skolbiblioteket som en del av det systematiska kvalitetsarbetet är viktigt om det ska vara möjligt att identifiera förbättrings- och utvecklingsområden. Om skolbiblioteket inte är föremål för analys, uppföljning och kvalitetsutveckling är det heller inte möjligt för skolbiblioteket att utvecklas och bli bättre. Det är således, enligt forskningen, viktigt att skolbiblioteket inte utelämnas från ett sådant kvalitetsarbete. I figur 7 görs en sammanställning av hur skolbiblioteken i Halland har svarat på frågan gällande om deras skolbibliotek ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete.

Resultatet i cirkeldiagrammet är tydligt – majoriteten av de svarande uppger att skolbiblioteket är ett av de verksamhetsområden som täcks i skolans systematiska kvalitetsarbete. Det är att anse som positivt att en så stor andel av skolbiblioteken faktiskt ingår i skolans SKA (*systematiska kvalitetsarbetet*) och att verksamheten på ett eller annat sätt följs upp och utvecklas. Samtidigt uppgår andelen skolbibliotek som inte ingår i SKA till 26 %, vilket innebär att dessa skolor inte årligen följs upp, granskas och utvecklas tillsammans med övriga verksamheter på skolan. Förvånande nog är den näst största gruppen i cirkeldiagrammet de skolbibliotek som svarat att de inte vet om skolbiblioteket ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete. Det kan innebära att skolledningen inte tillfrågat skolbibliotekarien och bjudit in till samtal inom ramen för SKA, vilket innebär att

Figur 7. Skolbibliotekets representation i skolans systematiska kvalitetsarbete täcks med tre svarsalternativ som är skapade efter skolbibliotekariernas angivna enkätsvar. De svarsalternativ som angavs var *Ja*, *Nej* samt *Vet ej*. Av cirkeldiagrammet framgår att 41 % av de svarande uppger att skolbiblioteket är en del av kvalitetsarbetet på skolan, 26 % uppger att skolbiblioteket inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet och en stor andel, 33 %, anger att de inte vet om skolbiblioteket ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

skolbiblioteket därför inte representeras. De skolbibliotekarier som svarat att de inte vet om skolbiblioteket är en del av SKA är mest troligt inte representerade i detta arbete – annars hade de naturligtvis vetat om detta och blivit inbjudna till samtal av rektor eller skolledning.

En skolbibliotekarie menar att hon varken är "... inbjuden eller tillfrågad att delta i denna typ av arbete". En annan tillägger att "... det nog aldrig hänt..." att skolbiblioteket varit en del av det systematiska kvalitetsarbetet. På samma linje går en tredje skolbibliotekarie, från samma kommun, som på frågan om skolbiblioteket ingår i skolans SKA menar att "... Det skall den göra, men jag har inte blivit tillfrågad..." om skolbiblioteksverksamheten ännu. Andra typer av svar som lämnats har varit att skolbibliotekarien "... Sällan blivit tillfrågad", varvid det är tveksamt om det går att påstå att skolbiblioteket ingår i skolans kvalitetsarbete. För andra skolbibliotek ser det inte lika nekande ut. I en grundskola i norra Halland menar skolbibliotekarien att de ingår i skolans SKA och "... visst blir jag tillfrågad", medan andra menar att de på ett eller annat sätt "... bidrar med biblioteksplan och utvärdering av densamma till det systematiska kvalitetsarbetet". Det är dock inte lika självklart för alla, då en och annan menar att skolbiblioteket ingår i SKA, men endast på "... mitt initiativ". Det är positivt att skolbiblioteket ges utrymme i SKA, däremot behöver skolbibliotekarien själv engagera sig för att bli föremål för kvalitetsutvecklingen vilket tyder på att ett aktivt intresse från skolledning eller rektors sida inte finns.

Av de skolbibliotekarier som är osäkra på om skolbiblioteket ingår i SKA, menar de att de helt enkelt "... inte vet..." om skolbiblioteket är en del av SKA. Som tidigare nämnts kan detta tyda på att de inte blir tillfrågade eller informerade av rektor gällande kvalitetsuppföljning och diskussion om skolans biblioteksverksamhet. Sammanfattningsvis ser vi således att det finns en stor variation kring skolbibliotekets roll i det systematiska kvalitetsarbetet. Med andra ord stämmer resultatet för denna kategori överens med vad tidigare kategorier också visat – nämligen att skolbiblioteken inte ser likadana ut och att det finns en stor variation mellan samtliga kategorier och kommuner.

h) Skolbibliotekariernas syn på vad som kan bli bättre på deras skolbibliotek

När frågan vad skolbibliotekarien ansåg kunde bli bättre gällande skolans biblioteksverksamhet ställdes var syftet att fånga in övergripande utvecklingsområden från skolbiblioteken. Genom att ställa denna fråga är det

möjligt för skolbibliotekarien att själv få uttrycka sina tankar och idéer om vad ett bra skolbibliotek innebär för dem. Tilläggas bör också att frågan var obligatorisk att besvara då tanken var att skolbibliotekarierna inte skulle gå vidare utan att först själv tänka till kring sin verksamhet – och detta gjorde de verkligen.

Ett av alla de förbättringsområden som lyftes fram av flera skolbibliotekarier var önskemålet att skolan behöver "... köpa mer tid alternativt anställa en skolbibliotekarie på heltid". Detta önskemål kom från flera skolor och kommuner. En skolbibliotekarie menade att det verkligen är önskvärt att "... skolbiblioteket är bemannat...", då det efter ett visst datum inte längre skulle finnas någon bibliotekarie på skolan. Vidare menar en tredje att det "... vore önskvärt att ha biblioteket bemannat under hela skoldagen..." och tillägger att detta vore bra "... i alla fall någon dag i veckan". Bemanningsfrågan har visat sig vara en mycket viktig fråga för skolbiblioteken i Halland och det råder en enighet kring att de skolbibliotek som har få timmar är i behov av och önskar fler timmar och högre tjänstgöringsgrad på skolbiblioteket. Exempelvis är en halvtidstjänstgöring att betrakta som låg, menar en skolbibliotekarie, då "... 50 % på drygt 500 elever från 5–16 år är för lite". En annan respondent bekräftar detta och menar att "... för att få en fungerande skolbiblioteksverksamhet måste skolbibliotekstjänsterna vara tillräckligt stora".

Det är tydligt att flera skolbibliotekarier "... behöver mer tid och mer planeringstid. Att skapa ett arbete ihop med lärarna kräver tid från båda parter och det behöver rektor besluta om och ge möjlighet till". Andra menar att det finns organisatoriska hinder som hade kunnat förändras, exempelvis i de fallen där arbetsgivaren är en förvaltning. Utöver detta finns även ett uttalat missnöje kring de besparingar som på olika håll har drabbat skolbiblioteket, vilket har lett till att flera skolbibliotek har låg bemanningsgrad. På grund av sparkrav i till exempel en kommun i norra Halland "... har skolorna förlorat sina skolbibliotekarier..." och på grund av detta, menar respondenten, "... så är det väl rätt mycket som kan bli bättre!".

Missnöjet är tydligt, så här uttrycker en skolbibliotekarie de besparingskrav som införts:

I princip allt [*kan bli bättre*, min anm.] eftersom För- och grundskoleförvaltningen efter politikerbeslut nu lagt ner och tagit bort skolbibliotekarierna helt från de rena skolbiblioteken. Genom skolbiblioteken där alla yngre klasser kom på besök varje eller varannan vecka nådde man ALLA elever, även de som inte kommer från ett läsande hem fick en rimlig chans till språket och böckernas värld. Nu tappar vi dem. Högst odemokratiskt!

Lärarna som möter varje barn varje dag är naturligtvis guld värda i sammanhanget men de har andra uppdrag och krav som ska uppfyllas och kan inte förväntas ha kunskap eller tid att även sköta en bibliotekaries jobb. En annan sak som man missar är att skolbiblioteket är en plats dit enstaka elever ofta kommer för att bara vara i lugn och ro, ett andningshål, prata med bibliotekarien om allt och inget, som inte bedömer eller dokumenterar något om det som sägs eller görs.

Således finns det stora förbättringsområden att arbeta med gällande bemanningen och tjänstgöringsgraden på skolbiblioteken i Halland är ett återkommande tema i denna utredning. Ett annat mycket angeläget förbättringsområde som lyfts fram är samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarierna samt mellan skolbibliotek och skolläring. En skolbibliotekarie menar att samarbetet är ett klart förbättringsområde och att det "... sker naturligt och ses som en självklarhet...". Vidare är det viktigt, menar samma skolbibliotekarie, att "... pedagogerna kommer till skolbiblioteket tillsammans med sina elever även i de högre årskurserna", och betonar att skolbiblioteket "... självklart är till för hela skolan". Andra menar att "... ett större samarbete med fler pedagoger..." är viktigt – men poängterar också att det finns organisatoriska hinder som hämmar biblioteksverksamheten och syftar då på att det inte fungerar "... med en öppen planlösning på en skola". Gällande samarbetet med lärarna så önskar flera skolbibliotek i Halland "... att lärarna ser bibliotekarien som en viktig resurs som har stor kunskap om litteratur, kunskapsinhämtande med mera och dessutom känner eleverna väl...". Det handlar därför om att man önskar att man från lärarnas sida "... har högre förväntningar på vad ett skolbibliotek är och vad elevernas lån kan ge". Även

kommunikationen mellan skolbibliotek, rektorer och förvaltningar har visat sig vara en förbättringspunkt, där skolbibliotek i Halland har försökt att "... arbeta för förbättringar, men känner oss ensamma i arbetet". Samtidigt, menar en respondent, "... är rektors ansvar att samarbetet mellan lärare och mig som skolbibliotekarie fungerar och att skolbiblioteket är en självklar del av skolans undervisning". Rektorer behöver också "... engagera sig mer". Även en högre grad av förväntning finns på skolläringen, där en respondent menar att "... Engagemanget från skolläringen..." är ett område som behöver förbättras. Detta eftersom "... det är obefintligt idag", anser respondenten.

Sammanfattningsvis behöver mer tid avsättas till skolbiblioteken där en högre grad av tjänstgöring och bemanning är mycket önskvärd. Vidare finns ett tydligt och enigt missnöje gentemot de kommunala besparingar som har gjorts på vissa håll då det har påverkat skolbiblioteksverksamheten som kraftigt skärs ned eller helt förlorar många viktiga funktioner. Det finns också ett önskemål från skolbibliotek i Halland att samarbetet mellan skolbibliotek, lärare, rektorer och till viss del även förvaltningar blir bättre. Samtidigt, menar somliga, behöver det finnas ett större engagemang från skolläringen då det idag upplevs som obefintligt.

i) Övriga synpunkter från skolbibliotekarierna

Denna punkt avser att lyfta fram övriga tankar och idéer som möjligtvis inte fångats upp i övriga kategorier i detta avsnitt. Det är möjligt att en del av detta innehåll mycket väl tillhör en av de kategorier som tidigare har behandlats – men under denna rubrik presenteras det som skolbibliotekarierna själva valt att placera under denna rubrik.

Bland de övriga kommentarer som skolbibliotekarierna har lämnat har en del av dessa handlat om digitaliseringen inom skolbiblioteken. Förvaltningar med tillhörande nämnd vill dels spara pengar, genom av en respondent kallad *effektivisering*, dels satsa på digitalisering av biblioteket. Skolbibliotekarien anser dock inte att en "... iPad eller Chromebook är lösningen på allt och det enda moderna och rätta". Det som en elev behöver, fortsätter skolbibliotekarien, är "... tillgång till fysiska böcker, en kunnig bibliotekarie och till digitala verktyg för att bli goda samhällsmedborgare". Det handlar inte bara om att bli bra på att läsa korta texter – utan att också kunna fördjupa sig i en längre text, skapa sig en uppfattning om sammanhang och dra egna slutsatser, "... detta tror jag de missar", menar skolbibliotekarien. Utöver detta har "... rektorer och lärare inte heller blivit informerade särskilt väl av sin egen förvaltning och

nämnd, vilket lett till att skolbibliotekarierna har fått svara på allas frågor, d.v.s. rektors, lärares, elevers, föräldrars och allmänhetens”, tillägger skolbibliotekarien.

Vidare vill en annan skolbibliotekarie ”... gärna gräva mer i skillnaderna och beröringspunkterna med lärare och bibliotekarier”. Med detta menar skolbibliotekarien de skillnader som finns i respektive yrke och de kompetensskillnader som kan finnas. Till exempel har skolbibliotekarien i fråga en större kunskap om ”... lättläst och Legimus. Jag har även börjat hjälpa till med Inläsningstjänst eftersom lärarna inte har koll på detta”. Det kan vara svårt, menar skolbibliotekarien, då ”... det gäller att jobba in sig och få tillgång till olika system som skolan använder... och där ser jag att jag kan använda min kompetens...”. Skillnaderna i kompetens mellan lärare och skolbibliotekarier har även, av andra respondenter, lyfts fram i den enkätundersökning som skickades ut. Det upplevda problemet med bristande kompetens uppmärksammas även på nationell nivå, se till exempel kapitel 3.

Detta spår följer även ett skolbibliotek i en kommun i norra Halland, som sedan ett visst datum inte längre kommer att vara bemannat och istället ska skötas av lärare och elever. Skolbibliotekarien på ett av de berörda skolbiblioteken beklagar sig över att bokuppsättningen just nu ”... sköts av en resurs, utan någon pedagogisk eller bibliotekskompetens”. Samma skolbibliotekarie menar också att flera lärare ”... inte tänker gå till biblioteket med sina elever för att låna böcker” och att skolbiblioteket kommer att digitaliseras allt mer. Detta trots att ”... rektorer och lärare inte vet någonting om hur detta ska gå till...” samt att ”... rektorerna har fått väldigt lite information från sin chef om skolbibliotekens nedläggning”. Det är med andra ord nedläggningen av skolbiblioteket och dess nya, digitala, form som oroar skolbibliotekarien i fråga. Samtidigt, menar skolbibliotekarien, har nedläggningen av skolbiblioteket skett snabbt och tid fanns inte för en planerad överlämning. Skolbibliotekarien fortsätter och skriver att hon gärna hade ”... sett en konsekvensanalys och haft någon dialog med politikerna efter att detta beslut togs...” och detta har med andra ord inte skett, menar skolbibliotekarien. Under de senaste två åren har diskussion förts kring hur en satsning på skolbiblioteken skulle kunna se ut, skolbibliotekarien menar att dialogen handlade om ”... hur vi ska få skolbiblioteken att blomstra och vi hade hoppats på en ny satsning på skolbiblioteken, så att vi kunde göra allt som stod i vår handlingsplan för skolbiblioteken”. Det som behövdes och som var önskemålet ”... för att göra skolbiblioteken helt fantastiska...” var mer resurser och mer tid, istället möttes de av en nedläggning av skolbiblioteken.

Skolbibliotekarien fortsätter och tillägger att nedläggningen av skolbiblioteken ”... fortfarande är ett mysterium...” och att denna besparing ”... inte svarar mot de negativa konsekvenserna beslutet får för eleverna” och tyvärr, fortsätter hon, ”... drabbas de svagaste hårdast”.

Slutligen valde en skolbibliotekarie att, via mejl till mig, förklara hur situationen på hennes skolbibliotek sett ut och vilka utmaningar som funnits. Mejlet upplevs vara dels en reaktion på och ett missnöje över hur saker och ting hanterats men också en uppmaning till förändring. Hon skriver följande:

”Jag upplevde tyvärr samma okunskap när representanter från Skolverket granskade oss under de första åren vi var verksamma. Jag hade fått reda på förväg att de ville ha ett enskilt samtal med mig om skolbiblioteket och jag hade rustat mig till tänderna med verksamhetsplan, öppettider, årshjul, forskningsrapporter om MIK och läsfrämjande insatser samt idéer inför framtiden. Deras upplägg bestod i huvudsak av två frågor: 1) Har eleverna tillgång till ett biblioteksrum? och 2) Är det bemannat? De hade inget intresse av min utbildning eller verksamhet i övrigt, bara lokalen och att det fanns en person där ibland som läste upp. De kikade lite på mina papper, och bad om kopior för flera av idéerna och koncepten verkade vara helt nya för dem (!)”.

Skolbibliotekarien reagerade starkt på detta och fortsätter:

”Min känsla efter mötet var en oerhörd frustration; det var ett riktigt antiklimax. Om detta är kraven från Skolverkets sida (förväntningar nästan lika med noll, inga krav på verksamhetens utformning eller kvalitet) hur kommer då skolbiblioteken någonsin att utvecklas eller förbättras på en nationell nivå? Som skolbibliotekarie är man ju helt i händerna på sin lokala rektor – är det en bra och tillmötesgående chef kan det gå vägen men annars står man bara och stampar på ruta ett. Skolverket måste tagga till! Läsningen är nyckeln till akademisk framgång och det källkritiska tänket rustar oss till fungerande och bidragande samhällsmedborgare. Min rektor sa vid ett flertal möten de första åren att jag inflexibel - inför föreslagna förändringar utgick jag hela tiden tiden från vad som var bäst för biblioteket och inte vad som var bäst för skolan som helhet.

Skolbibliotekarien avslutar med följande:

Mitt svar var då: Om inte jag som skolbibliotekarie står på bibliotekets sida, vem gör det annars?! Det hade varit önskvärt att Skolverket gjorde det, inte bara bibliotekariernas egna intresseorganisationer”.

2.2 Rektorerna i ett sammanhang – en kort redogörelse för bakgrunds- information och skolor

I detta avsnitt kommer resultatet från samtliga fyra rektorer att presenteras. De namn som förekommer i detta delavsnitt är *fiktiva*, då användandet av rektorernas riktiga identitet inte är av väsentlig betydelse för rapporten och kan därför utelämnas. Det är heller inte nödvändigt att nämna specifika skolor vid namn i detta delavsnitt, av samma anledning. Nedan följer kort information om de rektorer som deltagit i rapporten.

Malin är rektor på en kommunal F-6 grundskola i en medelstor kommun i Halland. Grundskolan har cirka 280 elever och har ett skolbibliotek där en utbildad skolbibliotekarie idag arbetar. Skolbibliotekariens tjänstgöringsgrad på skolbiblioteket är 40 % där skolbibliotekarien, enligt enkätintervjun, upplever att denne är involverad i skolans pedagogiska arbete men att skolbibliotekarien inte får särskilt mycket utrymme i planeringen. Det som enligt skolbibliotekarien skulle kunna bli bättre är tillgängligheten. Det vill säga möjligheten att jobba tillsammans med rektor och lärare gällande vissa delar av verksamheten. Utöver detta önskas även mer tid och att det fanns en övergripande strategi för utvecklingsarbete.

Petra är rektor för en kommunal F-9 grundskola med cirka 600 elever i en mindre kommun i Halland. Biblioteket, som är beläget innanför skolans lokaler, är ett kombinerat folk- och skolbibliotek där skolbibliotekarien har en tjänstgöringsgrad på 40 % och är utbildad skolbibliotekarie. Skolan, som lyder under Barn- och ungdomsförvaltningen, köper skolbibliotekarietimmor av en annan förvaltning. Skolbibliotekarien upplever inte att det finns någon samplanering mellan skola och skolbibliotek och anser sig heller inte vara integrerad i skolans verksamhet, engagemanget från skolledningen är således obefintligt idag menar skolbibliotekarien på skolan.

Kim är rektor på en kommunal F-9 grundskola med cirka 500 elever, i en större kommun i Halland. Skolbiblioteket är ett integrerat folk- och skolbibliotek där skolbibliotekarien är anställd på halvtid. Skolbibliotekarien upplever att hon är integrerad i skolans övriga verksamhet och anser att skolbiblioteket i allmänhet fungerar bra. Däremot anser skolbibliotekarien att en anställningsgrad på 50 % är alldeles för lite för en skola med 500 elever.

Lisa är rektor på en kommunal F-9 grundskola i en medelstor kommun i Halland. Skolbiblioteket är ett integrerat folk- och skolbibliotek som har öppet ett antal förmiddagar i veckan. Skolbibliotekstjänsten motsvarar 10 % och köps av skolan. Personalen anser att engagemanget från skolledningens sida inte är särskilt hög, det saknas en dialog och att det önskas mer skolbibliotekstimmar.

2.3 Vilken syn på skolbibliotek har rektorer i grundskolan i Halland?

Kan rektors syn på skolbibliotek förklara huruvida skolans skolbibliotek är välutvecklat eller inte? En av de första frågorna som ställdes till rektorerna var frågan om vad ett skolbibliotek innebär för dem, om de fritt reflekterade över detta. Samtliga svar som angavs var likartade, trots att det på detaljnivå finns skillnader mellan svaren. För Malin innebär skolbibliotek en *”... första ingång...”* till skol- och folkbiblioteken och möjligheten för elever att *”... bekanta sig med skolbibliotek...”*. Detta är särskilt viktigt med tanke på att *”... vissa kanske inte har möjlighet att besöka ett vanligt bibliotek...”*. Samma rektor poängterar också att ambitionen är att *”... främja läsandet och att eleverna får upp intresset för böcker och att man via böcker också kan söka kunskaper och lära sig nya saker”*. Petra, som uttrycker sig liknande, säger att ett skolbibliotek för henne innebär *”... något väldigt levande där det hela tiden pågår en dialog med bibliotekarierna och lärare, där man liksom jobbar aktivt med biblioteket...”*. Petra menar alltså *”... allt från läsinspiration och boksamtal till författarböcker och allt som gör att det känns kul att läsa”*. Detta är extra viktigt för skolbiblioteket, fortsätter Petra, eftersom *”... vi ser ju att det är en dålig läsförståelse bland eleverna och det påverkar ju hela skolan och skolarbetet”*. Skolbibliotekets roll i detta är att vara en viktig funktion i *”... inspirationsarbetet för läsandet”*. För Lisa innebär skolbibliotek i första hand att *”... hålla bokprat och att ha temadagar inom olika genrer som kan tilltala olika elevgrupper...”*. Hon tycker att det *”... nog hade varit väldigt gynnsamt...”* att ha temadagar. För Kim är det väldigt tydligt. Skolbiblioteket innebär något *”... jätteviktigt. Det är en lärmiljö som fyller en viktig funktion för eleverna...”*. Kim tillägger också glädjande att *”... Vi har den kompetensen att en utbildad kan plocka fram litteratur och medier som möter både undervisningen och även elevers behov...”*. För Kim verkar det som att kompetensen en utbildad skolbibliotekarie har är lika viktig för skolbibliotekets innebörd som det läsfrämjande uppdraget – eller åtminstone att det sistnämnda förutsätter det förstnämnda. Det finns därför ett tydligt syfte för skolbib-

lioteket, enligt rektorerna. Det framgår att rektorerna anser att skolbiblioteket har ett viktigt uppdrag. Där- emot är detta främst kopplat till läsfrämjande vilket är att anse som en tämligen snäv syn på skolbiblioteket. Det finns andra aspekter av skolbiblioteksuppdraget, så som att arbeta med källkritik och på annat sätt arbeta med informationshantering. Detta nämndes inte av rektorerna. Trots detta är det positivt att skolbiblioteket anses ha viktiga uppdrag och att samtliga rektorer är eniga om detta.

Bör skolbiblioteket vara delaktigt i skolans pedagogiska arbete? Huruvida skolbiblioteket ska utgöra en funktion på skolan eller inte är enligt Petra självklart. När hon ställs inför frågan svarar hon: "... Ja, absolut! Jag tycker ju att biblioteket och den personal som finns där ska komma in i klassrummen och jobba med eleverna och vara med i det arbetet...". Däremot menar Petra att det "... inte är så idag. Inte här..." och hävdar att skolbiblioteket idag inte har en plats eller inte tagit en plats utanför dess egna lokaler på hennes skola. Oavsett hur det ser ut idag framkommer det i alla fall att Petras syn på skolbiblioteket är bredare än bara en utlåningsstation för böcker, ändå är skolbiblioteket på hennes skola inte i enlighet med hennes önskemål. Malin, som i en senare del av samtalet nämner skolbibliotekets funktion, uppger att skolbibliotekarien har en plats även utanför skolbibliotekets egna lokaler och att skolbibliotekarien gör klassrumsbesök likväl som hon även "... visar upp sig, framför allt när de nya sexåringarna kommer...". Utöver det "... så vet ju alla vem hon är och var hon finns". Emellertid upplevdes det inte alls framgå lika tydligt i Malins svar gällande skolbibliotekariens roll utanför skolbiblioteket. När frågor om skolbibliotekariens funktion utanför skolan ställdes och när samtalet leddes in på dessa spår, slutade svaret många gånger innanför skolbibliotekets lokaler. Flera gånger nämner Malin att skolbibliotekarien "... är ute i klassrummen för till exempel bokprat...". Det upplevs däremot inte som om övertygelsen om skolbibliotekariens funktion även utanför skolbiblioteket är lika stark som Petras. Det framgår inte helt självklart att skolbiblioteket *behöver* utgöra en funktion på skolan. Snarare upplevdes det som att det endast är en fördel om skolbiblioteket är pedagogiskt delaktigt. Enligt Petra verkar det istället som att skolbiblioteket behöver vara delaktigt i skolans pedagogiska verksamhet och skolbiblioteket förutsätts göra det. Varför det ändå inte gör detta förklaras i ett utlägg längre ner.

Kim anser också att skolbiblioteket ska vara en del av skolans pedagogiska arbete och menar att skolbibliotekarien "... är med i en insats, till exempel i en

läslyftsgrupp där hon bidrar med sitt...". Samtidigt är skolbibliotekarien "... en del av utvecklingen". Vidare nämner Kim att det ibland kan vara svårt för skolbibliotekarien att ta sig ut till eleverna och vice versa, på grund av att skolbiblioteket ligger utanför skolans egna lokaler. Eleverna, särskilt de yngre, besöker mer eller mindre skolbiblioteket endast genom planerade besök. Kim förklarar detta med att "... just på vår skola är inte skolbibliotekarien så synlig som man hade varit om skolbiblioteket legat inne i skolan...". Hade skolbiblioteket istället varit förlagt innanför skolans egna lokaler så hade det blivit "... en plats att gå till utan att det blir planerade besök". Kim fortsätter med att "... skolbibliotekarien hade kunnat bli en större del av skolans pedagogiska arbete..." om skolbiblioteket legat innanför skolans lokaler. Det verkar därför som att det är organisatoriska förutsättningar som är anledningen till att skolbibliotekarien inte är delaktig i större utsträckning i skolans övriga verksamhet. Lisa väljer att svara på annat sätt och hon uppger att det självklart är bra om skolbibliotekarierna kan ta sig ut till eleverna. Däremot framgår det inte alls att skolbibliotekarierna gör detta i dagsläget. Istället kretsar Lisas svar kring sådant som sker innanför skolbibliotekets lokaler. Bland annat är "... skolbiblioteket en del av kommunbiblioteket på två förmiddagar i veckan". För att alla elever ska få möjlighet att få den biblioteksservice som de önskar är upplägget sådant att "... vissa åldersgrupper har företrädare dessa två förmiddagar. Tisdagar är det årskurs 1-4 som har företrädare och på torsdag är det årskurs 5-9 som har företrädare". Lisa tillägger också att det "... då är jättefin biblioteksservice där skolbibliotekarierna plockar fram och gör boklådor med kanske ett tematiskt arbetsområde". Hur som helst verkar inte skolbibliotekarierna lämna skolbibliotekets egna lokaler särskilt ofta. Däremot poängterar Lisa att samverkan mellan lärare och skolbibliotekarie är att anse som god. Hon menar att "... lärare kan ta kontakt med bibliotekarien och be om specifika områden om man ska ha teman...". Det går således att konstatera att olika rektorer ger olika syn på hur väl skolbibliotekarierna bör vara integrerade i skolans pedagogiska uppdrag.

Något som är nära bundet till rektorernas syn på skolbiblioteket är frågan hur rektorernas *ideala* skolbibliotek ser ut. När frågan ställdes var tanken att sätta det nuvarande skolbiblioteket i förhållande till rektorers ideala skolbibliotek. Hur skulle skolbiblioteket se ut om rektorer själva fick bestämma? Det ideala skolbiblioteket enligt Malin "... skulle vara att skolbiblioteket vore bemannat varje förmiddag eller hela skoldagen. Eleverna kanske skulle gå dit på rasterna med och kunna få prata och kanske beställa böcker som de önskar.

Sköna soffor och fåtöljer, läshörnor och så vidare vore också bra". Hon fortsätter "... Det skulle kunna bli mer inbjudande, så att man kan gå dit och läsa, sitta där och kunna ställa frågor till skolbibliotekarien. Hon ska också kunna erbjuda hjälp och ta sig tid". Det finns flera intressanta aspekter i detta. Först och främst nämns inte skolbiblioteket som en funktion utanför skolbibliotekets lokaler. Det som framgår i svaret ovan är sådant som sker innanför skolbibliotekets lokaler. För det andra verkar det som om en högre tjänstgöringsgrad är önskvärd. Detta beror rimligtvis på att skolbibliotekarien måste ha en tillräckligt hög tjänstgöringsgrad om det tidsmässigt ska vara möjligt att erbjuda den hjälp som beskrivs i citatet. Petra ger emellertid en aning bredare syn på vad det ideala skolbiblioteket innebär för henne och menar att "... Det är en levande plats. Det finns människor som jobbar här, bibliotekarier eller vad det nu kan vara och som vill ha detta arbete tillsammans med lärare och elever, och som vill vara inspiratör. En läsande förebild och sprida den, inte bara till eleverna utan även till personalen. Det handlar också om att hålla personalen uppdaterad på detta". Av Petras svar att döma verkar det istället som att fokus ligger på samverkan mellan skolbibliotek, lärare och elever. Det läggs här en mycket större vikt på skolbiblioteket som delaktig i skolans pedagogiska verksamhet, snarare än bara det som sker innanför skolbibliotekets lokaler. Däremot nämner varken Malin eller Petra någonting om skolbibliotekets uppdrag gällande källkritik och informationshantering. De verkar båda vara fokuserade på läsning och skolbibliotekets läsfrämjande uppdrag.

Detsamma kan sägas om Lisa, som likt Malin och Petra, prioriterar läsfrämjande som det viktigaste uppdraget för skolbiblioteket. Lisa är tydlig med att det först och främst "... handlar om jättemycket saker". Det viktigaste är dock att "... väcka ett läsintresse, för har vi inte läsintresset så blir det inte bra i många aspekter". Hon tydliggör detta ytterligare med att "... läsning är grunden för att klara många andra saker". Det är extra viktigt på hennes skola, då Lisa uppger att hon tyvärr "... nog hittat dyslektiker..." i flera årskurser, som upptäckts genom skolbibliotekets funktion. Skolbibliotekets främsta uppdrag, eller "... prio 1..." är att alla elever ska kunna "... uttrycka sig både akademiskt och i samhället". Det viktiga med detta är främst att läskunskan är "... en demokratisk aspekt". Lisa nämner dock ingenting utöver det läsfrämjande uppdraget i denna fråga. Däremot önskar hon också att det skulle finnas "... någon slags arbetsgrupp mellan lärare och skolbibliotekarier". För Kims del handlar dock skolbiblioteket inte alls endast om det läsfrämjande

uppdraget. Kim är väldigt tydlig med att källkritik och informationshantering är väldigt viktigt. Med egna ord svarar Kim att det ideala skolbiblioteket är "... att ta steg och arbeta med källkritik, media och så vidare". Vidare tillägger Kim att det "... kunde ligga under skolbibliotekets ansvar, i samverkan med övriga lärare". I samband med detta uttrycker Kim mer önskemål än att beskriva det ideala skolbiblioteket, då "... jag kan sakna lite det rummet som jag ser framför mig där", varvid Kim med detta menar att skolbiblioteket kunde sett annorlunda ut. Vidare är Kim tydlig med att detta arbete gentemot eleverna "... sker inte naturligt". Således är det någonting som skolbibliotekarier med lärare behöver arbeta med. Utöver detta hade Kim definitivt önskat en bemanning på mer än 50 %. Vidare nämner rektorn att "... hade jag haft ännu mer ekonomi så hade jag sagt förflyttat skolbiblioteket in i skolan så att det hade varit ett nav här". Det, menar rektorn, "... är en liten dröm".

Med det ovanstående i åtanke var det intressant att fråga rektorerna huruvida skolbiblioteken på respektive skola har förutsättningar att leva upp till det som krävs för att över huvud taget kunna vara en funktion på skolan. På både Petra och Malins skola har skolbibliotekarierna en tjänstgöringsgrad på 40 %, vilket innebär att de på denna tid ska kunna vara ute och möta elever genom bokprat och andra aktiviteter och samtidigt sköta skolbiblioteket som fysisk lokal och ta hand om de besökare som kommer in. Redan innan samtalen med rektorerna hade jag som intervjuare funderat kring hur det är möjligt att över huvud taget kunna sköta skolbiblioteksuppdraget i enlighet med forskningens önskemål, med en tjänstgöringsgrad på 40 %. Det är dock inte endast en låg tjänstgöringsgrad som är anledningen till att de tillfrågade rektorerna anser att skolbiblioteken inte har de förutsättningar som krävs. När Petra fick frågan om skolbiblioteket har de förutsättningar som krävs för att kunna leva upp till hennes ideala skolbibliotek var svaret nekande. Hon är genom hela samtalet mycket tydlig med att hela det organisatoriska upplägg för skolbiblioteket som funnits fram till idag har utgjort ett hinder för skolbiblioteket att vara en funktion på skolan. Petra menar att ett av dessa hinder har varit att "... det inte finns en kontinuerlig kommunikation med lärarna och man har inte kommunikation med rektorn". Problemet med detta, fortsätter hon, är att "... det inte blir ett skolbibliotek som är ett skolbibliotek. Det blir något annat" och menar med detta att skolbiblioteket inte kan leva upp till sitt syfte. Detta upptäckte hon redan när hon påbörjade sin tjänst som rektor på skolan, då hon "... upplevde det, och detta är bara min personliga

uppfattning, att det var väldigt avskilt. Det fanns inget samarbete mellan skolbibliotek och lärare”. Hon fortsätter och berättar att ”... Jag märkte att vårt konto för inköp av litteratur var väldigt högt och det var väldigt konstigt, för i min värld borde skolbiblioteket stå för det, men här har lärarna köpt in det själva och använt det i skolundervisningen”.

När det kommer till tjänstgöringsgraden på 40 % så menar Petra att hon ”... föredrar att ha någon som jobbade på heltid, det tycker jag är viktigt”. Tillräckligt med arbetstid är inte bara en praktisk förutsättning för att kunna genomföra skolbiblioteksuppdraget, det är också ”... en signal att vi satsar och bryr oss och att vi tycker att det är viktigt”. Även Malin är inne på samma spår och hävdar att ”... det givetvis är bra om hon hade fått mera tid på skolan och att hon då skulle få möjlighet att gå djupare ner och besöka klasser oftare”. När Malin får följdfrågan om det är tiden som utgör problemet, så svarar hon ”... Tid och pengar. Eller framför allt pengar”. Många gånger är tid och pengar starkt relaterade till varandra, där mer tid kräver mer pengar. Det är dock inte självklart att rektorer, som har tillräckligt med resurser, väljer att utöka skolbibliotekarietjänsten och tillsätta mer timmar. Nästa följdfråga till Malins svar var om det går att göra någon anpassning på skolan, större eller mindre, för att frigöra mer pengar till skolbiblioteken varvid svaret blir att ”... Jo, jag kan ta bort en lärartjänst, men det går ju inte. Elevenna måste få sin pedagogiska utbildning också, med behöriga lärare”. På de båda skolorna där Lisa och Kim arbetar är skolbibliotekets tjänstgöringsgrad mer eller mindre lika låg. Lisa berättar att skolbiblioteket ”... är bemannat två förmiddagar i veckan...” och i Kims fall är skolbiblioteket bemannat på 50 %, då skolbibliotekarien även arbetar på en annan skola. Vad gäller om skolbiblioteket har de förutsättningar som krävs för att kunna leva upp till detta ideal är Lisa snabb med att svara att det är en ”... svår fråga”.

Det är svårt att svara på frågan, menar Lisa, därför att det beror på hur man ser på skolbiblioteket och dess funktion. Om en rektor tänker att ”... så här borde det vara, så här hade det varit roligt om det vore eller så här tror jag att det hade gynnat eleverna mer...”, så är detta normativa och fantasifulla idéer och Lisa menar då att ”... ur det perspektivet så är det inte tillräckligt med tid”. Med en försiktig tolkning av Lisas svar så är det tillräckligt med tid och förutsättningar sett till hur skolbiblioteket ser ut idag, men om rektorerna själva ska få forma sitt skolbibliotek som de själva vill så finns det inte tillräckligt med resurser. En svårighet att bedriva skolbiblioteket är relaterat till ”... kunskapen

om vad ett skolbibliotek kan erbjuda och vilka kompetenser som finns”, menar Lisa. När Kim får frågan om hon upplever att det finns tillräckligt med resurser och andra förutsättningar för skolbibliotekets arbete så är svaret ”Ja, det tycker jag”. Detta är intressant, eftersom Kim motiverar detta med att ”... jag är stolt över det samarbete som vi har med biblioteket och jag tycker att vi, med de resurser som vi har, håller en hög kvalitet”. Kim fortsätter med att det ”... vore konstigt om jag satt och sa att vi är på vägens ände, för det är vi inte”. Med andra ord önskas inte mer resurser om skolbiblioteket ska förbli som det är nu. Däremot är det rimligt att anta att det är nödvändigt med mer resurser i de fall skolbiblioteket ska uppnå en högre nivå. I det fallet ”... är det klart att jag hade önskat ytterligare medel för att jag ska kunna göra ännu mer”.

Med andra ord stämmer inte rektorernas ideala skolbibliotek med det befintliga skolbiblioteket på deras skolor. Det förblir således ett ideal och ett önskemål om att skolbiblioteket någon gång ska kunna nå denna höga nivå, men att förutsättningarna för att detta ska vara möjligt saknas. En nuvarande tjänstgöringsgrad på 40–50 % är långt ifrån den heltidsanställning som önskas av rektorerna. Likaså är den bristande kommunikationen och samverkan mellan skola och skolbibliotek långt ifrån det ideal som Petra någon gång önskar uppnå. Positivt kan det däremot anses vara att rektorerna har en, mer eller mindre, genomtänkt idé kring hur de vill att skolbiblioteket ska vara, somliga en mer snävare syn än andra. Trots att det befintliga skolbiblioteket är i behov av utveckling, så är ett tydligt ideal och en målsättning åtminstone ett steg i rätt riktning. Tydligt är också att samtliga rektorer önskar mer ekonomiska resurser för att det ska vara möjligt att bedriva ett skolbibliotek på den ideala nivå som de beskriver. Lisa önskade en ökad tjänstgöringsgrad och förklarade att den hänger ihop med ”... andra saker. Ju mer tid skolbiblioteket får och ju mer skolbiblioteket är öppet, desto mer pengar...” kostar det.

Hur skollagen är formulerad, åtminstone i den del där skolbiblioteken regleras, är också en viktig aspekt som påverkar skolbibliotekens utformning. Detta då skollagen ytterst är vägledande i skolarbetet, åtminstone för skolbiblioteket. Beroende på hur tydlig skollagen är och beroende på hur den tolkas, kan skolbiblioteket komma att påverkas. När Malin får frågan om skollagens tydlighet svarar hon att ”... lagstiftningen är ju att man måste ha ett skolbibliotek” och tillägger att ”... Här har vi det väldigt lyxigt när vi har en bibliotekarie”, det vill säga utöver skolbibliotekets existens. Detta tyder på att skollagen är tydlig med att ett skolbibliotek

ska finnas, men ett skolbibliotek som är kompletterat med en utbildad skolbibliotekarie är att anse som en lyx. Det är ett intressant ordval eftersom det enligt Skolverket och enligt den forskning som bedrivits inom skolbiblioteksområdet snarare bör vara en lägsta standard att ha en anställd och utbildad skolbibliotekarie. I dag är många skolbibliotek långt ifrån denna lägsta standard och istället ses det som en lyx. När Petra fick samma fråga menar hon att "... *det finns mycket tolkningsutrymme i den* [skollagen, min anm.]. *Skolbibliotek kan vara allt ifrån ett litet rum med böcker som ingen tar hand om... och så*". Därför menar Petra att skollagen "... *på det viset inte är tydlig...*" och den "... *reglerar ju inte det här med det levande arbetet med litteratur, att skolbiblioteket ska ha den uppgiften*".

Det verkar därför som att det finns delade åsikter kring huruvida skollagen är att anse som tydlig eller inte. Hon problematiserar dock nuvarande skollag med ett exempel, där hon menar att det i en stad i Skåne finns "... *många kommunala skolor som satsar mycket pengar på skolbiblioteket, men friskolor har använt stadsbiblioteket... Och det tycker jag är djupt orättvist*". Hon menar också att det är möjligt att undgå att anställa skolbibliotekarier då skollagen inte är tydlig med detta och således "... *går det att göra så...*", det vill säga "... *att komma undan*". Petra fortsätter dock med att hon trots detta inte är säker på om en förändring av skollagen är nödvändig. För att kunna ta ställning till det behöver hon studera lagtexten, varvid samtalet istället gick vidare till nästa fråga. Detta kan tolkas som att Petra menar att på grund av hur skollagen är formulerad, det vill säga på ett sådant sätt att det räcker med ett rum med böcker någonstans i skolans närhet, behövs inte ett skolbibliotek. En lärare kan ta sina elever till ett folkbibliotek och använda det för att uppfylla skollagens krav. Vad som väl händer där – det vill säga allt från elevmottagande till boktips – är inte reglerat i lag och kan således vara väldigt olika.

Huruvida folkbibliotekarierna klarar av att ge boktips till en hel klass samtidigt som ordinarie besökare önskar biblioteksservice är svårt att uttala sig om. Det är dock rimligt att anta att en skolbibliotekarie inte arbetar där, som i förväg planerat in och förväntar sig besöket och vet vad läraren och eleverna behöver och önskar. Kim och Lisa tycker att det är "... *en svår fråga att svara på*". Kim försöker att ge ett svar på frågan och säger "... *att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek är inte svårt att förstå. Vi har ju skolbibliotek och skolbibliotekarie...*" och Kim fortsätter "... *vi lever ju upp till det, men det kan vara svårt på en mindre skola om man inte har samma förutsättningar*". Det som kan vara ottydligt med

skollagen, eller vad som åtminstone kan vara en utmaning, är att "... *lagen som den är nu, skapar utrymme för olika tolkning. Lagar är tolkningsbara, men är det mer åt det positiva hållet och kreativa hållet är det bara bra*". Men det är klart, klargör Kim, "... *att om man inte har kunskap om det så finns det risker...*".

När Kim får följdfrågan vad som menas med risker, är svaret att en rektor kan tolka skollagen på ett sätt som drabbar skolbiblioteket negativt. Faktorer som påverkar hur skollagen kan komma att tolkas är bland annat "... *kunskap, ekonomi och prioriteringar*". Enligt Kim handlar det om "... *rätt person på rätt plats och med kunskap som gör att eleverna får rätt till skolbibliotek*". Lisa är inne på samma spår och menar att skollagen för det första "... *inte är prio 1...*". Hon förklarar detta med att rektorer tolkar skollagen utefter den agenda som de har. Risker med detta är att olika rektorer tolkar skollagen olika: "... *Ja, men det kan det säkert bli. Olika. Ojämmt. Och inte samma för alla barn. Inte ens i samma kommun. Men det är ju... Det är ju det som det handlar om: Hur budgeten ser ut...*". Det verkar således som att lagen i sig inte är svår att tyda och att alla ska ha tillgång till ett skolbibliotek. Det som däremot utgör ett problem är den tolkningsfrihet som lagen tillför. Vad är ett skolbibliotek? Olika rektorer kommer därför, åtminstone enligt de tillfrågade rektorerna, att tolka lagen olika. Problematiken i detta är att eleverna inte kommer att få en jämlik tillgång till skolbiblioteksverksamhet.

Nästa fråga som ställdes handlade om hur rektorerna ser på skolbiblioteket och dess bemanning. Frågan ställdes därför att synen på skolbibliotekets personal är viktig då den, rimligtvis, kan tänkas påverka huruvida skolbiblioteket kommer att vara bemannat eller inte. En av de frågor som ställdes var bland annat om ett skolbibliotek kan bedrivas utan någon skolbibliotekarie, det vill säga utan någon bemanning över huvud taget. Petra tydliggör bestämt att det inte är att föredra och i de fall där skolbiblioteket tvunget måste vara bemanningsfria och "... *bara är utlåningsdiskar och sådant så behövs duktiga pedagoger på skolan som kan vara dom här förmedlarna och inspiratörerna*". Hon menar dock att detta inte är ett bra upplägg, eftersom "... *det samtidigt är någon som behöver ta hand om ett skolbibliotek och att det inte sköter sig självt*". Malin ser istället mer positivt på ett bemanningsfritt skolbibliotek och svarar "Ja, det går ju. Det har jag på en av mina skolor. Där har vi ett rum med böcker i där en är ansvarig". Detta, fortsätter hon, är inget problem då "... *Man har en förteckning för alla böcker så att när läraren går dit med sin klass så vet man ungefär... Men det är ingen som läst böckerna som är där*", vilket tolkas som en svaghet med detta

upplägg, trots allt, då rektorn tycks mena att eftersom det inte finns en person i skolbiblioteket som känner till böckerna och litteraturen. Med andra ord finns det ingen där som till exempel kan ge boktips.

Skolbiblioteket förlorar inte nödvändigtvis sin funktion på skolan, trots att det inte är bemannat, enligt Malin. Detta eftersom "... Jag tänker att det ligger mycket på läraren att man går dit och man liksom gör det intressant att läsa böcker". Till ansvarsfrågan tillägger Malin att "... Om läraren inte tar sitt ansvar... Det ligger ju på läraren. Det är deras uppdrag att få eleverna intresserade av läsning". När Malin får följdfrågan om rektorn har något ansvar i detta blir svaret "... Finns det ingen bibliotekarie så får ju ändå rektor se till att det finns ett fungerande bibliotek där man kan låna böcker". I detta fall är ansvarsfrågan enligt Malins syn, tydlig. Det är lärarna som ansvarar för att ta sina elever till skolbiblioteket och att det åligger deras uppdrag att göra detta och om detta ändå inte sker är det slutligen rektors ansvar att se till att det sker. Malin nämner emellertid ingenting om en eventuell skolbibliotekaries roll i det hela. Det går alldeles utmärkt att läraren innehar detta uppdrag, hävdar hon. Det är heller inte lika viktigt att den som arbetar på skolbiblioteket också är utbildad, eftersom Malin menar att "... det beror på engagemanget...". Hon tillägger vidare att "... även om du är jättepåläst men inte kan få med dig elever så spelar utbildningen ingen roll. Du ska ha ett intresse för att läsa böcker och vilja förmedla detta. I sådana fall behöver man inte ha någon utbildning". Detta kan således tolkas som att det räcker med anställd, i detta fall exempelvis en lärare, som brinner för skolbiblioteket och att det i sig är tillräckligt för att klara skolbiblioteksuppdraget.

Petra delar inte samma syn som Malin, när det kommer till läraren i skolbiblioteket. Hon uppger istället att hon "... absolut skulle föredra en utbildad bibliotekarie..." och att fördelarna hon ser med det är att "... bibliotekarier har en annan utbildning och de har inte något annat som de måste fokusera på". Petra menar, med andra ord, att "... en lärare har liksom andra uppgifter som de behöver fokusera på. I så fall behöver man ta bort läraruppgifterna för att lärarna ska kunna hålla sig uppdaterade" och genom det klara skolbiblioteksuppdraget. Detta måste man göra, fortsätter Petra, på grund av det faktum "... att det krävs mycket arbete för att hålla sig uppdaterad på litteratur". Hon klargör vidare att utbildade skolbibliotekarier är mer lämpade för sin uppgift därför att de genom sin utbildning, "... förutom att de är bra på att söka, hitta, leta och hjälpa...", också är "... utbildade i böcker och är bra

inspiratörer". Kim och Lisa har en annan syn gällande bemanningen på ett skolbibliotek till skillnad från Malin. Både Kim och Lisa anser att skolbiblioteket bör vara bemannat och de motiverar detta mer eller mindre med samma argument. För Kim är det bemannade skolbiblioteket viktigt därför att "... det är svårt att se att vi skulle klara av att hålla den [höga, min anm.] kvalitén. Det har jag verkligen". Kim menar att "... jag själv jobbat som lärare där vi haft skolbibliotek utan bibliotekarie". Problemet med detta, fortsätter rektorn, är att "... någon lärare måste ju ha ansvaret för att skolbiblioteket ska hållas i ordning. Men det blir inte samma kvalitet..." med en lärare, menar Kim. Lisa är inne på samma spår och menar att ett bemannat skolbibliotek är en förutsättning för ett bra skolbibliotek. Det går inte att bedriva ett skolbibliotek utan bemanning, "... Nej, inte ett skolbibliotek. Jag tror inte på lärarlösa lektioner heller", hävdar Lisa bestämt.

Det är därför tydligt att rektorerna har olika syn på huruvida ett skolbibliotek kan vara obemannat eller inte. Petras svar är synnerligen intressant därför att problemet med att ha en lärare som skolbibliotekarie är att läraren också har andra stora ansvarsområden. Det blir en fråga om hur mycket tid som läraren egentligen har. Hur det än förhåller sig verkar det således som att det finns många utmaningar och olika sätt att se på skolbiblioteket. De utmaningar som de tillfrågade rektorerna upplever är många och till viss del likartade. Malin hävdar bland annat att det kan bli ett svårt om "... det inte finns någon som har ett intresse för och viljan att se till att det finns böcker och beställa böcker till skolbiblioteket". Samma rektor fortsätter "... Eller en drivande lärare, för på exempelvis min andra skola är det en lärare som har ansvarsområde skolbibliotek". När hon får följdfrågan om av vad skälen är till att de inte har en utbildad skolbibliotekarie på den skolan också, svarar hon att "... det är av ekonomiska skäl som man har en lärare och inte en utbildad skolbibliotekarie". Man satsar först och främst på "... att ha behöriga lärare. Om jag ska dra ner [på verksamheten, min anm.] så är det hon [skolbibliotekarien, min anm.] som ryker. Men jag kämpar för att ha henne kvar även om vi går minus. Jag vill inte göra mig av med henne", säger Malin. Det ekonomiska är en fråga om prioritering och man tvingas som rektor att göra ett aktivt val och hon fortsätter med att "... jag inte kommer att prioritera bort henne före något annat. Men blir det en lärare som måste gå och jag måste dra ner någonstans, så blir det hennes tjänst". Malin menar att hon hade behövt "... minst 100 000 till per år..." men att det inte lär bli aktuellt då vi har "... jättehårda nedskärningar just nu...". Petra menar det svåra kan ligga i att "...

man måste göra ett medvetet val och man måste vara beredd att satsa pengar på skolbiblioteket”. Ett välutvecklat skolbibliotek kräver resurser och det är viktigt att förstå "... att det ska få kosta...", om skolbiblioteket ska kunna vara annat än en lånestation. Kim menar också att ekonomin är "... ett första hinder...". Hade rektorn haft mer ekonomi hade "... jag kunnat ha en skolbibliotekarie som arbetar mer än 50 % och som kunde haft en funktion både som bibliotekarie och som en extra vuxen som ser eleverna kring böcker". Detta är viktigt, menar Kim, därför att "... jag tror att man kan nå elever genom biblioteket. Elever som man annars har svårt att fånga upp”.

Vad som ovan framgår är att det verkar vara en ständig ekonomisk utmaning att bedriva ett skolbibliotek, till och med en tjänst på 40 %. Den ekonomiska aspekten av skolbiblioteket är ett ständigt återkommande tema i nästan samtliga intervjuer. När Malin får frågan om skolan har de ekonomiska resurser som krävs för att bedriva ett välutvecklat skolbibliotek (sett till forskningens önskemål), så menar hon bland annat att det "... inte finns några pengar för att bedriva ett skolbibliotek..." och att detta främst beror på "... politiska faktorer". Detta på grund av att "... det är politiken som bestämmer hur mycket pengar som vi får..." och de pengar som de blivit tilldelade "... är knappt så att det räcker så att vi ska få bra undervisning till eleverna”. Hon är samtidigt tydlig med att rektor kan påverka politiken, där hon hävdar att "Ja, det gör vi...", men problemet med detta är att "... det leder inte till någonting”. Detta tyder på att det också, förutom rektors inställning och syn på skolbiblioteket, måste finnas ekonomiska förutsättningar och resurser för att det ska vara möjligt att bedriva skolbiblioteksverksamhet. Det är politikerna som blir syndabockarna i detta fall, menar Malin, då skolans ekonomi är ett politiskt spörsmål. Vidare kommer det heller inte på tal att lyfta upp skolbibliotekets behov för politikerna. Man vågar inte be om mer pengar, på grund av rädsla att "... väcka en sovande björn”. Att väcka en sovande björn innebär att det kan bli en motsatt effekt där politikerna istället påminns om att skolbiblioteket är ett område som går att spara pengar på och väljer istället att dra in ännu mer pengar från skolbiblioteket, snarare än att öka budgeten. Malin menar att det således är bättre att avstå från att över huvud taget nämna skolbiblioteket till politikerna.

När det kommer till de förväntningar som rektorerna har på skolbibliotekarierna har de istället en liknande syn på vilken funktion skolbibliotekarien ska ha och vilka uppgifter som skolbibliotekarien ska arbeta med. Malin förväntar sig att en skolbibliotekarie "...

väcker elevernas lust till läsning. Hon ska vara påläst och hon ska veta vilka böcker som finns. Men också att hon kan skaffa hit böcker som elever önskar och att hon bemöter eleverna på ett positivt sätt”. Detta uttalande är intressant därför att hon tidigare uppgav att ett skolbibliotek alldeles utmärkt kunde bedrivas utan en skolbibliotekarie och i denna del av samtalet verkar det som att det finns viktiga fördelar med en skolbibliotekarie. Petra menar att förväntningarna är att man ska "... jobba nära eleverna, nära lärarna. Skolbibliotekarien ska vara en inspiratör, man vill bjuda in och öppna upp och man vill också lämna biblioteksrummet och besöka klassrummen”. När hon får följdfrågan om förutsättningar för detta funnits svarar hon: "Jag vet faktiskt inte riktigt eftersom jag inte varit chef för skolbibliotekarien”. Men utifrån de samtal som hon haft med skolbibliotekarien, så har hon fått uppfattningen att "... intresset inte riktigt fanns. I alla fall inte för att jobba med de äldre barnen”. I detta fall är det istället en fråga om att skolbibliotekarien inte tycks leva upp till rektorns förväntningar, samtidigt är rektorn inte chef för skolbibliotekarien, vilket tolkas som att rektor inte har den auktoritet som kanske hade varit nödvändig för att göra förväntningarna tydliga. Kim svarar att förväntningar som rektor har på skolbibliotekarien är bland annat att skolbibliotekarien ska "... vara med och omvärldsspana, arbeta aktivt med medier och litteratur” och detta är "... det absolut viktigaste”. Samtidigt, säger rektor, ska skolbibliotekarien vara "... en viktig vuxen person som har andra egenskaper än en lärare, som utan att vara den som ska sätta betyget på eleven och att man således inte har ett maktförhållande. En person som kan guida genom sitt uppdrag och vara inspiratör till läsning. Sådant händer inte av sig självt”, menar Kim.

Vad gäller skolbibliotekets representativitet i skolans olika styrdokument och uppföljningar fanns det en del skillnader mellan skolorna. När Malin fick frågan om det finns en skolbiblioteksplan på skolan uppstår ett par sekunders tystnad. Tystnaden bryts när hon säger "... Det vet jag faktiskt inte... Om vi har någon uttaland plan..." och hon kompletterar detta med "... Det känner jag inte till...". Hon sträcker sig efter en penna samtidigt som hon antecknar någonting och säger "... Så det får vi nog...". Det verkade som att Malin insåg att en skolbiblioteksplan är bra att ha och att vårt samtal var en väckarklocka. Det finns med andra ord inte en skolbiblioteksplan på skolan och anledningen till det är helt enkelt att "... det bara inte blivit så”. Där emot finns det en verksamhetsplan där skolbiblioteket nämns som existerande på skolan, men att det inte är mer djupgående än så. I verksamhetsplanen beskrivs övriga verksamheter på skolan mer djupgående, men

för skolbiblioteket står det bara "... att vi har tillgång till skolbibliotek varje förmiddag". Varför skolbiblioteket inte nämns mer djupgående framgår inte av samtalet, men det är rimligt att anta att skolbiblioteket hamnat i skymundan och således inte nämns mer djupgående i de olika skriftliga dokumenten. En skolbiblioteksplan finns heller inte på den skola som Petra företräder, men där är arbetet igång med att ta fram en. Vem det är som ansvarar för att ta fram skolbiblioteksplanen vet dock inte Petra, men hon poängterar att "... frågan ligger på en central nivå, på en person i BUN-kontoret...". Hon anser också att hon behöver vara "... involverad i en sådan plan, i allra högsta grad" och att hon anmält sig "... till den gruppen som ska jobba med skolbibliotek, men vi har inte haft något möte än så jag vet inte". Lisa uppger att hon heller inte har någon skolbiblioteksplan på skolan. När hon får frågan om hur det kommer sig att en sådan inte finns svarar hon att "... det är inte prioriterat". Det skulle däremot kunna vara nödvändigt att upprätta en skolbiblioteksplan om det framgår att "... vi vet om att saker och ting inte funkar". Hon är dock tydlig med att hon "... som sagt, inte har fått några signaler på att det inte funkar. Om jag skulle få sådana signaler på att något i skolbiblioteket inte fungerar så skulle jag överväga att upprätta en skolbiblioteksplan". Samma nekande svar på frågan ger Kim, som menar att de har en egen framtagen taxonomi och "... den tänker jag är skolbiblioteksplanen för oss. Det är den vi jobbar mot, för den synliggör uppdraget och den klargör uppdraget".

Detsamma verkar gälla även för skolans systematiska kvalitetsarbete, där inte alla skolor väljer att inkludera skolbiblioteket. När Malin får frågan om skolbiblioteket ingår i det årliga kvalitetsarbetet svarar hon nekande. Det gör det inte och anledningen till detta är inte helt självklar. Istället svarar Malin "Jag vet faktiskt inte. Det måste jag ta med mig". Hon har heller inte "... reflekterat över det faktiskt". Dock görs ett försök att förklara skolbibliotekets frånvaro från det systematiska kvalitetsarbetet med att skolbibliotekarien "... inte är med i något arbetslag... Och så jobbar hon bara förmiddagar... Och på eftermiddagstid när de har planeringsdagar så ingår hon inte i det". Däremot är det "... Självklart...", menar Malin, "... att man ska lyfta att vi har ett fungerande skolbibliotek, det är ju en styrka som vi måste ta med i vårt systematiska kvalitetsarbete". Malin känner väl till konsekvenserna av att skolbiblioteket inte ingår i kvalitetsarbetet. Hon hävdar bland annat att "... konsekvenserna av detta är att vi inte riktigt får med skolbibliotekets betydelse för eleverna". Tyvärr är det heller inte möjligt för skolbibliotekarien att delta i något sådant arbete heller, då "... arbetslaget träffas

alltid på eftermiddagstid och diskuterar och då arbetar hon ju inte". Hon får då följdfrågan om samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarie, det vill säga den pedagogiska samverkan mellan de båda parter, hade blivit bättre om skolbibliotekarien ingått i ett arbetslag. Till detta svarar Malin "... ja, dels samarbete dels att hon kanske får en större inblick i det pedagogiska samarbetet och vad som är på gång i skolan...". Det verkar således som att det i stor grad hade varit fördelaktigt för skolbibliotekarien och för skolans pedagogiska arbete om skolbibliotekarien ingår i ett arbetslag och är integrerad. Det faktum att skolbibliotekarien inte arbetar eftermiddagar behöver inte nödvändigtvis innebära att denne inte kan medverka på planeringsdagar. Ett upplägg för planeringsdagarna, så att det även skulle passa skolbibliotekarien, borde vara möjligt att genomföra. Frågan är snarare hur mycket man vill inkludera skolbibliotekarien i dessa arbetslag.

När Petra får frågan om skolbiblioteket på hennes skola ingår i det systematiska kvalitetsarbetet blir svaret nekande även där. Hon menar att skolbiblioteket inte ingår i kvalitetsarbetet och anledningen till detta är "... just för att den inte ligger under mig". Med andra ord, menar Petra, lyder skolbiblioteket inte under samma förvaltning som skolan och därför har skolbiblioteket inte ingått i skolans kvalitetsarbete. Petra menar dock att hon "... försökt gå dit och påverka men jag har inte lyckats". Med tanke på att skolbiblioteket befinner sig i ett pågående förändringsarbete så skulle skolbiblioteket i framtiden kunna ingå i skolans systematiska kvalitetsarbete. När det integrerade folk- och skolbiblioteket stängs ner och det nya skolbiblioteket tar vid, menar Petra att en inkludering av skolbiblioteket skulle vara möjlig. Hon fortsätter med "... om det nu blir så att det verkligen blir vårt skolbibliotek och att det är jag som kan påverka och styra det så tycker jag verkligen att skolbiblioteket kan ingå i skolans systematiska kvalitetsarbete". Men om så inte blir fallet, så hävdar Petra att det "... är jättesvårt, för jag menar... Har inte jag den möjligheten att styra över det, då ligger det på någon annan att ta reda på vad vi tycker, tänker jag, och då är det alltså inte jag som styr det". Det verkar således som att Petra och Malin har olika förklaringar på varför skolbiblioteket på respektive skola inte inkluderas i skolans kvalitetsarbete. De båda skolorna är dock organiserade på olika sätt där skolbiblioteken på ena skolan lyder under skolan och i det andra fallet lyder skolan och skolbiblioteket under olika förvaltningar. I vilket fall som helst uppfattades det från min sida att de båda, i alla fall under samtalets gång, visade på förståelse för hur viktigt skolbibliotekets inkludering i det systematiska kvalitetsarbetet är trots att de inte

inkluderade skolbiblioteket i denna. På Kims skola ser det annorlunda ut när det kommer till skolans systematiska kvalitetsarbete. När Kim får frågan angående skolbibliotekets inkludering i SKA svarar rektorn att *”Ja, det är skolbibliotekarien en del av”*.

Vidare förklarar Kim att utvecklingsarbetet för skolbiblioteket också sker i den verksamhetsplan och den skolbibliotekstaxonomi som de arbetar efter. I denna utvecklingsplan *”... beskrivs insatser som vi jobbar med och de behov som vi har och vi försöker beskriva vilka behov som finns...”*. Utöver detta beskriver även utvecklingsplanen *”... vilka insatser vi gör och vilka förväntningar vi har på resultatet”*. Det tyder därför på att ett utvecklingsarbete sker på skolan, enligt rektorn. Denna inkludering av skolbiblioteket i utvecklingsarbetet kan inte sägas vara densamma på Lisas skola. Lisa menar att skolbiblioteket inte ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete och att *”... vi har inte haft uppe frågan över huvud taget”*. Anledningen till det, menar rektorn, *”... har att göra med att fungerar det så fungerar det. Fungerar det inte så är det någonting som vi bör göra någonting åt...”*. Rektorn förklarade att hon med detta menade att det inte finns en anledning att inkludera skolbiblioteket i skolans systematiska kvalitetsarbete om skolbiblioteksverksamheten fungerar som den ska. Det är först när någonting inte står rätt till som det behöver utredas, med andra ord göras någonting åt. När Lisa får följdfrågan om det ändå inte kan vara en god idé att inkludera skolbiblioteket i kvalitetsarbetet trots att skolbiblioteket fungerar som det ska, svarar rektorn att *”Så är det nog”*. Hittills har tankesättet dock varit att *”... det mest har varit när vi har uppmärksammat att det kunde fungerat på ett annat sätt”* och att *”... vi får oftast signalerna ganska omgående när saker och ting inte fungerar. Vi tar dialogen där och då, inte kontinuerligt i ett systematiskt kvalitetsarbete”*. Det verkar således som att skolbiblioteket inte får en möjlighet att utvecklas och ges inte en möjlighet att identifiera utvecklings- och förbättringsområden i skolbiblioteksverksamheten. Lisa förklarar detta och säger att *”... sen jag började här, har vi haft samma nivå på skolbiblioteket...”* och, fortsätter hon, vi *”... har heller inte ökat”*. Det är först när någonting inte fungerar som detta ses över – men någon vidareutveckling verkar inte vara möjligt för skolbiblioteket på Lisas skola. Det är onekligen intressant att så skilda idéer och tankesätt präglar rektorerna gällande skolbiblioteksverksamheten. Särskilt intressant är det hur dessa olika tankesätt skapar vitt skilda skolbibliotek där de drastiskt kan skilja sig från varandra. I nästa avsnitt är tanken att detta ska diskuteras på ett djupare plan, nämligen rektorns inflytande och avgörande makt över skolbiblioteket.

2.4 Rektorns inflytande och avgörande makt över skolbiblioteket

I detta avsnitt kommer rektorers inflytande och makt över skolbiblioteksverksamheten att lyftas fram och diskuteras. Det framgår tydligt, i ovanstående avsnitt, att skolbibliotekets utformning och upplägg påverkas såväl direkt som indirekt av rektorers syn på skolbiblioteket och den befogenhet de har att styra över skolbiblioteksverksamheten som tillkommer rektorsrollen. Rektor kan utgöra ett sådant inflytande på skolbibliotekets utformning och existens att det inte krävs direkta beslut för att påverka skolbiblioteket. Även icke-beslut till följd av ett passivt förhållningssätt är tillräckligt för att avgöra viktiga delar i skolbiblioteksverksamheten. Mycket av detta kan härledas till vilken syn en rektor har på skolbiblioteket. Om synen är att skolbiblioteket bör vara en funktion på skolbiblioteket, är chansen stor att skolbiblioteket är just det. Detsamma gäller även om rektors syn på skolbiblioteket istället är snäv och är begränsad till skolbibliotekets egna lokaler. Vad som i sin tur påverkar vilken syn en rektor har på skolbiblioteket framgick i ett av samtalen med rektorerna, där en rektor menade att det kunde vara allt från hur lagstiftningen tolkas till ekonomi och, kanske viktigast av allt, vilken kunskap rektorn i fråga har gällande skolbiblioteket. I detta avsnitt är därför tanken att identifiera och välja ut ett antal citat från rektorssamtalen samt analysera och diskutera dessa för att tydliggöra rektors inflytande och makt över skolbiblioteket. Detta är intressant därför att rektorerna vid flera tillfällen upplevdes lägga över ansvaret på politikerna. I detta avsnitt är tanken dock att diskutera huruvida inte rektorerna själva bär ansvaret över hur skolbiblioteket utformas.

I samtalet med Malin framgick det att rektorsrollen innebär att prioriteringar, oftast ekonomirelaterade, ständigt måste göras. När det kommer till skolbiblioteket handlar det om hur rektor upplever att prioriteringar bäst görs. Trots att hon är tydlig med att det vore ytterst tråkigt om skolbibliotekariens tjänst försvann från skolbiblioteket, så menade Malin att det är hon som rektor som avgör om skolbibliotekarietjänsten ska kvarstå eller prioriteras bort. Hon uppgav exempelvis att om det *”... blir en lärare som måste gå...”* eller att hon *”... måste dra ner någonstans så...”*, kommer det bli skolbibliotekariens tjänst som kommer försvinna. Det intressanta i detta är inte att diskutera det ansvar som rektorn har. Det är inte konstigt att en rektor, som till sin tjänst även är skollärdare, behöver fatta beslut om anställningar – denna hör till rektorsrollen och är naturligt. Det som däremot är intressant

är det faktum att det i många andra fall är rektor som prioriterar och bestämmer hur tjänster ska se ut. I de fall där skolbibliotekarien består av en lärare som har ett tilldelat ansvar över skolbiblioteket så har detta beslut fattats av rektor, som antagligen ansett att det inte behövs en utbildad skolbibliotekarie. Så var fallet för en av rektorerna, som ansåg att det är fullt möjligt att anställa en lärare med skolbiblioteksansvar och kanske, tänker rektorn också, att det är en möjlighet att slå två flugor i en smäll, det vill säga att en och samma anställning (lärare) också täcker upp för skolbiblioteket (bibliotekarie). Hur det än ligger till i de olika skolorna är det onekligen intressant att skolbiblioteket många gånger är en produkt av rektors prioriteringar, som i sin tur kan vara baserade på vilken syn rektor har på skolbiblioteket.

Vidare finns det andra aspekter som styrker det faktum att rektorn har ett stort inflytande och, kanske till och med makt att fullständigt avgöra, skolbiblioteksverksamheten på en skola. Kim menar att rektor *"... har en maktposition genom att vara chef..."* och detta innebär att rektorerna, trots att de många gånger väljer att skjuta ifrån sig ansvarsfrågan över skolbiblioteket, faktiskt själva är den yttersta faktorn till hur skolbiblioteket blir. Kim uppger under samtalet att bland annat uppdragsförståelse är en väldigt viktig faktor. Trots att rektorn själv inte klargör vad uppdragsförståelse innebär i förhållande till skolbiblioteket, är det rimligt att anta att det kan handla om att en rektor inte förstår skolbibliotekets funktion och vilket syfte som skolbiblioteket har. Uppdragsförståelse kan också syfta till att rektor, oavsett anledning, inte inser att det är rektor som chef som har ansvaret över skolbiblioteket – åtminstone i de fall där skolbiblioteket inte ligger under en annan förvaltning. Detta var även Malin inne på som, trots att hon upprepade gånger påtalade att skolbibliotekarie och lärare har ett ansvar i skolbiblioteket, menade att rektorn har det slutliga ansvaret över skolbiblioteket. Att mycket avgörs av rektors direkta eller indirekta handlande och beslutsfattande är således rimligt att anta. Kim bekräftar detta och säger att *"Det är när det inte är rätt person på rätt plats..."* som det finns risker att saker och ting inte blir bra och syftar i detta fall på enskilda rektorer.

En annan faktor som påverkar rektors beslutsfattande är, enligt resultatet, det fria tolkningsutrymme som rektor innehar. På grund av lagstiftningens utformning, som problematiseras mer djupgående i det femte kapitlet, har rektor stor möjlighet att påverka vad som blir utfallet av skolbiblioteket. Kim förklarar detta med att *"... lagar är tolkningsbara..."* och beroende på vissa

faktorer, så som bland annat kunskap, *"... så finns det risker"* att det uppstår en stor ojämlikhet mellan skolbiblioteken. Så länge som tolkningen medförde positiva effekter på skolbiblioteket var detta inget problem, menade rektorn. Kim uttrycker att *"... är det mer åt det positiva hållet och kreativa hållet är det bara positivt"*. Problemet är att det är en högst subjektiv fråga vad som är att betrakta som positivt och vad som inte är det. Vidare kvarstår problemet med ojämlikhet – det vill säga att olika rektorer skapar olika skolbibliotek beroende på bland annat hur de tolkar lagstiftningen. Med hänvisning till vad som ovan sagts, tillägger Kim även att *"Vi rektorer kan behöva kunskap och stöd i sakfrågor"*, ibland.

Det som nämndes kort ovan och som även är intressant är detta med ansvarsfrågan gällande skolbibliotek. Rektorerna hänvisar många gånger till budget och ekonomi, som i sin tur kan härledas till politikerna. Det är med andra ord inte möjligt för rektorn att påverka skolbiblioteken och alla eventuella brister som går att finna i skolbiblioteket och som på något sätt har att göra med ekonomi är utanför rektors arbetsområde, heter det. Sanning är det förvisso, att ekonomiska medel fördelas från politikernivå till de olika skolorna som sedan ska förvalta och hushålla dessa pengar i skolverksamheten. Trots att de själva inte bestämmer över fördelningen av ekonomi, så lägger rektorerna ändå stor vikt vid prioriteringen och fördelningen av resurser på skolan. Rektorerna tycker att de ändå har stor makt att påverka skolverksamheten genom hur de väljer att prioritera. En rektor menar exempelvis att *"Jag kan ju göra prioriteringar. Där är jag ju fri"*, vilket tyder på att den ekonomiska aspekten inte bara är en politikerfråga, det är också en prioriteringsfråga på rektorsnivå. Samtidigt är inte de ekonomiska medel som fördelas specifikt öronmärkta för skolbiblioteket, vilket gör det enklare eller svårare att fördela dessa pengar till skolbiblioteket. Med andra ord är det rektorerna som själva bestämmer hur mycket pengar som kommer gå till skolbiblioteket. Samtidigt har rektor även *"... ett ansvar att alla elever har lärare i varje klass..."*, vilket också kräver resurser och gör prioriteringen svårare – eller enklare, beroende på hur man väljer att se på det. Utöver det är inte skolbiblioteken *"... prio 1, alltså om man tänker sig rektors agenda..."*, därför att *"Du ska ha verksamheten igång och i rullning, och utifrån den budget som du har..."* ska man sedan få skolverksamhetens samtliga delar att gå ihop. Med detta sagt står det utan rimligt tvivel att rektor har en mycket stor makt att påverka skolbiblioteket, trots det ansvar som de menar inte ligger på rektorsnivå.

3. Vad vet vi om skolbibliotek?

I detta kapitel med tillhörande avsnitt kommer en sammanställning av de viktigaste slutsatserna kring skolbiblioteksforskningen att lyftas fram. Målet är att göra en forsknings- och kunskapsöversikt i syfte att i stora drag återge den tidigare forskning som är gjord på skolbibliotek.

3.1 Varför skolbibliotek?

”At the moment that we persuade a child to cross that magic threshold into a library, we change their lives forever, for the better. It’s an enormous force for good.”

– Barack Obama

Vad Obama tycks hävda i citatet ovan är att vi för barnets bästa bör övertala barnet att gå till biblioteket, då fördelarna onekligen är många. Inledningsvis konstaterade vi att detta är någonting som nationell och internationell forskning också uppmanar till. I Obamas uttalande förutsätts dock två saker för att det ska vara möjligt för biblioteket att vara fördelaktigt för barnet; För det första måste det *finnas ett skolbibliotek* för barnet att gå till och för det andra – när väl barnet är där – måste det även finnas (utbildad) personal som kan *bemöta barnet och dess behov*. Tänker vi oss också att vi med barn menar elever på en skola så vet vi att de skolbibliotek som uppfyller de två förutsättningarna ovan har en sådan positiv inverkan på eleverna (Schultz Nybacka, 2019; Skolinspektionen, 2018) och detta har varit känt i många årtionden (Gaver, 1958). Emellertid förhåller det sig så, i det svenska skolväsendet, att det inte bara är barnen som måste övertalas gällande de förtjänster som skolbibliotek innehåller. I det svenska skolväsendet är det dessvärre även rektorerna som måste övertalas och som märkligt nog

ibland visat sig vara en svår grupp att övertala. Detta trots flertalet studier som alla pekar åt samma håll; nämligen att bemannade skolbibliotek bidrar till ökad målpuppfyllelse. Även politiker tycks fatta beslut som kan hämma utvecklingen av skolbibliotek och istället vända riktningen åt andra hållet, med obemannade skolbibliotek som följd (Hallands Nyheter, 2020). Svaret på frågan om vi bör ha skolbibliotek, som många gånger ställts, är därför onekligen *ja* – men vad bidrar skolbibliotek till?

Kravet på skolbibliotek i svensk lagstiftning

2011 trädde en ny skollag i kraft som tydligt fastställde att samtliga elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek. Tidigare reglerades denna lag i bibliotekslagen men har, sedan den nya lagändringen, förflyttats till skollagen vilket innebär att det är en obligatorisk ramlag som samtliga kommuner ska följa, trots det kommunala självstyret. Skolinspektionen har under vissa förutsättningar möjlighet att utdöma vite till den eller de skolor som inte erbjuder eleverna ett skolbibliotek att gå till. Eleverna ska enligt Skolinspektionens krav ges möjlighet att nyttja bibliotekets pedagogiska fördelar för att dessa i sin tur ska främja elevens språkutveckling och stimulera till läsning. Kungliga biblioteket menar att skolbiblioteket ska vara bemannat minst 20 timmar i veckan för att lagstiftarnas intentioner ska kunna uppnås. Avsaknaden av en tydlig definition på vad ett skolbibliotek egentligen är gör det svårt att undersöka hur många skolor som har ett bibliotek värt namnet (Pålsson, 2017).

Den internationella forskningen var tidig med att dra slutsatsen att kvalificerade bibliotekarier, ett brett och varierat mediebestånd, samt en aktiv samverkan mellan lärare och bibliotekarier, bidrar stärkande till

elevens prestation (Elley, 1994; Froese, 1997; Haycock, 2003; Gildersleeves, 2012). Utöver detta visar forskning att de skolor som har dragit ner på antalet arbetade timmar för en skolbibliotekarie, eller som helt avstått från en sådan tjänst, även sett en försämring i elevernas prestationer över tid (Francis, Lance & Lietzau, 2010). Ju högre grad av bemanning ett skolbibliotek har, desto bättre presterar eleverna (Krueger & Donham, 2013). Skolbiblioteken har också en viktig roll som läsrämjare, då skolbiblioteken stärker elevernas läsintresse och läsförmåga och är således en viktig nyckelaktör i elevernas studieresultat (Skolinspektionen, 2018). Om skolbibliotek inte finns tillgängligt för alla elever kommer dessa att ha en kraftigt försämrad tillgång till läsrämjande verksamheter. Elevernas möjligheter att utveckla sin medie- och informationskunskap skulle också kraftigt försämrats, visar studier. Lärarna skulle förlora sin möjlighet till samverkan i läraruppdraget och med detta gå miste om skolbibliotekariens pedagogiska insatser (Pålsson, 2017). Sammanfattningsvis framgår det, utan utrymme för tvivel, att skolbiblioteken enligt nationell och internationell forskning bidrar till elevernas skolprestation och är onekligen en stor tillgång och framgångsfaktor för grund- och gymnasieskolor. Forskningen är således tydlig med de fördelar som skolbiblioteket tillför.

3.2 Det ideala skolbiblioteket

”A room without books is like a body without a soul”

– Cicero

Idag beräknas cirka 210 000 elever vara utan skolbibliotek (Gärdén, 2017). Det är rektors ansvar att se till att en god arbetsmiljö på skolan garanteras och upprätthålls. Skolverket (2012) menar att arbetsmil-

jön ska ”... utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva söka och utveckla kunskaper, till exempel bibliotek, datorer och andra hjälpmedel” (ibid.). När det ideala skolbiblioteket kommer på tal handlar det många gånger om att föreställa sig skolbiblioteket som en funktion snarare än en plats eller en lokal. På 1980-talet presenterade biblioteksforskaren David Loertscher en taxonomimodell som han tagit fram för att förklara och visa att skolbiblioteken kunde fylla en rad funktioner i skolan (Pålsson, 2017). På den lägsta nivån finner vi en lokal med böcker, som kan liknas vid ett lagerutrymme. På toppen, det vill säga den högsta nivån, finner vi skolbiblioteket vara en plats och funktion i skolan som är bemannad med utbildade skolbibliotekarier, som samverkar med lärare och deltar aktivt i olika pedagogiska verksamheter och undervisning (Limberg, 1987). I mellannivåerna finns allt från skolbiblioteket som fysisk lokal, till att lärare och elever besöker skolbiblioteket tillsammans, men att en större samverkan med skolbibliotekarien saknas (Loertscher, 1988).

Det kan vara så att det sker ett visst samarbete, men att detta samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie sker på eget initiativ och personliga kontakter. Elever och lärare får den information de behöver endast om de själva, uttryckligen, ber om att få informationen. Det är svårt att ange ett snitt på var i taxonomimodellen som de svenska skolbiblioteken befinner sig, då två skolbibliotek kan skilja sig drastiskt från varandra, till och med inom en och samma kommun. Vi kan därför konstatera att det finns skolbibliotek som stämmer in på taxonomimodellens toppskikt men också skolbibliotek som befinner sig längst ner i modellen. Att det råder en likvärdig skolutbildning är således svårt att hävda och skolbiblioteken har en sådan viktig roll i elevernas utbildning att denna ojämlikhet måste motarbetas. Se *Taxonomimodell 1* för en sammanställning av taxonomimodellen på nästa sida.

Taxonomimodell 1. En taxonomi som bygger på David Loertschers taxonomimodell för skolbibliotek. Denna modell är framtagen av Ingela Netz som är rektor på Parkskolan i Rönninge. Bilden används i samråd och med tillåtelse från Ingela Netz.

Det vi kan se är att det ideala skolbiblioteket är baserat på ett flertal förutsättningar som ett skolbibliotek måste uppnå för att anses som välutvecklat och komma eleverna till nytta. Användandet av kriterier för att fastställa bland annat tillgång till skolbibliotek och hur skolbiblioteken används är många gånger ett bra sätt för att tydliggöra hur ett skolbibliotek bör se ut. Skolinspektionen utgår därför från minst tre punkter när de granskar tillgången till skolbibliotek bland skolorna. Dessa tre punkter eller kriterier är att skolbiblioteket förutsätts:

- Vara tillgängliga för eleverna i skolenhetens lokaler eller inom ett avstånd som är att anse rimligt. Avståndet får inte vara längre än att det ska vara möjligt för elever att använda skolbiblioteket som en del av deras utbildning och för att nå målen för denna utbildning.
- Bibliotekets mediebestånd ska utgöras av ett brett och varierat utbud, det vill säga böcker inom fack- och skönlitteratur, informationsteknik och andra former utav medier.
- Biblioteket ska vara anpassat till de behov som eleverna har, för att således kunna främja språkutveckling och stimulera till läsning (Skolinspektionen, 2018).

Utöver detta är det också av väsentlig betydelse att skolbiblioteket driver ett samarbete med lärare (Gärdén, 2017). Det är också detta som är den största utmaningen för skolbibliotekarier, då kommunikation och samverkan ibland kan bli svår att genomföra på grund av planering och tidsaspekter där lärare och bibliotekarier kan ha svårt att finna tid för varandra. Lärare som har ett bibliotek i skolans egna lokaler har däremot enligt studier tätare kontakt och ett mer välfungerande samarbete med bibliotekarierna än om biblioteket är förlagt utanför skolans lokaler (ibid.). Det är därför en fördel för de skolor som har skolbiblioteken förlagda inom den egna byggnaden.

Bemannade skolbibliotek som utgörs av kvalificerade yrkesutbildade skolbibliotekarier är nyckelfaktorn till välfungerande skolbibliotek. Cicero hävdar i det inledande citatet att ett rum utan böcker är som en kropp utan själ. Jag menar istället att ett biblioteksrum utan bemanning är ett rum utan själ. För att skolbiblioteket med dess kvalificerade skolbibliotekarier ska nå full

potential krävs att det finns en naturlig delaktighet i den dagliga verksamheten. Det är också av stor vikt att skolbiblioteken även har tillräckligt många anställda med rätt utbildning och kompetens samt med hög motivation, för att det ska vara möjligt att utföra de arbetsuppgifter som åläggs skolbiblioteken (Schultz-Jones & Oberg, 2015). Det räcker därför inte med att bara uppfylla något utav de krav som Skolinspektionen anser är viktiga att uppfylla. Det gäller att ständigt sträva efter att vilja utvecklas som organisation och att vilja förbättras. Kungliga bibliotekets kartläggning av skolbiblioteken som gjordes 2012 innehåller nio pedagogiska funktioner för skolbibliotek med avseende på vad skolbibliotekspersonal arbetar med, de nio arbetsuppgifterna är följande (Limberg & Lundh, 2013):

- 1) Undervisning i informationssökning
- 2) Undervisning i källkritik,
- 3) Läsfrämjande aktiviteter,
- 4) Fjärrlån av medier vid behov,
- 5) Planering av medieinköp tillsammans med lärare,
- 6) Planering av undervisning tillsammans med lärare,
- 7) Särskilda insatser för elever med lässvårigheter,
- 8) Hjälptill elever att välja material för skoluppgifter,
- 9) Hjälptill elever att välja material för läsning utanför skolarbetet.

Uppfyllandet av dessa krav för teknik, bemanning, lokaler och mediebestånd ska inte ses som absoluta garantier för att man erhåller den ideala undervisningen eller lärandemiljön. Det viktigaste är vilken syn rektor och skolbibliotekarier har på skolbiblioteket; det vill säga att funktionen är att tjäna skolbibliotekets *moraliska syfte* (att ha en inverkan på elevers liv) och deras *utbildningssyfte* (bidra till en förbättrad undervisning för alla elever). Personal, lokaler och bestånd är bara medel för att nå dessa syften – men är trots detta mycket viktiga förutsättningar att uppfylla (ibid.). Sammanfattningsvis kan man säga att det som kännetecknar ett bra och välutvecklat skolbibliotek är att det finns stöd hos skolledning, att det finns ett samarbete mellan lärare och bibliotekarier samt vikten av att förstå skolbibliotekets betydelse för läsning och informationskompetens. Forskningen har därför gjort allt i sin makt för att, genom flertalet

studier, belysa skolbibliotekarierna som en pedagogisk resurs som spelar en tung roll för att stärka elevernas skolprestationer (Kungliga biblioteket, 2016; Pålsson, 2017). Det ideala skolbiblioteket är därför långt mycket mer än bara ett rum eller en samlingsplats för böcker – och skolbiblioteket ska därför heller inte bara ses som en behållare av böcker. Skolbibliotekarien som resurs i skolans pedagogiska uppdrag kan således inte göras mer tydlig än så här och får inte undermineras (Schultz Nybacka, 2019).

”Skolbiblioteket i sin bästa form enar två professioner med samma målgrupp och målsättning, bibliotekskompetens och pedagogisk kompetens som tillsammans jobbar för elevernas måluppfyllelse. Skolbiblioteket i sin bästa form är en tydlig egen verksamhet, men fortfarande en del av helheten”

– (Schultz Nybacka, 2019).

3.2.1 Det ideala skolbiblioteket – IFLA:s riktlinjer

När vi nu, i tidigare avsnitt, konstaterat hur skolbibliotek borde se ut är det lämpligt att nämna någonting om hur vi kan lära oss från de bästa och vilka mål som kommuner och rektorer bör sträva emot. IFLA:s riktlinjer och mål kan i detta fall användas som vägvisare. Där finns utmärkelserna *Årets skolbibliotek* samt *Skolbibliotek i världsklass*, som delas ut av fackförbundet DIK, som ytterligare uppmuntrar målen och visionerna för arbetet med skolbiblioteken och som definierar vad ett bra skolbibliotek faktiskt är (IFLA, 2017). Den förstnämnda utmärkelsen, som Nationella skolbiblioteksgruppen är ansvariga för, har utdelats under många år. Tilldelningen av utmärkelsen till enskilda skolor sker genom att de exempelvis kan bli föreslagna och nominerade. Därefter görs ett bedömningsarbete där man tar hänsyn till flertalet faktorer. Stor vikt läggs till exempel på att skolledningen är delaktig och engagerad i skolbibliotekets utveckling. Samtidigt ska skolbiblioteket vara integrerat i elevernas utveckling av läsförmåga och medie- och informationskunnighet. I bedömningsarbetet tar man även hänsyn till skolbibliotekets bemanning, där det ska finnas en tillfredsställande tillgänglighet till skolbibliotekarier för eleverna (ibid.). Det finns ett flertal skolor runt om i Sverige som fått denna utmärkelse. I Halland har två gymnasiebibliotek, Sturegymnasiet och Sannarp gymnasium, tilldelats denna utmärkelse (DIK, 2020).

3.3 Skolan som organisation

Skolbibliotekets ställning likväl som dess uppgifter är föremål för förhandlingar och diskussioner på i första hand lokal nivå – där kommun och rektor är huvudmän. Detta kan brytas ner till enskilda skolor och där ser vi istället att skolbibliotekets roll och kvalitet är beroende av samverkan mellan skolledning, lärare och bibliotekarie. Parallellt med detta sker också förhandlingar på statlig nivå som är knutna till utbildnings-, medie- och bibliotekspolitik och på grund av detta ser vi en stor variation mellan kommuner och skolor (Limberg & Lundh, 2013). En grundförutsättning för de svenska skolbiblioteken är att de är politiskt styrda organisationer. Deras verksamhet regleras av styrdokument och politiska beslut, både på nationell nivå likväl som på lokal nivå. Styrningen av skolbiblioteken är inte en helt okomplicerad verksamhet. Detta eftersom skolbiblioteken hör till två olika politiska områden; *Skolpolitiken* och *kulturpolitiken* (Limberg, 2012). Skolbibliotekens dubbla ställningar mellan dessa två politikområden framgår även vad gäller skolbibliotekens tillsyn och uppföljning. Det ligger exempelvis i Skolinspektionens uppdrag att granska att skollagens skrivningar om skolbiblioteken efterföljs; medan Kungliga biblioteket i Stockholm ansvarar för att samla in skolbiblioteksstatistik.

Dessutom tillkommer även medarbetare på regionbiblioteken runt om i landet som ansvarar för allt från barn- och unga till att bedriva utvecklings- och utredningsarbete av olika slag (Limberg & Lundh, 2013). Skolbibliotek har ursprungligen varit ett kommunalt ansvar men har samtidigt också blivit föremål för statlig styrning. Frågan är därför huruvida skolbiblioteket ska ses som tillhörande skol- eller bibliotekspolitik. Idag är det rimligt att anta att skolbiblioteken hamnar någonstans mitt emellan, med tanke på skolbibliotekets placering i skollagen men även med tanke på Kungliga bibliotekets översyn och granskning. Däremot får vi inte glömma att dominerande förhandlingar om skolbiblioteken faktiskt sker på kommunal nivå, inte minst relaterat till ekonomiska spörsmål. När det gäller styrdokument fastslår läroplanerna för de olika skolformerna att det är huvudman och rektor som är ansvariga för att försäkra elevernas lagstadgade rätt till tillgång till skolbibliotek (Limberg & Lundh, 2013).

3.3.1 En förklaringsfaktor till framgångsrika skolor

Skolforskningen har ur ett internationellt perspektiv länge präglats av olika teorier och inriktningar (Rothstein, 2012). En inriktning i skolforskningen har varit att försöka analysera och förklara elevers skolpresta-

tion, välbefinnande och sociala utveckling (Rothstein, 2012). En sådan forskningsinriktning är School Effectiveness Research, även förkortad SER, vars inriktning och centrala del av forskningen utgått från att elevernas prestationer i skolan kan förklaras av den enskilda skolans organisation, arbetssätt och karaktär (se till exempel Chapman med flera, 2012; Rutter och Maughan, 2002). Denna forskning var ett svar på den tidigare etablerade teorin om att elevernas prestation främst berodde på elevernas egen socioekonomiska bakgrund och status (Rothstein, 2012). Detta kom att påverka även den politiska synen på skolan, då man på politisk nivå menade att ekonomiska och sociala förändringar hos eleven var det enda som kunde göra skillnad på skolresultaten – det övriga var av mindre betydelse (Chapman med flera, 2012).

SER-forskningen pekar på motsatsen, det vill säga att skolans effektivitet och elevernas prestationer visst kan förklaras med andra faktorer än bara socioekonomisk bakgrund. Det är också viktigt att framhäva att SER-forskningen inte förkastar det faktum att socioekonomisk bakgrund och status påverkar elevernas prestationer, däremot har skolans sätt att organisera sig en *substantiellt stark* förklaringskraft till prestationerna och detta har SER-forskningen försökt belysa (Rothstein, 2012). Denna internationella forskning får stöd även från svenskt håll, där till exempel Björkman (2008) samt Höög & Johansson (2011) har genomfört forskning som stärker SER-forskningens teori. Det är därför tydligt att den enskilda skolans sätt att organisera sig och skolans ansträngning att stötta eleverna har en stor inverkan på elevernas resultat (Jarl, med flera, 2017).

Skolans sätt att organisera sig, som en stark faktor till elevprestationerna, skiljer sig även i varierande grad mellan andra skolor. I Sverige finns en stark tradition av kommunalt självstyre som också är juridiskt skyddad (ibid.), likväl som de fristående skolorna också agerar på egen hand. Det innebär att det fria handlingsutrymme som medföljer kommunerna och med det skolornas rätt att organisera sig själva har lett till att skolorna ser olika ut (Jarl & Rönnberg, 2019). Detta fenomen är inte minst aktuellt även för skolbibliotek – där somliga skolor har mycket välutvecklade skolbibliotek medan andra skolor knappast kan sägas ha skolbibliotek (Gärdén, 2017). Kravet på elevernas rätt till likvärdiga skolor och möjligheter riskerar därför att hotas, när det finns mycket varierande skolor (ibid.).

Om bristande likvärdighet bland skolor

Under 70-talet tillkom diskussionen om att skolans lokala inflytande skulle få en stärkt roll och den statliga styrningen ifrågasattes. En förflyttning från en central och statlig styrning till en kommunal självstyrelse skapade oro för att likvärdigheten i skolan skulle äventyras (Wahlström, 2002). Mål- och riktlinjer för skolan skulle därför fastställas centralt för att bevara likvärdigheten oavsett var en elev bodde (Mot. 1978/79:2631:1 (M)). Skolan i Haparanda skulle ha samma organisation, resurstilldelning och samma innehåll som en skola i Ystad. Hur går det då ihop med decentraliseringen? Vad skulle det innebära för likvärdigheten om kommunerna organiserade sig på olika sätt och finansierade skolorna olika mycket?

– (Rothstein, 2012).

Då skolan som organisation styrs av lokala beslut, som i sin tur kan skapa en variation mellan skolor, är det intressant att väcka frågan om skolor möjligtvis kan organisera sig på *bättre* eller *sämre* sätt, sett till främjandet av elevernas skolprestation (Rothstein, 2012). Till detta hör diskussionen om hur det kommer sig att skolor som verkar under samma regelverk, samma ekonomiska villkor och andra likvärdiga omgivningsfaktorer, ändå presterar väldigt olika (ibid.). För att reda ut detta kan man dela in den enskilda skolan i *hårda* och *mjuka* faktorer.

Med *hårdvara* menas det formella som ekonomiska tillgångar, lagstiftning och annan formell organisationsstruktur. *Mjukvaran* är å andra sidan organisationens inre själ, det vill säga skolans ledarstil, organisationskultur och sociala normer (Rothstein, 2012). Skolans, eller i detta fall rektors, syn på skolbibliotek som tidigare nämnts, är ett exempel på en mjukvara som kan sägas påverka skolorganisationen och i sin tur även elevprestationen. Beroende på skolans syn på skolbibliotek, det vill säga om skolbibliotek präglas av en positiv eller negativ syn, så påverkas även skolans tillgång till skolbibliotek och skolbibliotekets grad av utveckling (Gärdén, 2017). Vad som är ett *bättre* respektive ett *sämre* sätt att organisera skolan på är mer komplicerat än man kan tro, däremot är etablerad forskning i detta område är nästan helt eniga om att en skola utan skolbibliotek onekligen tillhör det *sämre* valet

av organisering. Det finns samtidigt många rektorer och huvudmän som väljer att hålla fast vid en biblioteksfri skola, trots att forskningsresultatet tyder på att ett skolbibliotek är mycket fördelaktigt om skolans mål är att ha en så hög prestationsnivå som möjligt för eleverna. Detta leder därför till nästa avsnitt, som behandlar två framgångsrika exempel på organisering och arbete på skolan.

3.3.2 Med Linköping och Göteborg som exempel – ett organisatoriskt upplägg för framgång

En kommun som genom positiva satsningar utmärker sig från andra kommuner vad gäller utvecklingssatser för grundskolorna är Linköpings kommun. Där har idén sedan ett antal år tillbaka varit att arbeta med så kallade fokusbibliotek i grundskolan, ett bra exempel på hur en skolhuvudman kan arbeta långsiktigt och målmedvetet med att utveckla skolbibliotekets pedagogiska funktion. Målet med fokusbiblioteket är att ge ett stöd åt elevernas lärande och utveckling när det gäller läsförmåga samt medie- och informationskunnighet (MIK). Metoden och arbetsupplägget för att uppnå dessa mål är genom en integrerad pedagogisk samverkan mellan lärare och skolbibliotekarie (Pålsson, 2017). När Linköpings kommun tog fram sin biblioteksplan år 2007 såg man att det fanns ett bokrum med bemanning ett fåtal timmar i veckan – något som man gärna ville utöka och göra till en mer integrerad del av elevernas undervisning och lärande. 2008 anställdes därför en barn- och ungdomschef likväl som kommunen beslutade att inleda en långsiktig satsning på bemannade skolbibliotek.

Därefter anställdes även en skolbibliotekschef, som hade till uppgift att ansvara för fokusbibliotekens samlade verksamhet. Den nya chefen hade själv en bibliotekarieutbildning i bagaget (ibid.). Linköpings kommuns satsning innebar att de skolor som skulle få ett fokusbibliotek skulle ha en heltidsanställd skolbibliotekarie, som en förutsättning för att kunna bygga en fungerande biblioteksverksamhet. Skolorna som får ett fokusbibliotek ska ta fram en plan för hur bibliotekarierna ska involveras i arbetslagen och hur bibliotekariens erfarenheter och kunskaper ska integreras i undervisningen. Därefter ska skolbiblioteket även rustas upp avseende mediebestånd och lokaler och inom fem år är tanken att biblioteket är en fullintegrerad enhet i skolans undervisning (ibid.).

En annan framgångssaga som är värd att nämna är Lövgårdesskolan i Göteborg, som är en grundskola (åk. 4–9) som länge kantats med stökigheter, slagsmål och en mycket låg andel elever som slutar grundsko-

lan med gymnasiebehörighet. År 2017 var det endast drygt 30 % som hade minst betyget E (godkänt) i alla ämnen (Perlenberg, 2017). Idag ser läget annorlunda ut – och man talar istället om ett trendbrott. Till skillnad från andra skolor i olika utsatta områden i Sverige så har Lövgårdesskolan lyckats vända sin dåliga statistik. Grundskoleförvaltningen i Göteborg väljer att förklara trendbrottet till SVT Nyheter (Svensson & Netskar, 2020) på följande sätt:

– Vi ser att man jobbar särskilt bra med tidiga insatser på de här skolorna, inte minst med läsning. En annan framgångsfaktor är att man har ett tydligt och långsiktigt ledarskap.

Trots att skolbiblioteket inte specifikt nämns finns det organisatoriska omständigheter som talar för att en del av framgångarna kan härledas tillbaka till skolbiblioteket. I ett telefonsamtal mellan rektor Marika Andersson på Lövgårdesskolan och Flakrim Osmani, utredare på Regionbibliotek Halland, framgick det tydligt att skolan har ett eget skolbibliotek med en heltidsanställd och utbildad skolbibliotekarie. Skolbibliotekarien är flera gånger i veckan ute i verksamheten och klasserna och arbetar pedagogiskt inom olika ämnen, utan att för den skull vara lärare. Det innebär således att Lövgårdesskolan dels har ett skolbibliotek och dels är biblioteket bemannat med kompetent personal som också arbetar pedagogiskt och integrerat tillsammans med övrig skolverksamhet. Det är emellertid svårt att med säkerhet säga hur mycket av framgången som beror på skolbiblioteket och hur mycket av framgången som kan härledas till andra organisatoriska förutsättningar. Två saker kan åtminstone konstateras; att skolans upplägg för organisering har stor betydelse för skolans prestation, vilket även SER-forskningen påvisade (se avsnitt 3.3.) samt att de skolor som har sådan framgång som i detta fall nästan alltid också har ett välutvecklat skolbibliotek (Malmberg, 2017).

Det finns med andra ord en röd tråd vad gäller hög måluppfyllelse på skolan och ett skolbibliotek som har ett gott samarbete i den pedagogiska verksamheten (ibid.). Detta argument stärks ytterligare av det faktum att skolor med särskild utsatthet och lågpresterande elever tycks vara de skolor som allra bäst gynnas av ett välutvecklat skolbibliotek – vänder man på steken kan man se det motsatta, det vill säga att en minskning av skolbiblioteksverksamheten innebär att elevernas måluppfyllnad också minskar (ibid.). Det är därför viktigt att förstå betydelsen av ett välutvecklat skolbibliotek och det är av denna anledning som det är bra att som rektor jämföra sin egen verksamhet med

andra skolor i syfte att lära nya metoder, tankesätt och få inspiration till förändring och framgång. Den egna organisationen tillsammans med en rektor som förstår skolbibliotekens fördelar är det ultimata receptet på framgång – och detta kan inte göras tydligare.

3.4 Den resultatansvariga rektorn och något om kommunalt ansvar

”I skolan förs en ständig kamp mellan lärare och föräldrar, elever och rektorer, politiker och tjänstemän, arbetsgivare och sociala rörelser, över tillgång till och prioritering av resurser, om skolans ideologi, att överhuvudtaget sätta prägel på skolans dagordning”

– Dahlstedt (2007).

På den lokala nivån finner vi det inflytande som olika aktörer har på den lokala skolpolitiken. De befinner sig längst ut på skolpolitikens kedja och är lärare, rektorer och andra anställda som har fått mandatet att utföra skolverksamheten. Den verkställande funktion som dessa aktörer har ger ett stort inflytande över skolpolitiken – trots att skolverksamheten genom en lång rad insatser på olika politiska nivåer redan har formats (Vamstad, 2015). I detta avsnitt är det emellertid endast rektor som ligger i fokus och lyfts fram, trots att övriga aktörer onekligen är lika intressanta.

Rektorns ansvar för skolbiblioteket är mycket omfattande och är även anledningen till att rektorerna lyfts fram som nyckelaktörer i denna utredning. Förutom det generella ansvaret för skolverksamheten är det rektor som skolledare som påverkar utformningen av skolbiblioteket och om det över huvud taget kommer finnas ett skolbibliotek på skolan (Skolinspektionen, 2018; Gärdén, 2017; Nilsson, 2003). Hell (2010) menar att rektors syn på skolbiblioteket spelar en viktig roll för hur välutvecklat skolbiblioteket blir och Barrett (2010) tydliggör att ”... Skolledarens roll kan inte nog poängteras” (s. 108). Fysiska förutsättningar för skolbiblioteken är således rektors ansvar och lokaler, bokbestånd och bemanning varierar kraftigt mellan skolor som en konsekvens av detta (Skolinspektionen, 2018). I en studie av Victorin (2013) jämfördes två fristående skolor som nyligen startat skolbibliotek där det med stor tydlighet framkom att det praktiska arbetet med att starta ett skolbibliotek försvåras om ingen på skolan har tidiga-

re erfarenhet från biblioteksverksamhet – i synnerhet rektorn. Rektorns syn på skolbiblioteket – som för den delen påverkas beroende på om rektor har en tidigare erfarenhet från biblioteksverksamhet – avgör hur stora resurser som tillförs skolbiblioteket och därtill även möjligheterna för skolbiblioteket att användas som en pedagogisk resurs (Victorin, 2013; Stribe, 2007).

Utöver detta har forskningen även lyft fram kunskaps-sociologi som ett sätt att beskriva och förklara rektorns roll. Berger och Luckmann (1998) menar att rektorer ska ses som sociala aktörer vars agerande i en socialt konstruerad verklighet påverkar och påverkas av alla andra sociala aktörer. I detta fall syftar man på övriga aktörer som rektor ofta har kontakt med, t.ex. kommunchef, politiker, skolchef, lärare, elever och skolbibliotekets personal, m.fl. Rektorernas syn på skolbibliotek tenderar att präglas av ett traditionellt perspektiv där man ser skolbiblioteket som en lokal för böcker och läsning och exkluderar helt den pedagogiska och integrerade synen på skolbiblioteket på skolan (Gärdén, 2017; Skolinspektionen, 2018). Vidare har man sett att rektor många gånger inte heller tar ansvar för skolbibliotekets integrering i den pedagogiska verksamheten. Bristande likvärdighet, bristande samverkan och bristande kompetens hos personalen kan många gånger leda tillbaka till rektorerna. Det krävs därför att rektor kan tydliggöra vilket uppdrag skolbiblioteket och skolbibliotekarien ska ha, annars riskerar skolbiblioteksverksamheten inte bli optimal (Skolinspektionen, 2018). Rektor har många gånger heller inte kunskap om hur skolbiblioteket kan användas i andra ämnen än svenska eller hur skolbiblioteket kan komma till nytta gällande att stärka elevernas digitala kompetens.

Vad gäller bemanningen och den kompetens som finns, menar rektorer att det många gånger är svårt att hitta personal som har den pedagogiska kompetens som krävs som skolbibliotekarie. Dels behöver skolbibliotekarien ha kompetens gällande elevernas språkliga förmåga, dels krävs även en digital kompetens (ibid.). Lösningen på problemet med att tillsätta kompetent personal har istället blivit att rektorerna anställer lärare som har ett intresse för biblioteksverksamhet, oavsett om de har rätt kompetens eller inte (ibid.). Många skolbibliotek är samtidigt inte berörda i skolans kvalitetsarbete. Det innebär att skolbiblioteket med tillhörande verksamhet inte är föremål för styrning, uppföljning och utveckling ur kvalitetssynpunkt. I enstaka fall belyses skolbiblioteket i biblioteksplanerna som varje kommun enligt lag måste upprätta, däremot är skolbiblioteken mer generellt beskrivna och räcker

inte till för att skapa ett hållbart utvecklingsarbete. En del skolor har däremot fristående skolbiblioteksplaner, som inte hör till det systematiska kvalitetsarbetet men som har i uppgift att utvärdera och följa upp verksamheten (Skolinspektionen, 2018). Detta är givetvis bättre än att inte ha någon som helst uppföljning eller utvecklingsarbete, däremot behöver detta bli mer omfattande än vad det är idag.

Kommunens ansvar för skolväsendet förstås i uppdraget som huvudman, där kommunen kommit att beskrivas som resultatansvarig. Kommunen som resultatansvarig innebär att kommunens ansvar för utbildningens resultat och kvalitet centreras. Det är staten som formulerar målen – det ska ingen annan aktör göra – men det är kommunen som har ansvaret för skolresultatet och är således den aktör som ställs till svars om graden av måluppnående är lågt (Quennerstedt, 2012). Kommunen ansvarar därför också för att ge de professionella – lärare och rektorer – de förutsättningar som de behöver för att kunna säkra en god utbildning och ett högt måluppnående. Detta beskrivs ytterligare i en statlig offentlig utredning från 2002: *”Även om kommunen har det övergripande ansvaret för utbildningen har professionen, d.v.s. rektor och lärare, i stort sett hela ansvaret för hur utbildningen ska bedrivas... Härav följer att skolhuvudmannen inte kan ingripa i professionens åtgärder och inte heller meddela riktlinjer för hur verksamheten ska bedrivas.”* (SOU 2002:121:120).

Att tillgången till skolbibliotek och bemannade skolbibliotek kan se olika ut är ett hot mot skolans likvärdiga utbildning till eleverna. Principen om en likvärdig utbildning utgör ett viktigt motiv i argumentationslinjen. En skola där alla elever når utbildningsmålen riktas från nationell nivå till den professionella nivån – det är de professionellas ansvar att skolan når de nationellt uppsatta målen och skolbibliotek har visat sig öka skolresultatet hos elever.

3.5 Hur ser det ut idag? – En nationell lägesbeskrivning av skolbiblioteksverksamheten

I detta avsnitt är syftet inte att ägna tid åt ett detaljerat och komplicerat återberättande av forskning kring ”hur dåligt det är”. Skolbibliotekens tillstånd torde vid det här laget vara allmänt känt bland såväl rektorer som övriga aktörer. Istället görs en kortare beskrivning för att påminna läsaren om hur läget för skolbiblioteken ser ut idag.

”Astrid Lindgren sa en gång att ”barn skapar mirakel när de läser”. Hon har rätt. Därför ska tillgången på skolbibliotek med utbildade bibliotekarier öka. Läsdelegationens förslag genomförs. Vi ska ha fler mirakel i Sverige!”

– Stefan Löfvén, ur regeringsförklaringen (2019-01-21).

Trots regeringsförklaringens korta omnämnande av skolbibliotek och den relativa enkelspråkighet som ges uttryck i detta utlåtande, är det naturligtvis ett glädjebesked för Sveriges skolor och elever att det över huvud taget uppmärksammas. Däremot uppmärksammas inte vikten av skolbibliotek idag tillräckligt bra – och de framsteg som på enskilda skolor gjorts genom åren borde ha gällt alla Sveriges skolor. Det är med andra ord fortfarande inte tillräckligt bra. Mycket av detta kan härledas tillbaka till traditioner och historia, där skolbiblioteken i grundskolan haft en relativt undanskymd plats i Sverige. Detsamma kan inte sägas för gymnasiet, som i större utsträckning haft en tradition av att ha tillgång till både fackutbildad bemanning men också välutvecklade skolbibliotek överlag. Grundskolornas bibliotek har istället setts som en plats eller en lokal snarare än en funktion, vilket har lett till att det idag finns ett stort antal elever som inte har tillgång till skolbibliotek (Malmberg, 2017).

Mycket har skrivits om skolbibliotek i olika forskningsstudier och kandidatuppsatser, där fokus riktats mot olika områden. Vissa har belyst problemet med att skollagstiftningen inte följs gällande skolbiblioteken, medan andra gjort kartläggningar över tillgång till skolbibliotek i de olika kommunerna (Karlberg, 2011). Oavsett inriktning på de olika studierna, står det klart att läget för skolbiblioteken idag inte är särskilt imponerande (Gärdén, 2017). Resultatet från Karlbergs (2011) studie, *Tillgängligt bibliotek eller låst bokrum? Om bibliotekstillgänglighet och biblioteksintegration i Uppsalas grundskolor*, visade att endast 32 % av Uppsalas elever i årskurs 3 till 5 hade ett skolbibliotek som uppfyller skollagens krav. De flesta skolor graderades till nivå 2 på Loertschers (1988) taxonomi, vilket motsvarar ett skolbibliotek som ”depå för tillfälliga lån”. En av skolorna hamnade på nivå 6, ”planerat samarbete och metodiska experiment”, men ingen lyckades nå de högre nivåerna (Karlberg, 2011; Gärdén, 2017; Pålsson, 2017; *För mer om taxonomimodellen, se*

avsnitt 3.2). Bennison (2013) visade också, genom en enkätstudie, att de flesta tillfrågade lärare inte använde skolbiblioteket eller skolbibliotekarien som en del av undervisningen. Samma negativa siffror har en kartläggning i Göteborgs kommun visat, där sammanlagt 198 skolor svarade på en enkät. 26 skolor uppgav att de helt saknade skolbiblioteken och 146 av samtliga tillfrågade saknade en plan för skolbiblioteksverksamheten (Göteborgs stad, 2014).

En annan studie, *Hur kvalitetsgranskar man ett bibliotek?* från Holmgren & Johansson (2013) undersöker hur Skolinspektionen arbetar med att följa upp skollagen gällande skolbiblioteken. Genom ett antal intervjuer med rektorer och representanter från Skolinspektionen, kom de fram till att det fanns ett glapp mellan vad skolbiblioteken skulle kunna göra (det vill säga vad som är praktiskt möjligt) och vad de faktiskt gör (det verkliga läget). Rektorerna ansåg att det var svårt att tolka de krav som Skolinspektionen har på ett godkänt skolbibliotek. Representanterna från Skolinspektionen menade att när de genomför sina granskningar är det i första hand om skolan bryter mot skollagen eller inte som är i fokus. Granskningen handlar om rätt eller fel men innebär inte nödvändigtvis att det sker några förändringar till följd av granskningen. Det ideala är att skolan faktiskt reflekterar över resultatet och, om resultatet är negativt, att de faktiskt agerar efter detta och försöker förbättra verksamheten (Holmgren & Johansson, 2013). Utöver detta har Skolinspektionen (2018), i *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*, lyft fram följande brister med skolbiblioteken som idag, drygt två år senare, ännu är aktuella:

- Skolor saknar ett eget och/eller ett närliggande bibliotek
- Eleverna har i sin tur inget bibliotek att gå till
- Rektor ger inte tillräckliga förutsättningar för skolbiblioteksverksamhet
- Tillräcklig bemanning till skolbiblioteken saknas
- Skolbibliotekets resurser är begränsade och skolbiblioteket är inte synliggjort som pedagogisk resurs och används således heller inte som en pedagogisk resurs
- Det finns brister i samverkan mellan lärare och skolbibliotekarier

Skolinspektionen påpekar fortsättningsvis i samma studie att utbildning och tid för att sköta skolbiblioteket varierar, där sådant som traditioner, ekonomi och tillgänglighet av personal och kompetenser avgör hur skolbiblioteket kommer att se ut. Många gånger väljer skolor att inte anställa skolbibliotekarier utan istället låta lärare vara ansvariga för skolans bibliotek. Utöver detta har eleverna heller inte inflytande över skolbibliotekets verksamhet, trots att de är den grupp som skolbiblioteken har till syfte att arbeta mot. Eleverna kan möjligtvis ge synpunkter på vilka böcker som kan handlas in, men övrigt inflytande är mycket begränsat (ibid.). Sammanfattningsvis har de flesta studier som gjorts visat på ett och samma problemområde, vilket är att det saknas tillgång till ett skolbibliotek med relevanta resurser. En majoritet av de skolor som granskats i olika forskningsstudier, kandidatuppsatser och statliga granskningar behöver utveckla arbetet med skolbiblioteken inom olika områden. Ett av dessa områden är integreringen av skolbiblioteket i den pedagogiska verksamheten. För att detta ska fungera behöver skolan även skapa möjligheter och förutsättningar för lärarsamverkan med skolbibliotekarierna. Detta är rektors uppgift och ansvar på varje enskild skola. Med detta sagt är det inte möjligt för skolorna att endast uppnå ett eller flera av Skolinspektionens kriterier (*se inledande avsnitt*) för att kunna anses vara ett välutvecklat skolbibliotek. Det krävs mer eller mindre att samtliga kriterier är uppnådda för att skolbiblioteket ska bli så effektivt som möjligt och inte bara vara en vision bortom räckhåll.

3.5.1 Ett rum med endast böcker? Så tomt!

Ett av dessa kriterier som i avsnittet ovan adresserades och som kan sägas vara det allra viktigaste (bortsett från det faktum att det först och främst över huvud taget måste finnas ett skolbibliotek) är det särskilda problemet med att det helt enkelt saknas skolbibliotekarier – antingen en fullständig avsaknad eller en låg omfattning av bemanning. Men varför är detta ett särskilt problem? Och varför behöver detta problem belysas i ett eget avsnitt? Det grundläggande för synen på skolbiblioteket bör vara att biblioteket i första hand är en *funktion*, det är inte endast en fysisk plats. Ett biblioteksrum utan bemanning är, trots att vägg efter vägg kan vara täckta av bokhyllor och böcker, väldigt tomt och går miste om det huvudsakliga syftet och fördelarna som motiverar skolbibliotekets existens. Det är endast fyra av tio elever som har tillgång till ett skolbibliotek som är bemannat minst 20 timmar i veckan (Kungliga biblioteket, 2016; Malmberg & Graner, 2014). Den pedagogiska resurs som lagen kräver kan således inte förverkligas. Många av de skolor som har beman-

ning brottas istället med problemet att de inte hinner bedriva undervisning i källkritik och informationssökning eller göra andra insatser, exempelvis lässtimulans och att hjälpa elever med lässvårigheter, eftersom bemanningsgraden är låg (ibid.). Med detta sagt går det heller inte att ersätta skolbibliotekarien med en lärare, då de ofta saknar den kompetens som utbildade skolbibliotekarier har (Skolinspektionen, 2018).

Utöver detta har skollagen kritiserats för att lagstiftaren inte valt att definiera vad *kompetent* personal är. Samtidigt är det svårt att skapa en standard som ska appliceras på skolor med helt olika förutsättningar och geografiska placeringar (Malmberg, 2017). Det finns därför ingen skyldighet eller något ansvar för en rektor att anställa skolbibliotekarier med gedigen och tillräcklig kompetens att arbeta i ett skolbibliotek och därtill finns ett stort utrymme för rektor att själv tolka lagarna gällande uppdragets innehåll och utformning (ibid.). Det är heller inte en självklarhet att rektor är villig att göra den ekonomiska investering som krävs för ett välutvecklat skolbibliotek. En del rektorer som har haft en generösare syn på skolbiblioteket har fortfarande en föråldrad syn på hur biblioteket ska se ut, med en utlåningsstation som är bemannad endast ett par timmar i veckan. Detta stämmer inte överens med den funktion som skolbiblioteken idag förväntas ha, där pedagogisk verksamhet är mycket mer än bara en till större del obemannad lokal med en samling böcker. Malmberg (2017) menar att behovet av att förtydliga skolbibliotekets uppdrag och konkretisera det, likväl visa exempel på hur moderna skolbibliotek kan se ut och organiseras, är stort. Slutligen är det viktigt att poängtera att alla skolor inte har samma förutsättningar och skolbibliotekariens pedagogiska arbete med eleverna behöver intensifieras i de fall där skolan exempelvis har en stor andel socioekonomiskt utsatta elever där läsfrämjande insatser är behövliga. Ingen skola är emellertid så bra att inget bemannat skolbibliotek behövs – detta klargör även lagstiftningen.

3.6 Kemisten i köket... Och läraren i biblioteket?

Bland skolorna i Hallands län, likväl som i övriga Sverige, finns det en stark variation mellan skolor gällande vilken utbildning den anställda skolbibliotekarien har samt vilken anställningsgrad (läs: tjänstgöringsgrad) som de har (Skolinspektionen, 2018). Nationellt skiljer sig skolor även kraftigt åt gällande vilken utbildning och tid som skolan väljer att avsätta

för sitt skolbibliotek. Skolinspektionen menar att till exempel traditioner, ekonomi och i vilken utsträckning personal finns tillgänglig är av stor vikt gällande hur skolbiblioteken ser ut. Många gånger väljer skolor att anställa lärare som skolbibliotekarier, som i sin tur menar att de ofta saknar kompetens och intresse för vissa frågor som annars hör till skolbibliotekariens uppgifter. Exempel på sådana uppgifter är medie- och informationskunnighet samt källkritik. Biblioteksutbildning ger i grunden relevant kompetens i sådana frågor, vilket därför kan göra det problematiskt för lärare att arbeta med litteratur och medier, informationssökning och digitalisering. En utbildad skolbibliotekarie har en annan ingång till den dagliga biblioteksverksamheten som inte kan sägas finnas hos lärare med ett biblioteksansvar på en skola (ibid.), i alla fall inte i samma utsträckning.

Detta fenomen – med att anställa lärare med andra huvudkompetenser – som skolbibliotekarier kan likställas med att anställa en kemist i köket. Kemistens expertis är att blanda och kombinera olika typer av ingredienser med varandra för att slutligen nå ett resultat. Denna uppgift har även en kökschef – ändå finner vi något fel i att ha en kemist i köket. Samma logik borde vi rimligtvis applicera på tanken om att ha en lärare i biblioteket. Det är ingen god idé att anställa en kemist som kökschef (Rothstein, 2012) trots kemistens förmåga att blanda ingredienser, det vill säga en princip som kökschefen också arbetar efter. Däremot tycks det vara precis vad en del huvudmän anser är den rätta vägen att gå, då elever och lärare i Varbergs skolor anses klara uppdraget själva (Hallands Nyheter, 2020), en logik som kom att kritiserats och beskrivas ”... som att ta bort skolsköterskan för att man ju har en förbandslåda i varje klassrum eller att rationalisera bort kuratorn för att eleverna ju pratar med varandra på rasterna” (ibid.).

3.7 Nationella satsningar på skolbibliotek

Skollagen, som tidigare i denna utredning konstaterats vara bristfällig gällande formuleringar och det fria tolkningsutrymme som den ger rektorer och huvudmän, kommer inte lyckas åstadkomma några större förändringar av skolbiblioteksverksamheten. Regeringen har därför genom statliga pengar verkat för att stärka skolbiblioteken genom bemanning och dels har riktlinjer avseende skolbibliotekets uppdrag att arbeta med digital kompetens utfärdats (Malmberg, 2017). Det var först 2016 som utbildningsminister Gustav

Fridolin kunde meddela att regeringen prioriterat resurser till skolbiblioteken, avsett för personalförstärkningar. Syftet med denna satsning finns formulerad i förordningen, som uttrycker att statsbidraget ska: "... Genom personalförstärkningar öka skolbibliotekets möjligheter att verka i enlighet med 2 § bibliotekslagen (2013:801), och då särskilt genom att öka möjligheterna för skolbiblioteken att stödja elevernas lärande, stimulera deras läslust och främja deras språkutveckling". Tanken var att skolhuvudmännen kunde ansöka om bidraget vilket, om beviljat, skulle innebära en ekonomisk avlastning för huvudmännen då det statliga bidraget skulle täcka hälften av skolbibliotekariens lönekostnader. I första hand skulle skolbiblioteket bestå av anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap, men ifall att dessa inte fanns att tillgå var det möjligt för skolan att anställa skolbibliotekarier med annan lämplig utbildning.

Det är rektor och huvudman som avgör vad som är en lämplig utbildning eller inte men kravet för att beviljas detta ekonomiska stöd var att skolan behövde upprätta en biblioteksplan som utförligt ska redovisas och vars innehåll ska bestå i hur skolbiblioteket kan användas för att öka möjligheterna och stödja elevernas lärande, med mera (ibid.). Anledningen till att statsbidraget infördes var att många rektorer var positivt inställda till fackutbildad personal i skolbiblioteket. Däremot menade många att det saknades ekonomiska medel för att anställa fackutbildad skolbibliotekspersonal, framför allt bland de skolor som hade en låg socioekonomisk standard. Detta skulle därmed vara ett ekonomiskt hjälpmedel och förhoppningen var att fler skolor på frivillig basis skulle överväga att bemanna skolbiblioteken. Ett problem med detta är emellertid att det ekonomiska bidraget endast avsåg cirka 30 miljoner kronor per läsår mellan år 2016–2018, vilket snabbt konstaterades vara långt ifrån tillräckligt om samtliga skolbibliotek skulle vara bemannade. Ett flertal huvudmän menade att statsbidraget inte varit tillräckligt stort för att motsvara de behov som fanns och till och med erhållit mindre resurser än vad de ansökt om (Persson & Almerud, 2017). Bidraget utgör däremot utan tvekan en stor positiv inverkan på de skolor som blivit tilldelade resurserna – det är bara inte tillräckligt för att lösa problemet långsiktigt.

Skolverket publicerade år 2017 en rapport, *Utvärdering av statsbidraget för personalförstärkning i skolbibliotek*, (Persson & Almerud) som fokuserar på förutsättningarna för implementering av statsbidraget och hur väl

statsbidraget motsvarar de behov som huvudmännen i landet har (ibid.). Statsbidraget har haft ett högt söktryck men har kritiserats för att utgöra endast ett tillfälligt stöd till de huvudmän som har ekonomiska förhinder för att bemanna skolbiblioteken. När bidraget upphör så kommer problemet med obemannade skolbibliotek att kvarstå. Andra huvudmän menar att de pengar som beviljats inte är tillräckliga för de behov som finns och dessutom minskade bidraget för varje år och utdelningen av resurserna har utgått från en *osthyvelprincip*, där många huvudmän får en liten andel resurser vardera. Ett annat problem med statsbidraget var att bemanningen av skolbibliotek oftast bestod av lärare, vars arbetsuppgifter hade omprioriterats för att inrymma arbetstid för skolbiblioteket (ibid.). Med andra ord har inte en utbildad bibliotekarie anställts, som forskningen visar är mycket viktigt för kompetensen inom skolbiblioteket. Sammanfattningsvis har därför statsbidraget varit ett positivt tillskott och satsning till skolbiblioteket, däremot kvarstår problemet med att bidragen varit låga och därför inte tillräckliga för mer än kortsiktigt ekonomiskt avlastande för skolorna. De huvudmän som har blivit beviljade statsbidraget har däremot i stor utsträckning blivit motiverade att ha skolbibliotekarier. Många skolhuvudmän menar att förståelsen för skolbibliotek och skolbibliotekarier har ökat, vilket bara det i sig kan ses som en seger. Grundproblemet kvarstår emellertid – det behövs mer än tillfälliga ekonomiska satsningar om vi vill uppnå en likvärdighet bland skolorna och skolbiblioteken i Sverige.

I ett regeringsdirektiv som beslutades under hösten 2019 (Dir. 2019:91) skall en särskild utredare, Gustav Fridolin, utreda och föreslå åtgärder för att stärka skolbiblioteken. Utredningen, som går under namnet *Utredningen för stärkta skolbibliotek och läromedel* (U2019:04), görs i syfte att ge alla elever från grundskolenivå upp till gymnasienivå en likvärdig tillgång till skolbibliotek. Den särskilda utredaren ska också utreda och föreslå åtgärder för att öka tillgången till skolbibliotek med utbildade skolbibliotekarier, som enligt tidigare gjorda forskningsstudier har visat sig vara ett av de främsta kriterierna för välutvecklade skolbibliotek. Vidare ska utredningen även innehålla förslag på hur det kan tydliggöras i skollagen (2010:800) vad en ändamålsenlig skolbiblioteksverksamhet ska omfatta likväl som nödvändiga författningsförslag ska lämnas. Utredningen skall presenteras för Regeringskansliet under hösten 2020 och det återstår att se vilka förbättrings- och utvecklingsmöjligheter som framkommer.

4. Metod och tillvägagångssätt

I denna utredning har utgångspunkten varit att undersöka vad rektorerna har för syn på skolbiblioteken. Det är en högst kvalitativ forskningsansats (Bryman, 2011) som syftar till att säga någonting om hur respondenterna, i detta fall rektorerna, själva reflekterar över och uppfattar verkligheten (Esaiasson, med flera, 2017; Denscombe, 2016; Myers, 2013; Rubin & Rubin, 1995). Trots att det finns andra forskningsansatser att tillgå vid skolbiblioteksutredningar, som exempelvis kvantitativa mätningar och kartläggningar, är kvalitativa metoder sett till syftet med utredningen den mest lämpligaste. Författare till andra typer av rapporter och skrifter har flitigt använt sig utav båda metoder och många gånger även kombinerat dessa. Exempel på en rapport som använt sig av både kvantitativa och kvalitativa metoder är Skolverkets *Utvärdering av statsbidraget för personalförstärkning i skolbibliotek* från år 2017, där enkäter och intervjuer har använts. Andra skrifter har istället haft fokus på att göra en forskningsöversikt och sammanställning över skolbiblioteksområdet (se till exempel Gärdén, 2017). Därtill har dock även ett mejl gått ut till ett antal skolbibliotekarier i Halmstad. I mejlet fanns ett antal frågor om skolbiblioteket på den skolan som de är anställda på och ett antal frågor gällande skolbibliotekets funktion på skolan. Sammanställningen finns under *bilaga 2*.

4.1 Urval – val av skolbibliotek och skolor

De skolor och skolbibliotek som används i denna utredning är i huvudsak utvalda genom slumpen. Vissa medvetna val har dock gjorts på grund av de begränsningar i omfattning som utredningen förhåller sig till. Valet av skolbibliotek som skulle representeras i utredningen var inte på förhand bestämt. Genom att upprätta en kontakt med samordnare för skolbiblioteken i olika kommuner var det möjligt att få kontaktuppgifter till *samtliga* skolbibliotekarier på grundskolenivå. Dessa kontaktades sedan där syftet med rapporten framgick likväl som ett frågeformulär bifogades. Sammanlagt 32 skolbibliotekarier från samtliga kommuner i Halland besvarade enkäterna, vilket är att betrakta som en god representativitet och deltagandet var frivilligt. Vad gäller valet av skolor, det vill säga vilka rektorerna som valdes ut för intervju och samtal, skedde detta genom vissa medvetna val. Ett maximalt antal intervjuer var satt till cirka sex, varvid tiotals rektorerna kontaktades för att kunna nå upp till detta antal. Trots det höga antalet rektorerna som kontaktades var det endast fyra som valde att delta. Detta kan antas bero på en högre arbetsbelastning på grund av de rådande omständigheterna med Covid-19,

men också med tanke på att skolavslutningen var runt hörnet när intervjuerna skulle genomföras. Kontakten med rektorerna skedde på liknande sätt som för skolbibliotekarierna, det vill säga att beskrivning och syfte med utredningen förklarades och sedan baserades rektorernas deltagande på frivillighet. Även i detta fall fanns en relativt god spridning och representativitet för Halland, dock intervjuades inte en rektor från samtliga kommuner, vilket hade varit bättre.

4.2 Enkätintervju

Enkätformulären bestod av ett antal frågor med öppna svarsalternativ på samtliga frågor. Varför enkätformuläret bestod av öppna frågor beror till största del på ambitionen att få så uttömmande svar som möjligt – och i de fall där den ställda frågan inte behöver vara uttömmande – ska det ändå vara möjligt för respondenterna att lämna en kommentar till det valda svaret. Många gånger kan enkätformulär ses som en kvantitativ mätmetod där syftet snarare är att, genom kalkylblad och andra former av översiktspresentationer, presentera ett resultat översiktligt. I detta fall var målsättningen snarare att efterlikna en intervju så mycket som det är möjligt, trots att enkäten fylls i skriftligen. På grund av tidsaspekter är omfattningen på denna utredning begränsad, det innebär att det inte är möjligt att hålla intervjuer med både skolbibliotekarier och rektorerna. Efter mitt eget omdöme togs beslutet att den tid som avsatts för intervjuer skulle förbehållas rektorerna. Enkätformulären visade sig dock vara mycket värdefulla, då de gjorde det möjligt att översiktligt presentera data genom cirkel- och stapeldiagram, likväl som en djupare presentation av skolbibliotekariernas tankar och idéer fick utrymme genom de öppna svar som de lämnat.

4.3 Intervjuer av rektorerna

För att komma i kontakt med skollädaingen, i detta fall rektorerna, på de skolor som ingår i utredningens urval skickades ett mejl. I mejlet framgick syftet med undersökningen samt övrig relevant information. Vad gäller intervjuernas struktur och innehåll kan intervjuerna vara både av öppen karaktär men också av mer strikta och stängda sådana (Alvesson, 2011 och Denscombe, 2016) även om det naturligtvis finns fler former att tillgå (Aberbach, Chesney & Rockman, 1974; Langlet & Wärneryd, 1980; Rubin & Rubin, 1995; Bryman, 2011). Ju mer öppnare och friare svarsmöjligheter en respondent erbjuds, desto mer djupare och reflektiva kan svaren bli (Bryman, 2011; Alvesson, 2011; Walling, 1997), likväl som det även

skapas möjligheter att få oväntade svar (Esaiasson, med flera, 2017). Ju striktare intervjufrågor är, desto enklare blir det att möjliggöra jämförbarheten i svaren, eftersom möjligheten att få variation i svaren minskar. När frågorna ställdes (*se bilaga 1*) var tanken därför att få fram respondentens egen ställning i frågan och det var därför viktigt att ge rektorerna utrymme att själva välja hur de vill svara (Rubin & Rubin, 1995; Alvesson, 2011), samtidigt som intervjun måste vara flexibel i den bemärkelsen att intervjuaren bland annat kan ställa följdfrågor (Parker, 2000; Bryman, 2011). Det var därför viktigt att frågorna varken var ledande eller på annat sätt för strikta för att undvika att syftet med intervjun inte uppnås. Rapportens empiriska data erhöles således genom semi-strukturerade intervjuer med fyra respondenter, som pågick i mellan 25–35 minuter. Vid genomförandet av intervjuerna inleddes varje intervju med att respondenterna fick svara på ett antal inlednings- och bakgrundsfrågor gällande ålder, yrkeserfarenhet och liknande för att få inblick i faktorer som kan sättas i ett perspektiv till hur de sedan svarar på intervjufrågorna (Bryman, 2011; Denscombe, 2016) och intervjuerna spelades in, för att undvika att viktiga data förlorades i glömska (Bryman, 2011; Merriam, 1994; Denscombe, 2016).

4.4 Reliabilitet och validitet

I alla skrifter där någon form av mätning görs är det viktigt att säga någonting om skriftens validitet och reliabilitet. Gällande den förstnämnda, som innebär att studien mäter det som den utger sig för att mäta (Mason, 1996 och Rubin & Rubin, 1995), innebar det vilka frågor som ställdes och huruvida frågorna som ställdes verkligen ger respondentens syn på skolbiblioteken, som är rapportens syfte. Frågorna behövde således vara relevanta till den tidigare forskningen men också anpassade för att respondenten ska få möjlighet att uttrycka sin syn på skolbiblioteket. Vidare är reliabiliteten och replikerbarheten (Bryman, 2011), också den att betrakta hög, eftersom intervjumallen (*se bilaga 1*), enligt utredaren, är så tydlig och konkret att vem som helst som tillämpat den på samma respondent hade fått samma resultat (Rubin & Rubin, 1995). Det är dock viktigt att poängtera att i kvalitativa forskningsansatser, som i denna utredning, måste en tolkning tillföras efter att respondenten gett svaren. Intervjuaren tvingas således göra en subjektiv tolkning efter varje svar, vilket kan innebära att olika intervjuare hade tolkat svaren de får på olika sätt. I synnerhet krävdes det tolkning och ett skapande av egna kategorier gällande de data som skolbibliotekarierna lämnade i enkätformuläret. När de svarade att de arbetade del-

tid och att det med detta kunde innebära allt från 10 % till 75 %, krävdes det en kategorisering för att kunna göra resultatet mätbart. Detta är emellertid inte något unikt för denna utredning, utan är snarare ett faktum som gäller för alla kvalitativa och kvantitativa studier i olika omfattning.

4.5 Avgränsningar

I denna utredning har ett antal avgränsningar fått göras som baseras på tid, resurser, målgrupp och användningsområde för rapporten. De fyra intervjuer som genomförts är tillräckligt för att svara på frågeställningarna och det är även tillräckligt för att rapporten ska leva upp till syftet. Fler respondenter är naturligtvis bättre ur representativitetsperspektiv, men fler intervjuer kräver också mer tid, dels i genomförandeprocessen dels i bearbetning efterhand. Likväl är målgruppen för denna rapport en aning begränsad. Detta eftersom utredningen i första hand riktar sig till aktörer inom den egna regionen, trots att utredningen även kan tänkas nå ut till intressenter utöver det egna närområdet.

5. Diskussion och slutsatser

I detta avsnitt kommer de resultat som framkommit av rektorer och skolbibliotekarier och den analys som gjorts av dessa att diskuteras och kritiskt granskas. En viktig aspekt som genomsyrar diskussionen är betydelsen av det resultat som framkommit för skolbiblioteken och för elever. Vad innebär resultatet för skolbiblioteksverksamheten? Vad innebär resultatet för eleverna? Varför ser det ut som det gör? Vad behöver egentligen göras och hur kan vi uppnå detta? Detta avsnitt är ett försök av utredaren att tillföra perspektiv och kritiskt granska det resultat som uppkommit. Det är först i diskussionen som resultatet får en innebörd och endast när resultatet bryts ner och kan "vridas och vändas" som det över huvud taget är intressant. De slutsatser som kan hämtas från resultatet kommer att redovisas under 5.3. *Slutsatser och avslutande reflektion.*

5.1 Diskussion – vad kan vi förstå ur det resultat som framkommit?

När resultatet från enkätintervjuerna och rektorsintervjuerna sammanställdes blev bilden av hur respondenterna svarat tydligare. Det blev då genast möjligt att, med en viss försiktighet, konstatera två saker: Dels stämmer bilden av att flera skolbibliotek hamnat i *skymundan* gällande vilken roll de borde ha enligt forskningen, dels stämmer resultatet väl med det som tidigare forskning och kartläggningar visat på nationell nivå, det vill säga att skolbiblioteken i allmänhet inte befinner sig på den nivå som är önskvärd enligt forskningen. I minst ett decennium har nästintill *ingen* hänt som kan sägas ha förbättrat skolbiblioteksverksamheten, åtminstone från ett allmänt betraktat perspektiv och bortsett från mindre försök att göra det bättre. Fortfarande är alldeles för många skolbibliotek på grundskolenivå nästintill obefintliga, trots de lagkrav som finns. Samtidigt sticker ett antal skolbibliotek ut som, till skillnad mot många andra, visat sig vara välutvecklade och på olika sätt utgör en större funktion på skolan mer än att bara vara en lånestation för böcker. Ojämligheten mellan skolor, såväl på en nationell nivå som inom enskilda kommuner, är således stor där tillgången till skolbibliotek beror på vilken skola eleven hamnar på. Utöver de få skolbibliotek som faktiskt är att betrakta som det ideala skolbiblioteket eller som åtminstone är på väg åt det hållet, kvarstår dock problemet med de skolbibliotek som av resultatet att döma visar stora behov av utveckling. De problem som skolbibliotekarierna lyfter fram är tämligen likartade. Låg tjänstgöringsgrad, upplevd tidsbrist, ej integrerade i skolans pedagogiska verksamhet, ej inkluderade i skolans systematiska kvalitetsarbete samt att rektor inte har uttalade förväntningar på skolbiblio-

teket är exempel på problem som förekommer bland många skolbibliotek.

Skolbibliotek med låg tjänstgöringsgrad på skolbiblioteken har visat sig vara ett relativt utbrett fenomen som kan utgöra ett problem på flera sätt. Dels innebär en låg tjänstgöringsgrad på skolbiblioteket att det erbjuds få skolbibliotekarietimmars, dels innebär ett anställningsavtal på heltid ändå att skolbibliotekarietimmarna är få då många skolbibliotekarier är anställda på flera skolbibliotek samtidigt och tvingas dela upp sin tjänst. En stor del av de tillfrågade skolbibliotekarierna var inte delaktiga i skolans pedagogiska verksamhet, vilket är den absolut viktigaste förutsättningen för att komma ut ur det träska som hindrar skolbiblioteken från att bli annat än en lånestation för böcker. Det framgick tydligt i resultatet att skolbibliotekarierna ansåg det vara omöjligt för dem att vara en del av skolans verksamhet på grund av tidsbrist. Det är rimligt att anta att skolbiblioteket inte kan utgöra en viktig funktion på skolan om inte tillräckligt med tid för detta finns. För att synliggöra problemet handlar detta i grund och botten om att för få timmar leder till att möjligheten till pedagogisk delaktighet inte finns, som i sin tur leder till att skolbiblioteket förblir en utlåningsstation och aldrig kan bli en funktion i enlighet med Skolverket, Skolinspektionen och forskningens önskemål. Hur ska det över huvud taget vara möjligt för skolbiblioteken att vara en funktion och att bidra med de fördelar som forskningen visar att de kan göra om de blir avskurna och till viss del isolerade från övrig skolverksamhet på grund av *tidsbrist*, som en del skolbibliotekarier uttryckte det?

Något annat jag finner intressant är samtliga rektors övertygelse om skolbibliotekets viktiga uppdrag, där skolbibliotekarien kan arbeta läs- och litteraturfrämjande gentemot eleverna. Samtidigt tyckte en av rektorerna att det, alldeles utmärkt, går att ha ett obemannat skolbibliotek. Detta är motsägelsefullt därför att en skolbibliotekarie måste finnas för att det ska gå att arbeta läsfrämjande gentemot elever. Det räcker inte med en ansvarig lärare och det instämde rektorn själv med. Samtidigt, menar rektorn, är det möjligt att bedriva ett skolbibliotek utan bemanning. Uttalandet är märkligt därför att det i en mening ges dubbla budskap. Om det vore så att skolbiblioteket går att bedriva utan bemanning, borde rektorn inte samtidigt ha förväntningar på skolbibliotekets funktion som *förutsätter* att det finns en skolbibliotekarie. Annars förlorar skolbiblioteket sitt syfte och kan heller inte leva upp till de förväntningar som rektorn har. Utöver detta finner jag det en aning underligt att åtminstone en av rektorerna upplevde att

det fanns en bristande kommunikation mellan rektor och skolbibliotekarie, men att inget försök till samverkan mellan rektor och skolbibliotekarie görs.

Det är märkvärdigt att ett eller flera problem påtalas men samtidigt görs ingen ansträngning för att lösa dessa problem. Om rektorn upplever att det finns en bristande kommunikation, eller att kommunikationen till och med är obefintlig som åtminstone en av rektorerna tyckte, så torde ett naturligt steg vara att upprätta en kontakt med skolbibliotekarien. Första steget i den riktningen kan vara att åtminstone inkludera skolbiblioteket i skolans systematiska kvalitetsarbete och försöka reda ut skolbiblioteksuppdraget. Skolbiblioteket är, enligt rektorn, inte inkluderat i skolans systematiska kvalitetsarbete. En av orsakerna till detta var att de låg under olika förvaltningar och att rektorn i fråga ansåg att det ansvaret, det vill säga till uppföljning och utveckling, inte låg på rektorn. Snarare är det den förvaltning som skolbibliotekarien tillhör som ska ansvara för uppföljningen, tyckte rektorn. Detta anser jag inte vara rätt väg att gå och det borde ligga i rektorns intresse att själv göra en uppföljning på skolbiblioteket eftersom skolan betalar för denna tjänst. Tjänsten köps in från en annan förvaltning och då anser jag att rektorn bör intressera sig för hur tjänsten används, hur den fungerar och om något kan bli bättre. Skolbibliotekarierna kommer antagligen inte att göra några uppföljningar eller annat så länge det inte finns klagomål från skolans sida och så länge skolan betalar för tjänsten – det är därför i hög grad rektorns ansvar att göra dessa uppföljningar.

Diskussionen om ansvarsfrågan är ett ständigt förekommande ämne som genomsyrar hela skolbiblioteksverksamheten. Vem ansvarar för vad? Var ligger problemet? Vem är skyldig till att det ser ut som det gör? Dessa tre frågor är svåra att svara på och skiljer sig markant beroende på vem som tillfrågas. Den ansvarsförskjutning som görs från rektorsnivå till politikernivå kan till viss del rättfärdigas, åtminstone när det kommer till sådant som skolans budget. Däremot påverkas skolbiblioteket på många fler sätt än endast resursfördelning och som faktiskt är rektors ansvar. Sådant som ovan nämnts, exempelvis samverkan, kommunikation och uppdragsbeskrivning mellan skolledning och skolbibliotek är mycket viktiga faktorer för att de fördelar med skolbiblioteket som beskrivs av forskningen ska kunna aktualiseras. Ansvarsfrågan är således lite av en het potatis när det kommer till skolbiblioteket och det är förståeligt att så är fallet. En oklarhet i ansvarsfrågan tyder på att det någonstans är diffust och otydligt. Tydligt är det dock att både huvudmän

och rektorer har ett stort ansvar för skolbiblioteket och att detta ansvar inte kan lämnas över till skolpersonal.

Vad gäller huvudmannanivån är det djupt beklagligt höra en rektor uttrycka en rädsla för att *väcka en sovande björn*, när hon tillfrågades om hon kunde tänka sig att lyfta skolbiblioteksfrågan för diskussion på politikernivå. Hon menade att risken med att nämna skolbiblioteket till politikerna är att de kommer att dra in ännu mer pengar, i sparandesyfte. Det vill säga att det blir som en *påminnelse* om att det går att spara pengar. Om det är på detta sätt som rektorn beskriver, är det djupt beklagligt då det inte går att lyfta upp frågan där den hör hemma – i alla fall inte utan att riskera att förvärra situationen. En rektor har i detta fall heller inte mycket spelutrymme utan kan endast hoppas på att politikerna inser värdet av skolbibliotek och att de ser till elevernas bästa, det vill säga att satsa på skolbiblioteken och inte tvärtom.

5.2 Systemfelsparadoxen – de inbäddade problemen med skolbiblioteken

Resultatet i utredningen visar bland annat att skolbiblioteket är i behov av att utgöra en funktion på skolan. Detta är ett önskemål från flera skolbibliotekarier, men förutsättningen för att skolbiblioteket ska kunna utgöra en funktion slås undan därför att ekonomiska resurser inte tilldelas. Det är med andra ord att betrakta som en *omöjlighetsverksamhet*, det vill säga endast en vision som aldrig kommer att kunna uppnås.

Skolbiblioteksutvecklingen, såväl på nationell som på lokal nivå, lamslås av vad jag väljer att kalla för *systemfelsparadoxen*. Det vill säga en eller flera inre eller yttre orsaker som inte gör det möjligt att uppnå det önskvärda resultatet därför att systemet från början är konstruerat för att inte tillåta det ske. Nedan diskuteras de orsaker som hämmar skolbiblioteksutvecklingen på ett djupare plan, men för att nämna några orsaker som bidrar till systemfelsparadoxen så är dessa bland annat den upplevda tidsbristen, som för övrigt starkt hör ihop med bristen på ekonomiska resurser samt de juridiska bestämmelser som reglerar skolbiblioteket. Det är i huvudsak dessa orsaker som hämmar möjligheten att uppnå det ideala skolbiblioteket i enlighet med forskningens rekommendationer.

Två problem med skolbiblioteken som diskuteras ovan – det vill säga upplevd tidsbrist och brist på ekonomiska resurser – kan förklaras på minst två sätt: Antingen beror problemet med tidsbrist på att huvudman och rektor inte ser skolbiblioteket som mer än en

utlåningsstation (det vill säga en från början felaktig syn på skolbibliotekets roll i skolan), eller också får inte rektor tillräckligt med resurser för att upprätthålla skolbiblioteket som en funktion med tillräckligt många timmar. Systemfelet i det första fallet ligger i att skolledningen bestämmer huruvida skolbiblioteket ska utgöra en funktion på skolan eller endast vara en utlåningsstation. Oavsett vilken inställning som dominerar på en enskild skola så är de juridiska bestämmelserna redan uppfyllda så länge det finns ett skolbibliotek på skolan. Systemfelet i det andra fallet är istället att skolledningen inte kan påverka de ekonomiska resurserna (bortsett från prioriteringar). På nationell eller statlig nivå har inga extra resurser tilldelats bortsett från tillfälliga ekonomiska avlastningar, vilket enligt forskningen inte har löst problemet med bristande ekonomiska resurser.

I det första fallet är det extra problematiskt eftersom i de fall där rektor har tillräckligt med ekonomiska resurser för att tillgodose skolbibliotekets behov så kan *inställningen till* och *synen på* skolbiblioteket vara ett hinder för att skolbiblioteket någonsin ska kunna bli annat än en utlåningsstation. I det andra fallet, där ekonomiska resurser inte finns, spelar det ändå ingen roll vad rektor har för syn på skolbiblioteket – pengarna finns ändå inte för att förverkliga det goda skolbiblioteket, hur mycket rektor eller annan part än önskar. Något annat som visat sig vara ett problem, och som också framkom i minst ett av rektorssamtalen, är de brister och svagheter som finns i de juridiska bestämmelserna om skolbibliotek. De delar av skollagen som reglerar skolbiblioteken är alldeles för vaga och som till sin kläna natur också lämnar stort tolkningsutrymme av vad ett skolbibliotek är. Den nuvarande lagstiftningen tillåter rektor att, i en lokal eller ett rum, rada upp ett antal böcker för att 'bocca av' det juridiska kravet på ett skolbibliotek. Detta är givetvis inte tillräckligt – i alla fall inte om kravet är att skolbiblioteket också ska utgöra en funktion på skolan. Av den anledningen har Skolverket och Skolinspektionen skapat en egen kravlista på förutsättningar som bör vara uppfyllda för att ett skolbibliotek ska anses vara av god beskaffenhet. Skolverkets och andra aktörers krav är dock kraftlösa i den bemärkelsen att det är lagkraven som ytterst är vägledande och de enda som en huvudman behöver följa. Det är därför inte säkert att skolledningen väljer att självant följa dessa anvisningar av vad forskningen visar är viktigt. Problemet med den ovannämnda systemfelparadoxen kan således härledas även hit – det är lagen som behöver förtydligas och skärpas om skolbiblioteken någonsin ska lyckas komma ut ur den undanskymda plats som de befinner sig på nu.

Vägen framåt går genom att inte bara identifiera grundproblemen som åtminstone det senaste decenniets diskussioner och studier inom skolbiblioteksområdet handlat om. Det gäller att också bestämma sig för att lösa problemen, vilket kräver att skolbiblioteksfrågan lyfts upp på nationell nivå. Vi vet redan, sedan länge, att det till exempel saknas resurser och att rektors syn på skolbiblioteket har en stor påverkan på vad det blir av skolbiblioteket. Nästa steg är nu att förändra grundsystemet och att de faktorer som orsakar problemen i skolbiblioteksverksamheten åtgärdas. Den grundläggande idé som varit vägledande i denna utredning bland skolbiblioteken i Halland kommer från viljan att skapa en *medvetenhet* om skolbibliotekets viktiga roll, först och främst inom den egna regionen men också bland övriga aktörer. En medvetenhet är viktig att skapa därför att det annars är svårt att motverka den snäva syn på skolbibliotekets roll som många huvudmän och rektorer har, där skolbiblioteket endast är en utlåningsstation. Det måste däremot finnas tillräckligt med avsatta resurser för att kunna upprätthålla ett skolbibliotek på den höga nivå som Skolverket och Skolinspektionen önskar. Annars riskerar det *goda skolbiblioteket* förbli en aldrig uppnådd dröm.

Något annat som skulle kunna utgöra ett problem är skolbibliotekspersonalens kompetens och utbildning. Enligt den forskning som bedrivits inom området är det av största vikt att skolan anställer skolbibliotekarier med rätt utbildning och rätt kompetens för att skolbibliotekets effekter ska maximeras, med andra ord för att uppnå det goda skolbiblioteket. Samtidigt visar resultatet att ett flertal skolbibliotek är bemannade av skolbibliotekarier som endast har läst någon enskilda biblioteksrelaterad kurs. Frågan är därför om den pedagogiska kompetensen som en skolbibliotekarie många gånger behöver ha finns och om skolbibliotekarien har tillräckligt med kunskaper inom läsförmedling och litteratur? Enligt forskning vet vi att så inte är fallet – en utbildad skolbibliotekarie har oftast mer kompetens inom olika områden. Ändå väljer skolor att anställa lärare som har ett uttalat intresse för skolbiblioteket trots att det kan finnas utbildade skolbibliotekarier att tillgå. I de fall där det inte finns utbildade skolbibliotekarier att anställa är det mer förståeligt om en lärare med uttalat skolbiblioteksintresse övertar den rollen, enligt principen *hellre en lärare i biblioteket än ett obemannat bibliotek*, men det är knappast att anse som ett mål att sträva efter eller en långsiktig lösning på personalfrågan. Majoriteten av de skolbibliotek som svarat på intervjuenkäten har dock uppgett att de har avlagt en examen på minst kandidatnivå, vilket är att anse som positivt.

Bekymrande är också det faktum att det på många skolbibliotek inte fanns uttalade förväntningar från rektor på skolan. Det skulle kunna innebära att så många som 42 %, som svarat att det inte finns uttalade förväntningar eller att de inte ens vet om det finns, saknar ett viktigt stöd och vägledning i arbetet. Uttalade förväntningar kan innebära att skolbibliotekarien kan förhålla sitt arbete till någonting och risken att *famla i blindo*, som en av respondenterna uttryckte det, blir mycket mindre. Uttalade förväntningar från rektor är också positivt ur den bemärkelsen att det kan betyda att det finns en tanke med skolbiblioteket som går utöver en utlåningsstation för böcker. Det kan med andra ord innebära att rektor ser skolbiblioteket som en funktion och därför finns det även uttalade förväntningar på vilken roll som skolbiblioteket ska ha – det finns en uttänkt plan med skolbiblioteket. Resultatet, där så många som 42 % inte har uttalade förväntningar från rektor, är därför bekymrande men trots allt inte särskilt förvånande. Flera skolbibliotekarier upplevde att kontakten mellan rektor och skolbibliotek var *extremt dålig*, det är således inte förvånande att förväntningar inte har kommunicerats mellan de båda parterna.

Något som kan sägas gå hand i hand med rektors uttalade förväntningar på skolbiblioteket är huruvida skolbiblioteket är föremål för förbättrings- och utvecklingsarbete och om skolbiblioteket är representerat i skolans systematiska kvalitetsarbete. Kvalitetsarbetet, som årligen genomförs, har en enorm vikt vad gäller möjligheten för utveckling och förbättring för skolans olika verksamhetsområden. Många av de skolbibliotekarier som svarat på enkäten menar att skolan inte inkluderar skolbiblioteket i SKA, vilket kan ha många orsaker. Ett rimligt antagande är att rektor, som är ansvarig för det systematiska kvalitetsarbetet, inte ser skolbiblioteket som ett område som är i behov av ständig utveckling och förbättring. Skolbiblioteket är kanske bara en utlåningsstation, vilket inte ställer krav på utveckling eller uppföljning av verksamheten. Det är svårt att tro att skolbiblioteket har en hög status eller att skolbibliotekets verksamhetsområde skulle vara av stor betydelse för rektor, annars hade skolbiblioteket inte uteslutits från årets viktigaste kvalitetsuppföljning. Det kan mycket väl finnas andra skäl till att skolbiblioteket inte är representerat i kvalitetsarbetet, men det är rimligt att anta att den största orsaken till detta är rektors syn och inställning till skolbiblioteket. En sådan orsak motiverar bara ytterligare vikten av att utredningar som dessa görs, för att förhoppningsvis öka höja medvetenheten hos huvudmän och rektorer kring vikten av att skolbiblioteket inte hamnar i skymundan.

Trots att det finns många förbättrings- och utvecklingsområden inom skolbiblioteksvärlden i Sverige finns det onekligen en hel del positiva aspekter att belysa. Det faktum att skolbiblioteken, enligt utredningens resultat, visar hur väl fungerande arbetet med eleverna är vilket är att anse som glädjande. Skolbibliotekariernas fantastiska arbete med att anpassa verksamheten till elevgrupper med olika behov och att sträva efter ett elevinflytande är värt beröm. Trots att många skolbibliotek inte är delaktiga i skolans pedagogiska arbete, mer eller mindre på grund av ett uteslutande, så visar denna utredning att skolbibliotekarierna kämpar med att nå eleverna så snart de är innanför skolbibliotekets väggar. Detta läsfrämjande arbete sker mer eller mindre på eget initiativ, oavsett om skolbibliotekarien ges utrymme även utanför skolbibliotekets lokaler. Likaså verkar skolbibliotekarierna se elevinflytandet som en självklarhet, då det är eleverna som är centrum i skolbiblioteksverksamheten. Trots dessa glädjande resultat är det fortfarande bekymrande att många skolbibliotekarier inte får en möjlighet att göra klassrumsbesök och på andra sätt arbeta med läsfrämjande ute i klassrummen. I de fall där de får tid till detta, menade en del respondenter att tiden inte var tillräcklig. Det är inte en god idé att anta att skolbibliotekarien endast ska vara innanför skolbiblioteket och arbeta läsfrämjande i lokalerna. Det är inte en självklarhet att alla elever besöker skolbiblioteket. Precis som en skolbibliotekarie menade är det därför lika viktigt för skolbiblioteket att nå eleven. Detta är emellertid inte möjligt om inte skolbiblioteket blir en integrerad del av det pedagogiska arbetet på skolan. Således är det viktigt att den naiva synen av att skolbibliotekarien endast ska stanna innanför den egna lokalen upphör – skolan är skolbibliotekariens arbetsområde, inte endast i en lokal där böcker kategoriskt står uppstapade i bokhyllor.

Av de resultat som framkommit är det tämligen enkelt att dra slutsatsen att det finns stora utvecklingsområden för skolbiblioteken. Mycket kan göras, och än viktigare, mycket bör göras. När skolbibliotekarierna fick frågan om vad de ansåg kunde bli bättre på deras skolbibliotek var svaret bland annat att de behöver fler skolbibliotekarietimmars. Det nuvarande upplägget på många skolor är helt enkelt för lite. En låg grad av bemanning tillsammans med för få skolbibliotekarietimmars på en skola med flera hundra elever gör skolbiblioteksuppdraget nästintill omöjligt. Rektor behöver också engagera sig mer och inte se skolbiblioteket som en avskild verksamhet som agerar självständigt från resterande skolverksamhet. En viss självständighet åtnjuter alla som arbetar inom en skola – men när

skolbibliotekarier på olika håll ber om att rektor ska engagera sig mer och intressera sig mer för skolbiblioteket, bör man fundera kring om inte det nuvarande arbetsupplägget behöver ses över. Det önskas även mer samarbete mellan lärarna och skolbibliotekarierna, vilket är ett annat sätt att uttrycka att de önskar en större pedagogisk delaktighet. Det är inte förvånande att många skolbibliotekarier egentligen säger samma sak men formulerar sig på olika sätt och använder olika ord. Skolbiblioteket som en pedagogiskt delaktig funktion är det allra viktigaste för skolbiblioteket. Utan denna grundförutsättning är skolbiblioteket endast en utlåningsstation för böcker, vilket är huvudanledningen till det missnöje som finns inom skolbiblioteksvärlden.

5.3 Slutsatser och avslutande reflektion

Det dataunderlag som samlats in från skolbibliotekarierna och rektorer runt om i Halland visar att det finns en stor variation mellan skolbiblioteken i regionen. Resultatet i utredningen stämmer väl överens med den tidigare forskning som bedrivits det senaste decenniet och skolbiblioteken befinner sig i stort sett i samma situation idag som under de senaste tio åren. Med det sagt stampar de halländska grundskolebiblioteken fortfarande i *lånestationsträsket*, likväl som försöken att göra skolbiblioteksverksamheten bättre fortfarande är en *omöjlighetsverksamhet*. Det är beklagligt att mer eller mindre ingenting har hänt sedan åtminstone ett decennium tillbaka. Samtidigt är det förståeligt att så är fallet, därför att de orsaker som under dessa tio år har pekats ut som källan till problemet med skolbiblioteksverksamheten inte har åtgärdats. Huvudmän och rektorer kommer inte på egen hand att radera den ojämlikhet som råder såväl nationellt som regionalt bland grundskolorna. Inte om spelreglerna förblir som de är nu, med tanke på den stora tolkningsfrihet som finns och den stora möjligheten att undkomma att upprätta ett skolbibliotek värt namnet, vilket utnyttjas av många skolor. Varför skulle vi över huvud taget behöva en förändring? Förutom de brister och problemområden som både skolbibliotek och rektorer upplever och som bör göras något åt, är kanske det största problemet ojämlikheten bland skolor. Med den nuvarande situation som råder kan vi inte tala om en likvärdig skolutbildning för alla elever, trots att det borde vara det. Att skolbiblioteket, under rätt förutsättningar, kan utgöra ett sådant enormt positivt inflytande på elevers studieresultat är djupt orättvist om detta endast gynnar vissa elever men inte andra. Med den nuvarande situationen kan en elev fräntas möjligheten att prestera lika bra som andra elever endast på grund av att det fattas

ett skolbibliotek som kan arbeta och stödja eleven i dennes studier. I teorin ska det inte spela någon roll vilken skola en elev väljer – oavsett om det är i Haparanda eller i Ystad. Jämlika förutsättningar för elever att klara sina studier och få det stöd som krävs ska vara gällande oavsett skola. Idag är så inte fallet, varken i norr eller i syd och, enligt utredningens resultat, definitivt inte i Halland. Skillnaden mellan skolbibliotek kan således vara enorm.

Några av de aspekter där skolbiblioteken i Halland skiljer sig starkt mellan varandra är sådant som tjänstgöringsgrad, utbildning och om skolbiblioteket är integrerat i skolans pedagogiska verksamhet eller inte, även inom samma kommun. Trots att en del kategorier visade positiva resultat, som exempelvis att skolbiblioteket klarar av att anpassa sin verksamhet efter olika elevgruppers behov, är det fortfarande tydligt att det finns stora problemområden inom skolbiblioteksverksamheten som måste åtgärdas. De skolbibliotekarier som upplever att de inte får stöd av skolledning, att det saknas engagemang, kommunikation och samverkan mellan skolbiblioteket och skolledningen, är en för betydande andel för att ignoreras. Resultatet som framgår av utredningen visar på stora problemområden, kopplat till dessa typer av frågor, där orsaken till de upplevda problemen kan härledas till bland annat enskilda rektors syn på skolbiblioteken. Utöver detta visar utredningen även att olika inre och yttre faktorer så som ekonomi, lagstiftning och lokalpolitiska beslut har en stor inverkan på hur skolbiblioteket utformas. Många gånger är dessa faktorer starkt relaterade till varandra, vilket gör det svårt att med säkerhet säga vilken av dessa faktorer som kan ses som huvudfaktorn till alla dessa problem. Det är kanske heller inte nödvändigt att veta. Istället är det mycket enklare och mer rättvist att summera denna problematiska situation med skolbiblioteksverksamheten i Halland med att samtliga ovannämnda faktorer bidrar till detta upplevda och faktiska problem med skolbiblioteken. Däremot kan lagstiftningens utformning ändå sägas vara den största enskilda faktorn till att situationen bland skolbiblioteken ser ut som den gör.

Särskilt intressant är just den juridiska aspekten av skolbiblioteksverksamheten. I samtal med de olika rektorerna har det framkommit att lagstiftningen, som reglerar skolbiblioteken, har gjort det möjligt för rektorer att komma undan ansvaret över skolbiblioteket. Vad som är ett skolbibliotek eller inte, hur det ska bemannas och hur det ska användas i undervisningen eller om de över huvud taget ska användas i undervisningen sägs det mer eller mindre ingenting om. Det

tycks finnas ett inbäddat systemfel i lagstiftningen, som i denna utredning benämns som *systemfelsparadoxen*, som innebär att det finns en eller flera inre eller yttre orsaker som inte gör det möjligt att uppnå det önskvärda resultatet med skolbibliotek därför att systemet från början är konstruerat för att inte tillåta det ske. Det framgår också, av det dataunderlag som samlats in från rektorer i Halland, att rektorer har olika syn på skolbiblioteket. Frågor som berör vad ett skolbibliotek är, vilken funktion skolbiblioteket bör ha samt hur framskjuten eller tillbakadragen position den ska ha i skolans verksamhet är exempel på frågor som tolkas olika av samtliga rektorer.

Detta är också en av anledningarna till att det ser olika ut på grundskolorna. Samtidigt är det tydligt, i samtalen med rektorerna, att det finns en ansvarsförskjutning från rektornivå till politikernivå vad gäller skolbiblioteket. Vem är det egentligen som har ansvar? Trots att utredningen visar att rektorer har en mycket stor makt och ett stort inflytande på skolbiblioteksverksamheten, tenderar de att placera en stor del av detta ansvar på politiker. Rektorerna upplever heller inte att det finns tillräckligt med resurser för att bedriva ett skolbibliotek efter deras *ideal*. Trots att de själva kan styra över budgeten och genom fördelning och prioritering av ekonomiska resurser själva påverka skolbiblioteket, så menar de att resurserna inte räcker till. Däremot anser de att de har tillräckligt med resurser för att behålla skolbiblioteket som det är, det vill säga med de problem som de själva och andra har identifierat. Ska det förändras till det bättre krävs dock mycket mer resurser, i något fall dubbelt så mycket som nuvarande resurser.

Vidare visar utredningen att endast en av fyra rektorer väljer att inkludera skolbiblioteket i skolans systematiska kvalitetsarbete. Orsakerna till detta är att det bland annat inte bara blivit av, att det inte är nödvändigt och att det inte ligger under deras ansvarsområde att inkludera skolbiblioteket i kvalitetsarbetet. Den rektorn som har valt att inkludera skolbiblioteket i kvalitetsarbetet gör årligen en uppföljning, tillsammans med skolbibliotekarien, där de analyserar och identifierar förbättringsmöjligheter i syfte att utveckla skolbiblioteksverksamheten. Intressant är också det faktum att rektorerna känner till konsekvenserna av vissa beslut och är fullt medvetna om en del av de fördelar som ett skolbibliotek medför, men väljer trots det ibland att inte agera på ett sätt som skulle generera dessa fördelar. Varför så är fallet är svårt att svara på, men en rimlig förklaring är att det har att göra med vilken syn rektorerna har på skolbiblioteket. Ett bra

exempel på detta är just det systematiska kvalitetsarbetet. En av rektorerna förklarade att det *bara inte blivit av* och att det inte riktigt finns en anledning till att skolbiblioteket inte ingår i kvalitetsarbetet. I detta fall är det rimligt att tänka sig att rektorn över huvud taget inte funderat kring skolbibliotekets position i kvalitetsarbetet. Rektorn har inte gjort ett aktivt val att utesluta skolbiblioteket, snarare är skolbibliotekets icke-inkludering i kvalitetsarbetet en konsekvens av rektorns *passivitet*. Båda kan dock påverka skolbiblioteksverksamheten lika mycket. En annan förklaring kan vara att om rektorn anser att skolbiblioteket inte är en prioriterad fråga, varken vad gäller tid eller resurser, kommer rektorn inte att ägna sig åt sådant som berör skolbiblioteket.

Avslutningsvis kan vi därför konstatera att det fortfarande finns stora utvecklingsbehov gällande skolbiblioteksverksamheten, åtminstone i Halland. Det är möjligt att anta att resultatet som framkommit i denna utredning även gör sig gällande på nationell nivå. Det ser med andra ord likadant ut över hela Sverige, i vissa kommuner sämre än i andra. Med tanke på att denna studie inte sträcker sig bortom Hallands gränser är det en god idé att dra sådana slutsatser med en viss försiktighet. Det är däremot inte orimligt att anta att resultatet i denna studie även kan sägas gälla för hela Sverige. Hur som helst kommer de utvecklingsbehov som identifieras i denna utredning inte att kunna tillgodoses på lokal nivå, därför att vi konstaterade att det krävs större förändringar på nationell nivå för att detta över huvud taget ska vara möjligt att genomföra. Det viktigaste att se över är utan tvekan lagstiftningen – då den är grunden till de problem som lyfts fram i denna utredning. Nästa problem är onekligen det som samtliga rektorer lyfte fram, nämligen ekonomin. Det finns inte tillräckligt med ekonomiska resurser för att bedriva ett skolbibliotek så som det enligt forskning bör bedrivas för att uppnå goda studieresultat. Min förhoppning är att denna utredning åtminstone i någon mån bidrar till en ökad medvetenhet om skolbiblioteket och att samtliga aktörer som på något sätt har ett ansvar för skolbiblioteksfrågan, kommer att reflektera kring skolbibliotekets roll på den enskilda skolan. Vi vet vilken effekt skolbiblioteket har på elevers studieresultat. Nu är det dags att vi agerar efter denna kunskap.

6. Förslag på åtgärder

- **Skolbibliotekarierna bör inkluderas i skolans pedagogiska arbete** – Allt för många skolbibliotekarier upplever ett utanförskap, där skolbiblioteket bedrivs som en egen och isolerad verksamhet. Risken är att skolbiblioteket inte uppfyller annan funktion än att vara en utlåningsstation för böcker, vilket innebär att skolan missar de viktiga fördelar som skolbiblioteket innebär för elevers studieresultat.
- **En kommunikation och samverkan mellan skolledning och skolbibliotekarier är önskvärt** – En skola med bristande kommunikation i något led riskerar att medföra missförstånd och en otydlighet i uppdraget vilket kan ha stora konsekvenser för skolverksamheten.
- **Tjänstgöringsgraden på skolbiblioteken i Halland bör öka avsevärt** – Personal på skolbiblioteken runt om i Halland larmar att det inte finns tillräckligt med tid för skolbiblioteksuppdraget, vilket innebär att elever erbjuds mycket få skolbibliotekstimmar. Skolbibliotekarier bör ha en heltidsanställning på ett och samma skolbibliotek om det ska anses finnas tillräckligt med tid för att bedriva skolbiblioteksuppdraget.
- **Utbildad personal på skolbiblioteket är önskvärt** – En förutsättning för skolbibliotekets möjlighet till att utgöra en funktion på skolan där skolbibliotekspersonal kan möta elevers behov och arbeta med de uppgifter som hör till skolbiblioteket är att personalen är utbildade och har rätt kompetens. Forskning visar att det behövs utbildade skolbibliotekarier snarare än lärare med ett skolbiblioteksansvar, därför är det önskvärt att fler skolbibliotekarier utbildas och anställs inom skolbibliotek.
- **Möjlighet att erbjuda påbyggnadsutbildning för skolbibliotekspersonal i Halland** – För att möta det behov som finns av adekvat utbildad personal på skolbibliotek skulle en åtgärd kunna vara att undersöka möjligheterna att erbjuda påbyggnadsutbildning via Högskolan i Halmstad. Pedagoger som får relevant biblioteksutbildning respektive bibliotekarier som får relevant pedagogisk utbildning.
- **Skolbiblioteket bör vara föremål för analys, uppföljning och utveckling i skolans systematiska kvalitetsarbete** – I annat fall är risken stor att skolbiblioteket förblir på samma nivå. Det är nästintill omöjligt för skolbiblioteket att utvecklas, än mindre att effektivisera skolbiblioteksuppdraget, om inte en analys och uppföljning av skolbiblioteket görs. Möjligheten att på regional nivå ta fram material eller riktlinjer som kan hjälpa rektorer att få med skolbiblioteket i det systematiska kvalitetsarbetet bör, om önskat, utredas närmare.
- **Ett fortsatt arbete för ett ökat medvetande är mycket önskvärt** – Arbetet med öka medvetandet gällande skolbibliotekets effekter måste fortsätta. En stor del av de mindre glädjande resultatet kan förklaras med vilken syn på, inställning till och kunskap om skolbiblioteket som ledande aktörer har. Det handlar därför om att finna kanaler och metoder för att sprida information i syfte att öka medvetandet och kunskapen om skolbibliotekets effekter.
- **Skollagen och övriga juridiska bestämmelser som reglerar skolbibliotek bör förtydligas** – En svag definition och en nästintill obefintlig beskrivning av skolbiblioteksverksamhet skapar stort tolkningsutrymme. Trots att lagar och andra bestämmelser förutsätter en viss tolkningsfrihet, så lämnar nuvarande beskrivning alldeles för stora möjligheter till tolkning, vilket gör att skolbiblioteken ser olika ut beroende på hur och vem som tolkar lagtexten.
- **Jämlikheten mellan skolor gällande tillgång till skolbibliotek måste öka** – Idag finns allt för stora skillnader mellan skolbibliotek, såväl i Halland som för hela landet. Med detta tillkommer stora problem, så som en ojämlig utbildning för elever och ojämlighet i förutsättningar gällande studiestöd, läsning och annat som kan härledas till skolbiblioteket. Elevers möjligheter att lyckas i skolan ska inte bero på var de bor eller vilken skola de går på. Det är således av yttersta vikt att samtliga ovanstående förslag ses över om det ska vara möjligt att minska den ojämlighet i grundskoleutbildning som utredningen visar för Halland.

Källförteckning

- Aberbach, J.D. Chesney, J.D. & Rockman, B.A. (1974). Exploring Elite Political Attitudes: Some Methodological Lessons. Institute of Public Policy Studies. Disc. Paper. No. 60
- Alvesson, Mats (2011). *Intervjuer: genomförande, tolkning och reflexivitet*. Malmö: Liber
- Barrett, Helle (2010). *Skolbibliotekets möjligheter: från förskola till gymnasium*. Lund: BTJ Förlag
- Bennison, M. (2013). *Fick gymnasierreform och skollagsändring 2011 några konsekvenser? En undersökning av Gymnasiebibliotekets integrering i undervisningen*. Dissertation. University of Borås/Swedish School of Library and Information Science (SSLIS). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-17124>
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1998). *Kunskaps-sociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Bikos, G., Papadimitriou, P. and A. Giannakopoulos, G. (2014). *School libraries' impact on secondary education: a users' study*. Library Review, Vol. 63 No. 6/7, pp. 519-530. <https://doi.org/10.1108/LR-11-2013-0139>
- Björkman, C. (2008). *Internal Capacities for School Improvements. Principals' Views in Swedish Secondary Schools*. Avhandling vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Chapman, C. & Armstrong, P. & Harris, Alma & Muijs, Daniel & Reynolds, David & Sammons, Pam. (2012). *School effectiveness and improvement research, policy, and practice: Challenging the orthodoxy?*. 1-298. 10.4324/9780203136553
- Dahlstedt, Magnus (2007). *I val (o)frihetens spår: segregation, differentiering och två decennier av skolreformer*. Pedagogisk forskning i Sverige 2007:1 20-38.
- Denscombe, Martyn (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 3., rev. och uppdaterade uppl. Lund: Studentlitteratur
- DIK (2020). *Här är årets Skolbibliotek i världsklass*. Pressmeddelande från DIK-förbundet 2020-06-04. Hämtad från <https://dik.se/om-oss/pressrum/pressmeddelanden/har-ar-arets-skolbibliotek-i-varldsklass-2020>
- Elley, W. B. (red.). (1994). *The IEA study of reading literacy: Achievement and instruction in thirty-two school systems*. Oxford, England: Elsevier Science Ltd.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann E. & Wängnerud, Lena (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Femte upplagan Stockholm: Wolters Kluwer
- Francis, Briana & Lance, Keith & Lietzau, Zeth. (2010). *School Librarians Continue to Help Students Achieve Standards: The Third Colorado Study*. (A CLOSER LOOK report). Online Submission
- Francke, H. and Gärdén, C. (2013). *Forskning om informationskompetens i skolsammanhang*. I *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. BTJ Förlag, pp. 142-203. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-5137>
- Froese, V. (1997). *The relationship of school materials and resources to reading literacy: An international perspective*. I: K. Haycock (red.), *Information rich but knowledge poor? Emerging issues for schools and libraries worldwide*. Research and professional papers presented at the Annual Conference of the International Association of School Librarianship held in conjunction with the Association for Teacher-Librarianship in Canada. Vancouver, British Columbia, Canada
- Gaver, M. (1958). *Every child needs a school library*. Opening address at School Libraries, Information Literacy, American Library Association, Chicago, IL.
- Gildersleeves, Lucy. (2012). *Do school libraries make a difference?: Some considerations on investigating school library impact in the United Kingdom*. Library Management. 33. 403-413. 10.1108/01435121211266212
- Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. Nationell biblioteksstrategi, Stockholm: Kungliga biblioteket
- Göteborgs stad (2014). *Skolbiblioteksutredning 2013/14*. Handling 2014 nr. 17. Göteborg: Avdelningen för Utbildning, Barn och unga och Folkhälsa

- Haycock, K. (2003). *Connecting British Columbia (Canada) School Libraries and Student Achievement: A Comparison of Higher and Lower Performing Schools with Similar Overall Funding*, American Library Association
- Hell, M. (2010). *Skolbibliotek och kvalitet. Hur ser rektorer, skolbibliotekarier och skolinspektörer på kvalitet?* Magisteruppsats, institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Borås: Högskolan i Borås
- Holmgren, W. & Johansson, S. (2013). *Hur kvalitetsgranskar man ett skolbibliotek?* (Magisteruppsats). Hämtad från <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:698220/FULLTEXT01.pdf>
- Holmqvist, A. & Pålsson, S. (2013). *Skolbiblioteken i dokumenten*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/skolbibliotek/konferensreportage/dok-1-192325>
- Höög, Jonas & Johansson, Olof (red.) (2011). *Struktur, kultur, ledarskap: förutsättningar för framgångsrika skolor*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Jarl, Maria, Blossing, Ulf & Andersson, Klas (2017). *Att organisera för skolframgång: strategier för en likvärdig skola*. Stockholm: Natur & Kultur
- Jarl, Maria & Rönnberg, Linda (2019). *Skolpolitik: från riksdagshus till klassrum*. Tredje upplagan Stockholm: Liber
- Karlberg, D. (2011). *Tillgängligt bibliotek eller låst bokrum?: Om bibliotekstillgänglighet och biblioteksintegration i Uppsalas grundskolor* (Dissertation). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-171631>
- Klinger, D.A., Lee, E.A., Stephenson, G., Deluca, C. & Luu, K. (2009). *Exemplary school libraries in Ontario*. Toronto, ON: Ontario Library Association
- Krueger, K. S. & Donham, J. (2013). *Professional staffing levels and fourth-grade student research in rural schools with high-poverty levels*. School Library Media Research, 16
- Kungliga biblioteket (2016). *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs 2016. Grundskolebibliotek. Gymnasiebibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket
- Langlet, Pieter & Wärneryd, Bo (1980). *Att fråga: om frågekonstruktion vid intervju- och enkätundersökningar*. Stockholm: Statistiska centralbyrån
- Limberg, Louise (1987). *På jakt efter den skolbiblioteksidé som flyr oss*. Biblioteksbladet, 5/6, s. 144-147
- Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. 2. uppl. Stockholm: Statens skolverk
- Limberg, Louise & Lundh, Anna Hampson (red.) (2013). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. Lund: BTJ förlag
- Loertscher, David V. (1988). *Taxonomies of the school library media program*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited
- Malmberg, Sofia (2017). *Skolbiblioteket som pedagogisk investering*. Lund: BTJ
- Malmberg, Sofia (2018). *Skolbibliotek: en handbok för skolbiblioteksansvariga*. Första upplagan Stockholm: Natur & Kultur Läromedel
- Malmberg, Sofia & Graner, Teo (2014). *Bibliotekarien som medpedagog eller Varför sitter det ingen i lånedisken?* Lund: BTJ förlag
- Mason, Jennifer (1996). *Qualitative researching*. London: Sage
- Merriam, Sharan B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur
- Myers, Michael D. (2013). *Qualitative research in business & management*. 2. uppl. London: Sage
- Nilsson, Monica (2003). *Informationsfärdighet i skolan*. Lund: Bibliotekstjänst
- Ofsted (2006). *Good school libraries: Making a difference to learning*. Ofsted: London
- Parker, Martin. (2000). *Organizational culture and identity*. London: Sage
- Perlenberg, C. B. (2017). *Lövgårdesskolan har större problem än vandalisering*. <https://www.expressen.se/gt/ledare/csaba-perlenberg/lovgardesskolan-har-storre-problem-an-vandalisering/>

- Persson, V. & Almerud, M. (2017). *Utvärdering av statsbidraget för personalförstärkning i skolbibliotek*, Insatsutvärdering, DNR: 2017:222, Stockholm: Skolverket
- Pålsson, S. *Skolbiblioteken. En lagerlokal eller pedagogisk resurs?* s. 243-289. I: Fichtelius, Erik, Enarson, Eva, Hansson, Krister, Klein, Jesper & Persson, Christina (red.) (2017). *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi
- Quennerstedt, Ann. *Kommunens ansvar och inflytande på skolområdet*. I *Skolan som politisk organisation*. Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.) (2012). Uppl. 2, s. 51-64. Malmö: Gleerups
- Rothstein, B. *Varför är vissa skolor mer framgångsrika än andra?* I *Skolan som politisk organisation*. Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.) (2012). Uppl. 2, s. 67-81. Malmö: Gleerups
- Rubin, Herbert J. & Rubin, Irene S. (1995). *Qualitative interviewing: the art of hearing data*. Thousand Oaks: Sage
- Rutter, Michael & Maughan, Barbara. (2002). *School Effectiveness Findings 1979-2002*. Journal of School Psychology. 40. 451-475. 10.1016/S0022-4405(02)00124-3
- Schultz Nybacka, Pamela (2019). *Värdet av skolbiblioteket: en verksamhet för hållbar utbildning och bildning*. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi
- Schultz-Jones, B. A. & Oberg, D. (2015). IFLA Publication 167. Berlin/Boston: De Gruyter
- Skolinspektionen (2018). *Skolbiblioteket som en pedagogisk resurs*. Kvalitetsgranskningsrapport. DNR: 400:2016:11433
- Skolverket. *Juridisk vägledning om skolbibliotek*. I Läsandets kultur: slutbetänkande. SOU 2012:65
- Stribe, Birgitta (2007). *Skolbibliotek - en pedagogisk resurs i undervisningen*. Skol- och barnomsorgsförvaltningen, Skolbiblioteksforum, Växjö kommun
- Svensson, E. & Netskar, S. (2020). *Trendbrott i Göteborg: Fler nior i särskilt utsatta områden behöriga till gymnasiet*. Hämtad från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/sex-av-tio-elever-kan-ga-gymnasiet-i-utsatta-skolor>
- Troberg, A. & Linder, K. (2018). *Bemanna skolbiblioteken - Vi har inte råd att låta bli*. Dagens Samhälle. <https://www.dagensamhalle.se/debatt/bemanna-skolbiblioteken-vi-har-inte-rad-att-lata-bli-22905>
- Vamstad, J. *Skolpolitik på lokal nivå: Ett komplext och motsägelsefullt politikområde*. Ingår i: *Lokalt beslutsfattande*. Bolin, Niklas, Nyhlén, Sara & Olausson, Pär M. (red.) (2015), s. 77-93. Lund: Studentlitteratur
- Victorin, S. (2013). *Att starta skolbibliotek: En studie av två fristående skolor*. Masteruppsats, institutionen för ABM. Uppsala: Uppsala Universitet
- Walling, G. (1997). *I forskningsverkstaden*, opubl. Kapitelutkast. Stockholms Universitet: Statsvetenskapliga Institutionen

Bilagor

Bilaga 1. Intervjufrågor till rektorer

1) Skulle du i korthet kunna berätta hur länge du arbetat som rektor och vad du har för eftergymnasial utbildning?

2) Har skolan något skolbibliotek?

Om JA: Hur är skolbiblioteket organiserat? På vilket sätt ingår skolbiblioteket i skolans övriga verksamhet?

3) Vad innebär ett skolbibliotek för dig?

4) Anser du att skollagen som reglerar skolbibliotek är enkel att tyda? Känner du att du förstår innehållet? Ser du några svagheter i lagstiftningen?

5) Vilka hinder eller svårigheter ser du med skolbibliotek och att ha ett välutvecklat skolbibliotek på din skola?

6) Hur ser ditt ideala skolbibliotek ut om du utgår från din fantasi?

7) Har skolan tillräckligt med ekonomiska resurser och andra resurser eller förutsättningar för att kunna bedriva ett välutvecklat skolbibliotek?

OM NEJ: Hur mycket resurser anser du att du behöver?

Delfrågor:

a) Är det en fråga om prioritering snarare än att det saknas resurser?

b) Beror det på politiska faktorer att det saknas resurser?

c) Kan rektor på något sätt påverka det politiska? T.ex. om rektor lyfter fram hur viktiga skolbiblioteken är?

8) Hur ser du på skolbibliotekets personal? På vilket sätt är personalen behövlig?

Skulle det gå att ha ett skolbibliotek utan bemanning?

Om JA: Hur hade ett obemannat skolbibliotek påverkat biblioteksverksamheten på skolan?

9) Vad har du för förväntningar på skolbibliotekarien?

10) Har du en kontinuerlig kommunikation med skolbibliotekarierna? Vad handlar i så fall kommunikationen om?

11) Vad för kompetenser/utbildning anser du att skolbibliotekarien bör ha?

12) Vad har skolbibliotekets personal för tjänstgöringsgrad, heltid/deltid?

Anser du att skolbibliotekets tjänstgöringsgrad är tillräcklig för att bedriva skolbiblioteksverksamhet?

13) Ser du några för- eller nackdelar med upplägget som ni har idag?

14) Känner du till vad skolbibliotekarien gör under arbetstid?

15) Besöker du skolbiblioteket någon gång?

Om JA: Under vilka omständigheter/anledningar då?

16) Vilka skulle du anse vara de viktigaste funktionerna som skolbiblioteket har?

(Har skolbiblioteket någon mer funktion än att bara vara en utlåningsstation för böcker?)

17) Vad för betydelse tror du att skolbiblioteket har för skolans mål och elevernas studieresultat?

18) Finns en skolbiblioteksplan på skolan?

Kompletteras denna med en verksamhetsplan?

19) På vilket sätt inkluderas skolbiblioteket i skolans pedagogiska verksamhet?

Om NEJ: Varför? Ser du några nackdelar med att skolbiblioteket inte är delaktigt i skolans pedagogiska verksamhet?

OM NEJ: Finns det tillräckligt med tid?

OM JA: På vilket sätt kan detta bli bättre utöver vad det redan är?

OM JA: Tror du att skolbibliotekarien skulle dela din uppfattning om att skolbiblioteket är inkluderat i skolans pedagogiska verksamhet?

20) Ingår skolbiblioteket i skolans systematiska kvalitetsarbete?

Om JA: På vilket sätt? Är skolbibliotekarien delaktig i detta?

Om NEJ: Varför inkluderas inte skolbiblioteket i SKA?

21) Finns det något övrigt som du vill tillägga? Kan jag ha missuppfattat dig på någon punkt?

Bilaga 2. Frågeformulär till skolbibliotekarier

- 1) Vilken/vilka skolor arbetar Du på?
- 2) Vad har Du för anställningsgrad?
(Heltid/halvtid/annat)
- 3) Vad har Du för eftergymnasial utbildning? (Bibliotekarieutbildning, lärarutbildning eller annan?)
- 4) Upplever Du att Du är integrerad i skolans pedagogiska verksamhet? Planeras hela eller delar av skolans undervisning tillsammans med dig? Om ja; På vilket sätt? Om nej; Är det något Du hade önskat?
- 5) Har rektor på din skola uttalade förväntningar på att, och hur, lärarna ska använda skolbiblioteket?
- 6) Har rektor uttalade förväntningar på Dig och skolbiblioteket eller arbetar Du mer efter "eget huvud", det vill säga att skolbiblioteksverksamheten inte är särskilt styrd ovanifrån?
- 7) Anpassas skolbiblioteket efter elever och elevgruppers behov? Om ja; På vilket sätt? Om nej; Hade det varit önskvärt?
- 8) Har eleverna inflytande på ditt skolbibliotek? till exempel gällande inköp av böcker osv?
- 9) Ingår skolbiblioteksverksamheten i skolans systematiska kvalitetsarbete? Om ja; Blir du tillfrågad om skolbiblioteksverksamheten?
- 10) På vilket/vilka sätt är skolbibliotekarier fördelaktiga för skolans pedagogiska arbete och för elevernas skolresultat?
- 11) Vad kan bli bättre på ditt skolbibliotek?
- 12) Övrigt: Här kan du skriva något av valfritt tema som inte tagits upp i tidigare frågor

Flakrim Osmani har en kandidatexamen i statsvetenskap sedan 2019. Intresset för att skriva utredningar föddes i samband med en praktik på Halmstads Tingsrätt, där han skrev en utredning om bemötande i domstol som senare kom att inkludera även Helsingborgs Tingsrätt. Därefter har Flakrim haft uppdraget att som kvalitetsutvecklare vid Kultur- och utvecklingsnämnden på Laholms kommun arbeta med kvalitet- och utvecklingsfrågor inom skolområdet. Under första halvåret 2020 har han varit anställd som utredare på Regionbibliotek Halland med uppdrag att bland annat genomföra denna rapport.